

Rotuhygieenisen retoriikan (re)konstruoima
kuva naisen seksuaalisuudesta ja ruumiista
suomalaisten naisasiajärjestöjen
äänenkannattajissa 1906–1912

Salla Hokkanen

Helsingin yliopisto

Valtiotieteellinen tiedekunta

Yhteiskunnallisen muutoksen maisteriohjelma

Talous- ja sosiaalihistoria

Maisterintutkielma

Toukokuu 2020

HELSINGIN YLIOPISTO
HELSINGFORS UNIVERSITET
UNIVERSITY OF HELSINKI

Tiedekunta/Osasto – Fakultet/Sektion – Faculty Valtiotieteellinen tiedekunta		Laitos – Institution – Department
Tekijä – Författare – Author Salla Hokkanen		
Työn nimi – Arbetets titel – Title Rotuhygieenisen retoriikan (re)konstruoima kuva naisen seksuaalisuudesta ja ruumiista suomalaisten naisasiajärjestöjen äänenkannattajissa 1906–1912		
Oppiaine – Läroämne – Subject Yhteiskunnallisen muutoksen maisteriohjelma, Talous- ja sosiaalhistoria		
Työn laji – Arbetets art – Level Maisterintutkielma	Aika – Datum – Month and year Toukokuu 2020	Sivumäärä – Sidoantal – Number of pages 129
Tiivistelmä – Referat – Abstract <p>Tutkielmassa tarkastellaan, kuinka rotuhygieenisen liikkeen ajattelu on vaikuttanut suomalaisten naisasianaisten (re)konstruoimaan käsitykseen naisen seksuaalisuudesta ja ruumiista 1900-luvun alussa. Huomion kohteena on, kuinka rotuhygieenistä retoriikkaa käytetään naisen seksuaalisuuteen ja ruumiiseen liittyvien käsitysten uusintamisessa ja konstruomisessa. Aineistona olevat naisasiajärjestöjen asiaa ajaneet lehdet eivät olleet ensisijainen väylä, jonka kautta rotuhygieenisen liikkeen mukaisia oppeja levitettiin. Tavoitteena on tarkastella, kuinka paljon rotuhygieeniset ajatukset vaikuttivat siihen erikoistuneiden alojen ulkopuolella. Naisasianaisten näkemys on kiinnostava erityisesti siksi, koska vuonna 1906 saatu äänioikeus ja oikeus asettua ehdolle vaaleissa antoi naisille valtiollista päätösvaltaa Suomessa.</p> <p>Aineistona on neljä naisasiajärjestöjen äänenkannattajina toiminutta aikakauslehteä: Palvelijatarlehti (1906), Työläisnainen (1906–1912), Naisten Ääni (1906–1912) sekä Koti ja Yhteiskunta (1906–1911). Näistä kaksi ensimmäistä edustaa työläisnaisjärjestöjä ja kaksi jälkimmäistä keskiluokkaisia naisasiajärjestöjä. Tutkielman metodina on retorinen diskurssianalyysi ja viitekehyksenä erityisesti retoriikan tutkimuksen feministinen tutkimusperinne.</p> <p>Tutkielman käsittelykappaleiden rakenteen muodostaa neljä teemakokonaisuutta, joiden kehyksissä naisen seksuaalisuutta ja ruumista käsitellään aineistossa. Kokonaisuudet ovat avioliitto ja siviilisääty naisen seksuaalisuuden järjestäjänä, seksuaalisuus suhteessa vapaan rakkauden aatteeseen, kirjallisuudessa esiintyvän naiskuvan herättämä kritiikki 1900-luvun alussa sekä naisen ruumis ja sukupuolinen terveydenhoito. Naisen seksuaalisuus rakentuu aineistossa kaksijakoisen sukupuolijärjestelmän ja heteroseksuaalisuuden normin kautta.</p> <p>Naisen seksuaalisuutta määrittää kaksijakoisuus siveelliseen ja siveettömään. Erityisesti keskiluokkaisten naisasianaisten ja absoluuttista sukupuolimoraalia kannattaneiden piirissä naisen seksuaalisuuden katsotaan kuuluvan avioliittoon. Siveellisen sukupuolielämän tavoite on suvun jatkaminen. Naisen seksuaalisuudesta rakentuva kuva on hyvin lisääntymiskeskeinen. Naisen avioliiton ulkopuolinen tai sitä edeltävä sukupuolielämä ei ole hyväksyttävää, vaan kevytmielistä, irstaista ja kertoo kyvyttömyydestä hallita ruumiillisia impulsseja. Tarkastelujakson aikana kahtiajakoa uusinnetaan rotuhygieenisin perustein, minkä myötä naiset jaetaan kyvykkäisiin ja kyvyttömiin äiteihin. Naiselle annetaan vastuu tulevan ihmissukupolven kasvatuksesta raskausajasta alkaen. Naisen vastuulla ei ole vain hänen oma ruumiinsa, vaan koko rodun ruumis. Odotukset seuraavan sukupolven laatuominaisuuksista asettavat naisen ruumiille ja seksuaalisuudelle vaatimuksia, niin elämäntavan, terveydenhoidon kuin persoonallisten piirteiden näkökulmasta.</p>		
Avainsanat – Nyckelord – Keywords aikakauslehti, eugenikka, naisasiajärjestö, retoriikka, rotuhygieniä, ruumis, seksuaalisuus		

Sisällysluettelo

1. Johdanto	4
1.1 Tutkimuskysymykset	7
1.2 Aineisto	9
2. Teoreettinen viitekehys, tutkimusmetodi ja lähteet	10
2.1 Teoreettinen viitekehys	11
2.2 Retorinen diskurssianalyysi	13
2.3 Keskeiset käsitteet	16
2.3.1 Nainen	16
2.3.2 Seksuaalisuus	18
2.3.3 Degeneraatio	21
2.4 Aiempi tutkimus	24
2.5 Tutkimuksen aineisto	29
2.5.1 Koti ja Yhteiskunta	31
2.5.2 Naisten Ääni	32
2.5.3 Palvelijatarlehti	34
2.5.4 Työläisnainen	36
2.5.5 Aineiston haasteet	37
3. ”Vaadin ihmisarvoani ja oikeuksiani kunnioittamaan”	38
3.1. Avioliitto sallitun seksuaalisuuden areenana naiselle	39
3.1.1 Heteronormatiivinen avioliitto naisen seksuaalielämän järjestäjänä	39
3.1.2 Keskustelu äitiysvakuutuksesta	52
3.1.3 Aviottoman naisen raskaus	58
3.1.4 Rotuhygienia avioliittoon pyrkiville	62
3.2 Seksuaalisuus vapaan rakkauden aatteen raameissa	72
3.3 L. Onervan <i>Mirdja</i> ja ”nykyaikainen” kirjallisuus	90
3.4 Naisen ruumis ja sukupuolinen terveydenhoito	104
4. Yhteenveto	119
5. Lähteet	123
Lähteet	123
Tutkimuskirjallisuus	127
Liitteet 1–4	

1. Johdanto

Naisasiaa ajaneiden naisten kiinnostus rotuhygieenistä liikettä kohtaan tai edes rotuhygieenisen sanaston käyttö retoriikassa tuntuu nykypäivän näkökulmasta paradoksaaliselta. Rotuhygieeninen liike on rajoittanut naisten lisääntymisvapautta, kun taas naisasialiike on toiminut päinvastaista tavoitetta kohti. Kuitenkin on tärkeää hahmottaa, ettei rotuhygieeninen ajattelu ja retoriikka rajautunut vain tiettyjen ryhmien keskiseksi, vaan kyse oli laajemmasta diskursiivisesta ilmiöstä. Rotuhygieeniset ajatukset alkoivat rantautua Suomeen samoihin aikoihin, kun naiset alkoivat järjestäytyä poliittisiin puolueisiin ja järjestöihin, saivat äänioikeuden ja ensimmäiset naiskansanedustajat valittiin, mikä antoi naisille mahdollisuuden osallistua poliittiseen päätöksentekoon. Valtion päätösvalan vuoksi rotuhygieenisten ajatusten vaikutus myös suomalaisten naisasianaisten ajatuksiin on mielenkiintoinen tutkimuskohde.

Tutkimukseni tavoitteenani on luoda jonkinlainen käsitys siitä, kuinka rotuhygieniä on vaikuttanut naisasianaisten (re)konstruoimaan käsitykseen naisen seksuaalisuudesta ja ruumiista 1900-luvun alussa Suomessa. Käytän aineistonani suomalaisten naisasiajärjestöjen äänenkannattajina toimineita aikakauslehtiä. Tarkastelen, kuinka lehdissä julkaistuissa teksteissä käytetään kehitysopillista ja rotuhygieenistä retoriikkaa naisen seksuaalisuuden ja ruumiin rakentamisessa.

Perinnöllisyyden tutkimus ja kiinnostus ihmiskunnan laadun kehittämiseen kasvatti suosiotaan 1900-luvulle tultaessa. Tästä olivat kiinnostuneet myös naisasianaiset Pohjois-Amerikassa ja Euroopassa. Ihmisten välisten suhteiden järjestäminen ja lisääntymisen kontrolli ovat olleet keinoja, joilla yhteiskunnassa on uskottu voivan vaikuttaa tuleville sukupolville siirrettäviin ominaisuuksiin ja estää ei-haluttujen perinnöllisiksi ymmärrettyjen ominaisuuksien säilyminen ihmissuvussa. Lisääntymisen säätelyssä naisen ruumiin kontrolli on ollut erityisessä asemassa ¹. Miten rotuhygienian opit ihmiskunnan kehityksestä ovat muokanneet käsityksiä naisen seksuaalisuudesta ja ruumiista?

Naisasianaisten kiinnostus rotuhygieniaan ei ole ollut poikkeuksellista. Mary Ziegler viittaa artikkelissaan *Eugenic Feminism: Mental Hygiene, the Women's Movement, and the Campaign for Eugenic Legal Reform, 1900–1935* aiempiin tutkimuksiin, joissa

¹ Ks. esim. Cour 2017.

naisasianaisten kiinnostusta eugeniikkaan on perusteltu niin populaarien kulttuuritrendien ja valtavirran seuraamisella, luokkapohjaisen sosiaalisen kontrollin kannattamisella kuin henkilökohtaisilla rasisisilla näkökulmilla.² Perusteiden kirjo kannattaa tai olla kannattamatta eugeenisia oppeja ja rotuhygieenisii prosesseja oli lavea.

Valtavirtaeugeniikan ja naisasianaisten pyrkimysten välillä oli kuitenkin suuria ristiriitaisuuksia, jotka koskivat erityisesti naisen asemaa avioliitossa sekä naisen mahdollisuuksia kouluttautua ja käydä ansiotyössä. Ristiriitaisuuksien takia naisasianaiset eivät toistaneet valtavirtaeugeniikan oppeja sellaisenaan, vaan teoriaan syntyi erityispiirteitä, jotka tukivat naisasianaisten pyrkimyksiä; eugeniikka toimi naisten oikeudellisen aseman parantamisen perusteluna. Ziegler on lanseerannut käsitteen *eugenic feminism*, eugeeninen feminismi³, kuvaamaan tätä naisasianaisten luomaa valtavirtaeugeniikasta poikkeavaa teoriaa.⁴ Kyseessä ei ole ollut järjestäytynyt, valtavirrasta irtaantunut ideologia, vaan joidenkin naisasiaa ajaneiden kiinnostus eugeniikan oppeihin ja pyrkimys vähentää jännitettä valtavirtaeugeniikan ja naisasianaisten pyrkimysten välillä, koska uudessa perinnöllisyystieteessä nähtiin potentiaalia henkilökohtaisten intressien ajamiseksi. Evoluutioteorian, kehitysopin ja eugeniikan katsottiin tarjoavan ratkaisuja naiselle tavoitellun julkisen roolin sekä perheen ja kodinhoitajan roolin yhdistämiseen. Pyrittiin todistamaan, etteivät nämä asemat ole ristiriidassa keskenään.

Naisasianaiset pyrkivät purkamaan tiukan avioliittolainsäädännön, joka heikensi naisen yhteiskunnallista asemaa ja tekivät hänet riippuvaiseksi miehestä, kun taas valtavirtaeugeniikkojen keskuudessa puolustettiin monogaamista avioliittoa, jossa naisen asema oli olla kotona ja huolehtia perheestä.⁵ Toisaalta samaan aikaan nostettiin naisasiajärjestöjen piirissä keskeiseksi naisen yhteiskunnallisen toimijuuden oikeuttajiksi naisille luontaiseksi katsottu korkea moraali ja äidillisyyys. Eugeneisessa feminismissä korostettu korkea moraali ja ajatus naisesta yhteiskunnallisena äitinä asetti hänet vastuuseen koko yhteiskunnan moraalin tasosta sekä tulevien sukupolvien terveydentilasta. Rotuhygienian oppien soveltaminen moraaliiin ja siveellisyyteen nosti

² Ziegler 2008.

³ Kirjoittajan suomennos.

⁴ Ziegler 2008.

⁵ Mt.

henkisen kehityksen ruumiillisen kehityksen rinnalle ⁶. Mielen puhtauden ajateltiin vaikuttavan myös ihmisen fyysiseen terveyteen. Naisiasianaisten keskuudessa ajateltiin koulutuksen ja valistuksen olevan kansakunnan kehityksessä merkittävässä osassa.

Naiselle asetetut odotukset määrittivät myös sopivaksi katsotun käytöksen ja luonteenpiirteet. Valtavirtaeugeniikan piirissä naisen sosiaalisista normeista poikkeava käyttäytyminen tuomittiin vakavasti. Sterilointilait esimerkiksi Pohjois-Amerikassa kohdistuivat alemmiksi katsottujen rodullistettujen tai etnisten ryhmien lisäksi naisiin, jotka eivät täyttäneet heille asetettuja sosiaalisia normeja, vaan heidän käytöksensä katsottiin epäsiiveelliseksi, neuroottiseksi tai muin tavoin epäsovivaksi. Epäsopiisuus saatettiin määritellä esimerkiksi epäfeminiinisuuden tai seksuaalisen käyttäytymisen perusteella.⁷

Ristiriitoja syntyi kuitenkin myös naisten kesken, koska suuri osa naisiasianaaisista kuului keskiluokkaan tai ylempiin yhteiskuntaluokkiin. Liikkeen odotukset ja pyrkimykset muodostettiin tämän joukon keskuudessa, mikä jätti väistämättä alempien yhteiskuntaluokkien edustajia ulkopuolelle. Määritelmä kyvykkästä naisesta rajasi ulkopuolelleen mentaalisesti tai fyysisesti sosiaalisesta normista poikkeavat yksilöt. Naisten asemaa kohotettaessa eugeeninen feminismi loi siis rajoja myös naisten välille. Eugeniikkaa käytettiin siten myös sosiaalisen hierarkian muodostamiseen, ei ainoastaan etnisten tai rodullistettujen ryhmien välillä, vaan myös niiden sisällä.⁸ Aineistooni lukeutuu kaksi lehteä, jotka edustavat työläisnaisjärjestöjä ja kaksi lehteä, jotka edustavat porvarillisia ja keskiluokkaisia naisasiajärjestöjä, mikä antaa jonkinlaisen käsityksen eri luokkien tarpeista ja risteävistä käsityksistä parhaiten naisen asemaa parantavista toimista.

Väitän rotuhygieenisellä ajattelutavalla olleen merkittäviä ja pitkäaikaisia vaikutuksia, vaikka siitä vaiettiin julkisessa keskustelussa ja eri valtioissa tehty tutkimus aiheesta painettiin unholaan toisen maailmansodan jälkeen. Kuitenkin ennen tätä, 1800-luvulta 1900-luvun alkuun, kehitys- ja perinnöllisyysoppi sekä rotuhygienia olivat osa tapaa ymmärtää ihmissuvun kehitys luonnontieteissä ja lääketieteessä, joten pidän lähes mahdottomana sitä, etteikö sillä olisi ollut minkäänlaista vaikutusta nykyisiin

⁶ Lake 2018.

⁷ Ziegler 2008.

⁸ Cour 2017.

käsityksiimme ihmisruumiista ja sen toiminnoista. Tieteellisen tutkimuksen ohella kyse oli myös melko laajalle levinneestä ajattelutavasta ⁹. Minua kiinnostaa purkaa osiin rotuhygieenisen retoriikan (re)konstruoima kuva naisen seksuaalisuudesta ja ruumiista, ja selvittää mitä se uusintaa aiemmista käsityksistä ja mitä se tuo lisää.

Jäsennän tutkielmassani rotuhygieenisia ajattelutapoja retorisen diskurssianalyysin avulla. Ajattelumallit tulevat näkyviin ihmisten ja sosiaalisten ryhmien välisessä ja keskinäisessä vuorovaikutuksessa, joten niiden kartoittaminen jälkeenpäin kirjallisten lähteiden perusteella ei ole yksinkertaista. Tutkimanani aikana vallinneita ajattelutapoja ei täysin yksiselitteisesti ole mahdollista jäljittää lehdistä julkaistujen artikkelien sisällöistä sinänsä, vaan pikemminkin teksteissä käytetystä sanastosta, puhetavasta ja sävystä. Rotuhygieenisistä prosesseista ei myöskään 1900-luvun alussa välttämättä puhuttu suoraan eugeniikkana tai rotuhygieniana, joten jäljitän aineistosta myös niihin viittaavia sisältöjä ja asioita Christina Laken tutkimukseen pohjaten. Näihin lukeutuvat muiden muassa evoluutioteoria, kehitysoppi, uusmalthusianismi ja ihmissuvun parantamiseen pyrkivää puhe ¹⁰.

Tutkielmassani jäsennän analyysiani ja tekemiäni huomioita muutaman aineistoni perusteella keskeiseksi havaitsemani teeman kautta: Avioliitto ja siviilisäätö naisen seksuaalisuuden määrittäjänä, seksuaalisuus suhteessa vapaan rakkauden aatteeseen, kirjallisuudessa esiintyvän naiskuvan herättämä kritiikki 1900-luvun alussa sekä naisen ruumis ja sukupuolinen terveydenhoito. Näiden teemojen yhteydessä naisen seksuaalisuus, ruumis ja rotuhygieeninen retoriikka ilmenevät enemmän tai vähemmän toistuvasti. Jotkin aineistooni lukeutuvat artikkelit eivät välttämättä suoraan käsittele naisen seksuaalisuutta ja ruumista puhtaasti rotuhygienian näkökulmasta, mutta aiempaan tutkimukseen perehdyttyäni olen katsonut artikkelien taustoittavan niitä olosuhteita ja aiheita, jotka vaikuttavat naisen seksuaalisuuden ja ruumiin (re)konstruointiin suhteessa rotuhygieniaan.

1.1 Tutkimuskysymykset

Tarkastelen tutkielmassani, millaista naisen seksuaalisuutta ja ruumista rotuhygieeninen retoriikka (re)konstruoii. Käytän *(re)konstruoii* käsitettä tässä muodossa sulkujen kanssa,

⁹ Hietala 1985a.

¹⁰ Lake 2018.

koska tarkoitukseni on kattaa samanaikaisesti retoriikan sekä rakentava että uusintava vaikutus. Keskeiset tutkimuskysymykseni ovat: Millaista naisen seksuaalisuutta rotuhygieeninen retoriikka uusintaa ja rakentaa? Mikä on ollut rotuhygieenisen retoriikan vaikutus rakennettuun käsitykseen naisen seksuaalisuudesta ja ruumiista? Miten ja missä määrin rotuhygienian värittämä käsitys naisen seksuaalisuudesta ja ruumiista välittyy naisasiajärjestöjä edustavien aikakauslehdissä julkaistuissa kirjoituksissa 1900-luvun alussa? Naisasiajärjestöjen asiaa ajaneet lehdet eivät varmasti olleet ensisijainen väylä, jonka kautta rotuhygieenisen liikkeen mukaisia oppeja levitettiin. Tavoitteena onkin tarkastella, kuinka paljon rotuhygieeniset ajatukset vaikuttivat muissa, kuin nimenomaan siihen erikoistuneiden alojen omissa tiedotuskanavissa. Naisasianaisten näkemys on kiinnostava erityisesti siksi, koska vuonna 1906 saatu äänioikeus ja oikeus asettua ehdolle valtiollisissa vaaleissa antoi naisille valtiollista päätösvaltaa Suomessa.

Naisen seksuaalisuudelle annettujen merkitysten juuret ulottuvat pitkälle ihmisen historiaan, enkä ajattele tarkastelemani ajankohdan olleen yksiselitteisesti perustana 1900-luvun kuluessa kehittyneille käsityksille naisen seksuaalisuudesta. Pyrinkin pitämään kirjoitusten aiempia käsityksiä uusintavan vaikutuksen yhtenä tutkimukseni keskeisenä lähestymistapana. Naisen yhteiskunnallisen toimijan asemassa tapahtui kuitenkin 1900-luvun alussa Euroopassa ja Pohjoismaissa merkittäviä muutoksia, kuten äänioikeuden ja koulutuksen ulottaminen koskemaan myös naisia. Tarkastelemanani aikana naisten asema Suomessa muuttui muun muassa yleisen äänioikeuden astuessa voimaan vuonna 1906 ja ensimmäisten naiskansanedustajien tullessa valituksi, joten kuva naisesta julkisena toimijana oli todellisessa murroksessa vuosisadan vaihteessa. Kyseessä on ollut merkittävä murroskohta naisen yhteiskunnallisen ja julkisen roolin tunnustamisessa, vaikka naisen julkista asemaa tämänkin jälkeen rajaa useat haitalliset rakenteet.

Naisten pääsy kansanedustajiksi antoi heille myös mahdollisuuden alkaa ajaa lakimuutoksia, jotka koskivat erityisesti naisen asemaa yhteiskunnassa, kuten omistusoikeus, suojelusikä ja äitiysvakuutus. Eugeneeninen feminismi linkittyi kysymykseen siitä, millaisen naisen on katsottu olleen oikeutettu osallistumaan yhteiskunnalliseen päätöksentekoon ja kykenevä kantamaan vastuuta kansakunnasta. Kuinka käsitys naisen seksuaalisuudesta on vaikuttanut siihen, kenen katsotaan olevan

oikeutettu tiettyihin etuuksiin ja velvollisuuksiin? Mikä on ollut rotuhygieenisen liikkeen ajatusmallien vaikutus naisasianaisten näkemyksiin?

Tavoitteenani on käsitellä yhteisössä rakentuvaa käsitystä ja laajempaa ajattelumallia, ei niinkään yksilöiden henkilökohtaisia mielipiteitä ja siteitä rotuhygieeniseen liikkeeseen, kuten useissa aiemmissa tutkimuksissa on tehty. Osittain rajaukseen vaikuttaa aineistona käytettyjen aikakauslehtien muodostama kokonaisuus, joka ei välttämättä tarjoa tarvittavaa syvyyttä eheän kokonaiskuvan saamiseksi yksilöiden kohdalla, vaan antaa kuvaa laajemmasta diskurssista naisasiajärjestöjen piirissä.

Valitsin naisasianaisten aikakauslehdet tutkielman aineistoksi, koska minua alkoi aiemmin lukemani tutkimuskirjallisuuden perusteella kiinnostaa naisasianaisten ristiriitaisena pidetty kiinnostus rotuhygienian oppeja kohtaan. Tämän lisäksi haluan nostaa esiin naisretoriikkoja ja heidän olemassaoloon yhteiskunnallisessa keskustelussa. Seuraavassa kappaleessa taustoitan hieman aineistoni suhdetta naisille suunnattuihin aikakauslehtiin yleisesti.

1.2 Aineisto

Käytän aineistonani suomalaisten naisasiajärjestöjen toiminnasta raportoivia ja asiaa ajaneita aikakauslehtiä: *Koti ja Yhteiskunta*, *Naisten Ääni*, *Palvelijatarlehti* ja *Työläisnainen*. Maija Töyry viittaa tutkimuksessaan Shewelow'n esittämään väitteeseen, jonka mukaan aikakauslehdet ovat jo 1600-luvulta lähtien alkaneet aihevalintojensa sekä lukijoiden puhuttelun kautta luoda kuvaa yksityisestä elämästä. Tässä merkittävässä asemassa ovat olleet erityisesti naistenlehdet, joiden lukijakuntaan yksityiselämä vahvasti identifioituu.¹¹

Naistenlehden määritelmän lähtökohtana on niiden yleisö; naistenlehdet ovat naisille suunnattuja lehtiä. Ne käsittelevät sukupuolispesifejä aiheita eli naistenlehtien tapauksessa feminiinisyyttä ja naiseutta.¹² Naistenlehden määritelmä ei kuitenkaan ole ongelmaton ja naistenlehden leima, joko perhe-, kuluttaja-, muoti- tai viihdelehtenä, on Arja Turusen mukaan usein estänyt näkemästä lehtien merkitystä yhteiskunnallisen

¹¹ Töyry 2005, 83.

¹² Mt., 26.

keskustelun alustana ¹³. Turusen mukaan suomalaiset naisille suunnatut aikakauslehdet ovat olleet ulkomaalaisiin vastineisiinsa verrattuna otteeltaan huomattavasti yhteiskunnallisempia ja yleisaikakauslehtimäisempiä ¹⁴.

Naislehdistön historiaa on tavattu jäsentää järjestö- ja kuluttajalehtiin tehdyn erottelun mukaan. Turusen havaintojen mukaan jako ei kuitenkaan ole näin yksinkertainen, koska useimmissa 1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa julkaistuissa aikakauslehdissä on molempien lehtityyppien piirteitä. Turunen jakaa Suomessa vuosisadanvaihteessa ilmestyneet naistenlehdet viiteen eri ryhmään: naisasiajärjestöjen lehdet (järjestölehti), puolueiden naistenlehdet (järjestölehti), muiden naisjärjestöjen lehdet (järjestölehti), naisten yleisaikakauslehdet (kuluttajalehti) ja naisten erikoisaikakauslehdet (kuluttajalehti).¹⁵ Tutkielmani aineistoon kuuluvat lehdet lukeutuvat tässä jaottelussa naisten järjestölehtiin, tarkemmin rajattuna naisasiajärjestöjen ja puolueiden lehtiin.

Suomessa naistenlehdet vakiintuivat järjestölehtien myötä, mikä Turusen mukaan ei ole kansainvälisesti poikkeuksellista. Naistenlehtien perimmäinen tarkoitus on ollut jakaa sivistystä valistuksen kautta.¹⁶ Lehtien tarkoitus on osunut yksiin naisasiajärjestöjen valistustyön tavoitteiden kanssa. Järjestöjen tavoitteena oli jakaa tietoa olennaisina pidetyistä asioista ja näkökulmista naisen asemaan vaikuttavien olosuhteiden muuttamiseksi. Käyn aineistoa yksityiskohtaisemmin läpi tutkielman luvussa 2.5.

2. Teoreettinen viitekehys, tutkimusmetodi ja lähteet

Tutkielmassa tarkastellaan, millaista naisen seksuaalisuutta ja ruumiillisuutta naisjärjestöjen äänenkannattajissa uusinnetaan ja tuotetaan. Huomion kohteena on *naisen* teoreettinen kategoria. Kategoria ei ole yhtenäinen, vaan sisältää ristiriitoja ja sisäisiä historiallisia eroja.

Analyysissä käytän retorista diskurssianalyysia jäsentääkseni naisen seksuaalisuudesta ja ruumista käydyssä keskustelussa käytettyä kieltä, puhetapaa ja puheen sävyä. Metodin käytössä näkökulmanani on erityisesti feministisen retoriikan tutkimusperinne. Aineistossani *nainen* ei ole ainoastaan (re)konstruktion kohteena oleva kategoria, vaan

¹³ Turunen 2014, 53.

¹⁴ Mt., 39.

¹⁵ Mt., 38; 45.

¹⁶ Mt., 43.

katgoriaa myös (re)konstruoivat naisten kirjoittamat tekstin. Feministisen retorisen tutkimuksen tavoitteena on tehdä näkyväksi naisretoriikkojen olemassaolo historiassa sekä uudelleen tulkita ja tuoda esiin todellisuuksia, jotka tutkimusperinteessä on aiemmin jätetty huomiotta, alistettu tai tehty näkymättömäksi.

2.1 Teoreettinen viitekehys

Naishistoriaa ei voida tiivistää vain yhteen tulkintaraamiin tai vain muutamiin teorioihin. Mentaliteettihistoriallinen tutkimus herätti naishistoriantutkijat 1970-luvulla Yhdysvalloissa ja Euroopassa kiinnittämään huomiota niin sanottujen *tavallisten* naisten elämää eri aikakausina. Naishistorian tavoitteena oli luoda naisesta historiallinen subjekti ja nostaa esiin naisten kokemuksen arvo, joka *perinteisessä* historiassa oli jo pitkään jätetty huomiotta.¹⁷ Joan W. Scott tuo esiin, ettei naisten näkyväksi tekemisessä ollut kyse vain aiemmin sanomatta jätettyjen faktojen paljastamisesta, vaan myös uusien tulkintatapojen luomisesta.¹⁸ Myöhemmin naisten näkyväksi tekemisen projekti ja naisten erillisen historian kirjoittaminen nousivat *uudessa naishistoriantutkimuksessa* kritiikin kohteeksi perinteisen historiantutkimuksen rinnalle. Uudessa naishistoriassa huomio kiinnitettiin sukupuolten välisiin suhteisiin.¹⁹

Feministisessä historiantutkimuksessa identiteetistä *nainen* on luotu yhtenäinen ryhmä ja identiteetti. Scott tuo esiin, kuinka naishistoria on yhdeltä kannalta ollut naisten välisten erojen häivyttämistä yhteisen rintaman luomiseksi ja siten on syntynyt essentialistisen naiskuva. Toisaalta feministisellä historiantutkimuksella on osoitettu todeksi ryhmän sisällä vallitsevat erot. Naisista on kuitenkin muodostunut erillinen ja ajaton ryhmä, joka toimii ajassa, ja siten käsitämme aiempien aikojen naiset helposti samankaltaisiksi kuin oma aikamme naisiksi identifioituvat yksilöt.²⁰ Niin kutsutun neljännen aallon feminismiin myötä on nostettu esiin se, ettei sukupuoli ole ainoa yksilöä ja yksilön identiteettiä määrittävä ominaisuus, vaan kokonaisuuteen vaikuttavat yhtäaikaaisesti useat eri ominaisuudet. Tällaisiksi ominaisuuksiksi voidaan lukea esimerkiksi seksuaalinen suuntautuminen, etnisyys, luokka, sosio-ekonominen asema tai ikä. Vaikka aineistoon lukeutuvissa lehdissä ehdotetaan tietynlaista elämänmallia, ei

¹⁷ Räisänen 1995, 12–13.

¹⁸ Scott 1996, 3.

¹⁹ Räisänen 1995, 13.

²⁰ Scott 1996, 3–7.

ole odotettavissa, että lukija alkaisi noudattaa tätä ehdoitta ja välittömästi omassa arjessaan. Erilaisista yhteiskunnallisista ja sosiaalisista taustoista johtuen kaikki tavat järjestää arki tai kerryttää tietoa eivät olisi soveltuneet jokaisen naiseksi lukeutuvan elämään sellaisenaan.

Tutkimuksessani en käsittele naista lähtökohtaisesti suhteessa muihin sukupuoliin. *Nainen* omana kategorianaan tulee esiin, kun tarkastelen, kuinka naisten tuottamista teksteistä välittyy tietynlainen kuva naisen seksuaalisuudesta ja ruumiista. Aineistossa korostetaan tarvetta naisten ykseydelle ja järjestäytymiselle. Toisaalta naisten ja naisen identiteettien yhdenmukaisuuden haastaa se, kuinka tuotettu kuva ja puhe saatetaan artikkeleissa kohdistaa joko puhujan kanssa samaan ryhmään kuuluvalla henkilölle, eli henkilölle, joka on osa *meitä*, tai muuhun ryhmään kuuluvalla henkilölle, joka on osa *heitä* tai *toinen*. Aineistossa erityisesti luokka ja sosio-ekonomisesta asemaasta johtuvat erot ovat yksiä selvimpiä jakolinjoja. Keskustelussa seksuaalisuudesta merkittäväksi jakolinjaksi muodostuu myös absoluuttista ja relatiivista sukupuolimoraalia kannattaneiden mielipiteiden ero. Tämä ei kuitenkaan ole aikalaisten luoma ryhmitys, vaan myöhemmässä tutkimuksessa todettu jako.

Retoriikan perinteeseen lukeutuu julkisen diskurssin tutkimus, harjoittaminen ja teoretisointi. Retoriikan perinne on alkanut antiikin Kreikassa ja pitkään jatkanut kulkuaan kontekstissa, jossa ainoastaan miehillä oli oikeus julkisesti osallistua päätöksentekoon ja siten muokata valtion ja yhteiskunnan kehitystä. Naiset olivat aiemmin suljettu pois julkisesta päätöksenteosta ja siten jäivät ilman huomiota myös retoriikan tutkimusperinteessä. Naisten näkyväksi tekemiseen ja uusiin historian tulkintatapoihin liittyen feministinen retoriikan tutkimus on pyrkinyt nostamaan esiin naispuolisia retoriikan harjoittajia historiasta. Nykyaikaisen feministisen retoriikan tutkimuksen on Lindal Buchanan ja Kathleen J. Ryanin mukaan katsottu alkaneen vuonna 1989 julkaistusta Karlyn Kohrs Campellin kaksiosaisesta teoksesta *Man Cannot Speak for Her: A Critical Study of Early Feminist Rhetoric*. Feministinen retoriikan tutkimus kyseenalaistaa olemassa olevia retorisia kategorioita, määritelmiä, kriteerejä, periaatteita ja toimintatapoja, mutta se myös tuo esiin retoriikan tutkimuksessa olemassa olevan sukupuolivinouman ja marginalisoitujen alan harjoittajien näkökulman.²¹

²¹ Buchanan & Ryan 2010, xv-xx.

2.2 Retorinen diskurssianalyysi

Käytän tutkielmani metodina retorista diskurssianalyysia, jossa yhdistyvät retoristen keinojen tarkastelu sekä aineiston tulkinta sitomalla se osaksi yhteiskunnallista kontekstia, aikaa ja paikkaa. Sekä retorisen analyysin että diskurssianalyysin lähtökohtana on todellisuuden tulkinnallisen luonteen painottaminen. Huomioon on otettava argumenttien tuottaja ja vastaanottaja, mutta myös niiden välinen suhde.²² Retorisen diskurssianalyysin avulla pyrin selvittämään, kuinka suomalaiset naisasianaiset ovat asemoituneet eli millaisen position he ovat julkisessa keskustelussa ottaneet suhteessa eugeeniseen ja rotuhygieeniseen ajatteluun sekä ajatusten (re)konstruoimiseen.

Tarkastelen aineistosta keräämissäni artikkeleissa käytettyjä retorisia tietämisen ja vakuuttamisen keinoja selvittääkseni, kuinka eugeenisista ja rotuhygieenisistä käsityksistä on tehty kyseenalaistamattomia itsestäänselvyysiksi ja ns. ”terveen järjen” mukaisia kategorisointeja naisen ruumiista ja seksuaalisuudesta puhuttaessa. Retoristen keinojen käyttö ei ole välttämättä suunnitelmallista taktikointia ja ilmeisen taivuttelevaa kommunikaatiota, vaan olennainen osa kaikkea kommunikaatiota, jolla ihmiset ovat keskenään vuorovaikutuksessa ja pyrkivät yhteisymmärrykseen ²³. Tarkastelen retorisia keinoja ja diskursseja kielestä rakentuvina kokonaisuuksina, en kirjoittajien tekeminä tietoisina valintoina.

Retoristen keinojen tarkastelussa huomio on lausutun (tai kirjoitetun) muotoilussa ja yleisösuhteen tarkastelussa. Retoriikan tutkimuksessa käytetään usein käsitteitä puhuja ja yleisö, mutta tulen käyttämään jatkossa pääasiassa käsitteitä kirjoittaja ja lukija tekstin sujuvuuden tähden. Huomioitavaa on se millä foorumilla argumentointi tapahtuu ja puhuja ja yleisö kohtaavat ²⁴. Tutkimuksen lähteenä käytetyt lehdet toimivat naisjärjestöjen äänenkannattajina. Lehtiä toimitettiin jo naisasiaan perehtyneille ja sitoutuneille lukijoille, joita rohkaistiin levittämään lehtiä ja naisasiaa myös uusille yleisöille. Lehtien lukijat ovat olleet moniääninen joukko eri taustoista tulevia ihmisiä. Jako porvarillisiin naisasianaisiin ja työläisnaisiin on kuitenkin olemassa. Vaikka eri ryhmien päämäärä periaatteessa oli sama eli vallitsevien olojen muuttaminen naisille

²² Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 126–127.

²³ Mt., 128.

²⁴ Vuori 2004, 95–96.

myönteiseen suuntaan, kaikesta ei samankaan lehden lukijoiden kesken aina oltu yhtä mieltä.

Retoriikan ja diskurssianalyttisessä perinteessä kirjoittajan katsotaan rakentuvan tekstin kautta. Näin toimiessa voidaan tekstiä analysoidessa estää kirjoittajan tarkoituksperiin viittaaminen ja keskittyä siihen, mitä teksti itsessään tekee.²⁵ Analyysissani en kuitenkaan aivan täysin voi unohtaa reaalista kirjoittajaa tekstin takana. Kirjoittajan asema on väistämättä vaikuttanut siihen, kuinka teksti on aikanaan otettu vastaan tai sen esittämät asiat pantu toimeen.

Diskurssianalyysissa kielen tuottamisen muodot sidotaan ”kulttuuristen merkitysten tuottamisen ja tulkinnan vuorovaikutuksellisten prosessien tarkasteluun.”²⁶ Diskursiiviset tulkintakehykset auttavat kirjoitusten käsittelemien kulttuuristen ja sosiaalisten rakenteiden ymmärrystä ja analyysia. Analysoin artikkeleita ja niiden argumentaatiota osana omaa aikaansa ja yhteiskunnallista tilannetta perehtymällä artikkeleissa viitattuihin julkisiin keskusteluihin, henkilöihin, teoksiin ja muihin lähteisiin.

Kieli peilaa jo olemassa olevia merkityksiä ympäröivästä todellisuudesta, mutta samaan aikaan se myös aktiivisesti tuottaa, uusintaa ja vakiinnuttaa niitä.²⁷ Olennaista on jäljittää aineistossa toistuvat ja siten tärkeät merkitykset ja merkitysyhteydet. Arja Jokisen mukaan vakuuttavaa retoriikkaa tarkastellaan diskurssianalyysissa faktan konstruointina. Retorisessa lähestymistavassa huomion kohteena on totuudellisimman version löytämisen sijaan kirjoittajan apuna olevat työkalut, joilla tekstin esittämät asiat saadaan näyttäytymään kiistattomina realiteetteina. Hieman vastaavalla tavalla diskurssianalyysissa tarkastellaan myös kategorioita. Kategoriat eivät itsessään ole olemassa, vaan syntyvät ihmisten välisessä kanssakäymisessä. Niiden kautta määrittyvät niin normaali ja hyväksyttävä kuin poikkeuksellinen, epänormaali ja tuomittava. Kategorioiden luonnollistamisessa retorilla keinoilla on perustavanlaatuinen rooli. Retoriset keinot kietoutuvat tiukasti yhteen todellisuuden ja kielenkäytön konstruoinnin kanssa, ja siten niitä ei voi jättää huomiotta.²⁸

²⁵ Vuori 2004, 97–99.

²⁶ Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 47.

²⁷ Jokinen, Juhila & Suoninen 1993.

²⁸ Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 129–130.

Retorisessa diskurssianalyysissä retoristen keinojen tarkastelu ei ole analyysin pääasiallinen tavoite. Analyysissä on keskeistä kiinnittää huomio siihen, mitä retoristen keinojen käytöllä saadaan aikaan. Lisäksi tekstin kirjoittajan yksilöllisten motiivien sijaan on tärkeä kiinnittää huomio toimintaan ja toiminnan seurauksiin, eli siihen, mitä teksti itsessään tekee, kuten edellä jo mainittiin. Tutkimuksessani en pohdi syvemmin, onko kirjoittaja käyttänyt retorisia keinoja tietoisesti ja harkitusti. Kyseessä olisi joka tapauksessa enemmän tai vähemmän kyse arvuuttelusta, kuten Jokinenkin asian ilmaisee.²⁹ Retoristen keinojen ei myöskään voida olettaa olevan merkityksiltään muuttumattomia, vaan niiden tulkinta vaatii myös sensitiivisyyttä ja ymmärrystä tilannekohtaisuudesta. Retoriset keinot eivät toimi kaikissa yhteyksissä samoin tavoin.³⁰ Historiallista aineistoa tutkiessa tulee ymmärtää lähteen aika- ja paikkasidonnaisia merkityksiä.

Diskurssianalyysin haasteina, joiden katson koskevan myös retorista diskurssianalyysia, on pidetty diskurssin yksinkertaistamista, ylikuormittamista ja kolonisaatiota. Yksinkertaistamisessa jätetään huomiotta diskurssin ja todellisuuden välinen suhde. Yksinkertaistaminen saattaa johtaa lopulta tilanteeseen, jossa toimijan yksilöllisyys, ajattelu ja mielipiteet katoavat. Diskurssin nähdään tällöin ohjaavan toimintaa ja käyttäytymistä sekä selittävän todellisuutta siten, ettei yksilölle jää merkittävää roolia toimijana, koska todellisuus nähdään rakentuvan tekstin ja siinä tehtävien valintojen tasolla. Ylikuormittaminen tarkoittaa käsitteen liian laajaa määrittelyä, mikä vaikeuttaa sen käyttöä sekä merkitysten ja vaikutusten tarkastelua ja arviointia. Tämä saattaa myös vaikeuttaa vaihtoehtoisten selitysten ja tekijöiden mahdollisuuden havaitsemista. Tämä nostaa diskurssin hallitsevaksi tekijäksi, joka alistaa muut tekijät osaksi itseään. Diskurssi siis kolonisoi muut mahdolliset vaikuttavat tekijät.³¹

Retorisen diskurssianalyysin keinoin ei voida löytää absoluuttista *totuutta*. Todellisuus on tämän viitekehyksen mukaan aina tulkinnallinen. Metodi ei tarjoa keinoja varman vastauksen löytämisestä, vaan tutkimuksessa etsitään johtolankoja, mikä toisaalta tekee tutkielmasta sen valmistumisenkin jälkeen keskeneräisen ja prosessissa olevan. Tavoitteena on luoda käsitys siitä, miten kieltä käytetään luomaan merkityksiä.³² Olennaiseksi tutkimuksen luotettavuutta arvioitaessa nousee tutkijan reflektiivisyys.

²⁹ Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 131.

³⁰ Mt., 158.

³¹ Alvesson & Kärreman 2011, 1121–1135.

³² Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 234.

Reflektiivisyys tarkoittaa ennen kaikkea kriittisyyttä omaa positiota ja valintoja sekä kielenkäyttöä ja sen tuottamia seurauksia kohtaan. Tulkintojen tulee olla myös selkeästi perusteltuja aineistosta käsin.³³ Retorisiin keinoihin perehtyminen ja niiden vaikuttavuuden tiedostaminen antaa tutkimusraportin kirjoittamiseen välineitä tarkastella kriittisesti sen tavoitteita ja tapoja tuoda aineistosta havaittuja asioita ilmi. Tutkimuskirjallisuuskään ei ole retorisista keinoista vapaata. Se myös osaltaan tuottaa sosiaalisia todellisuuksia.

2.3 Keskeiset käsitteet

Tässä alakappaleessa selitetään tutkielman kannalta keskeisimmät käsitteet: *nainen*, *seksuaalisuus* ja *degeneraatio*. Käsitteiden kohdalla on tärkeää ymmärtää niiden historiallisuus ja rakentuminen vuorovaikutuksessa muihin niihin läheisesti liittyviin kategorioihin. Tämä tapahtuu aina tietyssä yhteiskunnallishistoriallisessa tilanteessa, jossa kulloinenkin todellisuus asettaa rajat tietoisuudelle ³⁴. Käsitteet eivät pysy historiallisesti muuttumattomina vuosisadasta toiseen. Historiallisuus ei kuitenkaan tarkoita sitä, etteikö käsitykset säilyisi myöhempiin aikoihin, vaan eri aikojen käsitykset saattavat jäädä elämään samanaikaisina ³⁵.

Maija Töyry viittaa tutkimuksessaan Irma Sulkuseen huomauttaessaan, ettei nykyajan näkemyksiä tule siirtää sellaisenaan historiallisesti täysin erilaisiin ajankohtiin.³⁶ Rotuhygieenisen liikkeen tutkimuksessakin Marjatta Hietala on korostanut sitä, että 1900-luvun alussa ymmärrys ihmisen perinnöllisyydestä poikkesi huomattavasti nykyisiin tietoihin verrattuna ³⁷. Tutkimusta tehdessä on kiinnitettävä huomio tutkittavan ajankohdan ymmärtämiseen sekä siihen, kuinka tämä välittyy tutkielman lukijoille.

2.3.1 Nainen

Tutkielman tarkastelun kohteena on naisasiajärjestöjen aikakauslehdissä tuotettu kuva naiseudesta seksuaalisuuden ja naisen ruumiin näkökulmasta. Tarkastelen sukupuolia ja tässä erityisesti naista konstruktioina: Kuinka *nainen*, naiseus ja naisen seksuaalisuus

³³ Jokinen, Juhila & Suoninen 1999, 251.

³⁴ Jallinoja 1981, 274.

³⁵ Ks. liittyen naiskäsitteisiin mt., 282.

³⁶ Töyry 2005, 56.

³⁷ Hietala 1985a, 111.

rakentuu ja rakennetaan aineistossani. *Nainen* on historiallisesti ja diskursiivisesti rakentuva kategoria, joka on aina myös riippuvainen muista sitä ympäröivistä kategorioista, jotka myös muuttuvat ajassa³⁸. Käsitys naisesta rakentuu kussakin ajassa ja paikassa vuorovaikutuksessa siihen läheisesti liittyviin tai vaikuttaviin kategorioihin.

Riitta Jallinoja on tutkimuksissaan eritellyt, kuinka naiskäsitys on muuttunut vuosisadan aikana ja millaiset ovat olleet ne historialliset ehdot, jotka ovat kulloinkin vaikuttaneet naiskäsitykseen liitettyjen merkitysten ja merkitysjärjestelmien mahdollisuuksiin. Jallinojan mukaan suomalaisen naisasialiikkeen ensimmäisessä vaiheessa (1880–1906) emansipatoriselle naiskuvalle keskeistä oli itsenäistyvän nainen. Kysymys ei ollut absoluuttisesta vapautumisesta, sillä itsenäisyyden mahdollistava palkkatyö ei vapauttanut naista työn ja pääoman välisestä riistosuhteesta, vaan kyse oli miehen alaisuudesta vapautumista. Naisen itsenäistymisen oli Jallinojan mukaan tässä vaiheessa vielä ehdollista, koska koti ja perhe nähtiin edelleen naisen luontaisena toimintaympäristönä. Tämän hetken näkökulmasta ajan käsitys itsenäisestä naisesta on rajallinen, mutta tuolloin emansipatorinen naiskuva pohjautui aktiivisten naisasianaisten lapsuudessaan sisäistämään malliin säätyläisperheestä ja sukupuolten välisestä selvästä työnjaosta.³⁹

1800- ja 1900-lukujen vaihteessa naisasianaisten lehtien naiskäsityksessä korostettiin naisen ”tosi-ihmisyyttä”⁴⁰, käsitystä, jossa naista määritetään asioilla, jotka ylittävät sukupuolen, kuten moraali ja yleinen ihmisyyden. Ihmisyyden painottaminen naisessa korostaa yhtenäisyyttä ja yleisinhimillisyyttä, joiden perusteella voidaan vaatia tasa-arvoa mieheen. Näkemykseen naisesta ”tosi-ihmisenä” voi sisältyä Katriina Honkasen mukaan myös ns. gynosentrisiä näkemyksiä, jotka korostavat naisen erityisyyttä. Sukupuolten erilaisuutta samankaltaisuuden sisällä korostetaan komplementaaristen eli toisiaan täydentävien sukupuolierojen kautta. Sukupuolitetussa työnjaossa naisen vastuulla on päivittäinen ja sukupolvittainen uusintamistyö. Honkasta lainaten, ”nainen määritetty tässä oletettujen sukupuolia mukailevien biologisten ja luonnollisten tehtävien kautta osaksi *suurempaa inhimillistä* sukupolvien ketjua.” Honkanen jatkaa vielä, kuinka naiskulttuuripositivisesta annettu kritiikki kohdistuu naisten tekemän osuuden näkymättömyyteen ja kuinka tämä ihmiskunnan historialle välttämätön osuus halutaan

³⁸ Scott 1996, 11.

³⁹ Jallinoja 1981, 275.

⁴⁰ Honkanen 2004, 144.

uudelleen arvottaa ja tuoda esille.⁴¹ Aineistossa tämä näkyy selkeästi äitiyden korostamisella ja vaatimuksissa sen arvon ja paikan tunnustamisella ihmiskunnalle välttämättömänä.

Aineistossa *nainen* määrittyy suhteessa kirjoituksissa olevaan taustaoletukseen heteroseksuaalisuuden normista ja binäärisestä sukupuolijaosta. Binäärisessä sukupuolijärjestelmässä yhteiskunta on rakentunut sukupuolen kahtiajaon varaan⁴². Nainen merkityksellistetään eli tehdään ymmärrettäväksi heteroseksuaalisuuden viitekehyksessä. Samalla tämä tuottaa ”normaliteetteja”, itsestäänselvyyksiä ja ”luonnollisuuksia”, toisin sanoen ”totuuksia”. Nämä luonnollistetut ja siten pakotetut sukupuolet sisältävät heteroseksuaalisuuden viitekehyksessä taustaoletuksina sen, että *naiseus* kuuluu *naiselle* ja *mieheys* *miehelle*, sekä että *naisen/naisellisen* halu kohdistuu *mieheen/miehiseen* ja päinvastoin. Nämä oletukset antavat kuvan ”oikeasta” seksuaalisuudesta ja sukupuolesta. Nämä ”totuudesta”, ovat poissulkevia, alistavia ja kätkeviä.⁴³ Pysyvä taustaoletus heteroseksuaalisuuden normista ja kaksijakoisesta sukupuolijärjestelmästä tekee muut sukupuolet näkymättömäksi tutkimukseni aineistossa.

2.3.2 Seksuaalisuus

Seksuaalisuus on käsitteenä muuttuva ja sen merkitys eri aikoina on altis ympäristön murrosten ja muutosten vaikutukselle. Elisabeth Grosz esittää olevan vähintään neljä eri merkitystä ja tapaa ymmärtää käsite seksuaalisuus. Ensimmäisenä, seksuaalisuus voidaan ymmärtää haluna tai impulssina, joka ajaa subjektia kohti objektia. Toisena, seksuaalisuus voidaan ymmärtää kehoon, toimielimiin ja mielihyvään liittyvänä toimintana tai toimintojen sarjana. Kolmantena, seksuaalisuus voidaan nähdä suhteessa identiteettiin tai identiteetin määrittymiseen. Englannin kielessä tähän merkitykseen viitataan erityisesti termillä *gender*⁴⁴. Suomen kielessä vastaavasta merkityksestä käytetään käsitettä *sosiaalinen sukupuoli*. Neljäntenä, seksuaalisuudella viitataan usein taipumuksista, asemista, ja haluista muodostuvaan kokonaisuuteen, joka määrittää niitä

⁴¹ Honkanen 2004, 142–143.

⁴² Kotilainen 2008, 3.

⁴³ Honkanen 2004, 154.

⁴⁴ Jako sosiaaliseen ja biologiseen sukupuoleen (*sex / gender*) on otettu käyttöön vasta 1900-luvun loppu puolella. Ks. Repo 2011, 122; Liljeström 2004, 113.

tiettyjä tapoja, joilla subjektien halut, erot/eroavuudet, ja kehot voivat hakea mielihyvää.⁴⁵

Seksuaalisuus on käsitteenä häilyvä ja siten altis ympäristön sille antamille merkityksille. Seksuaalisuus liitetään voimakkaasti fyysiseen kehoon ja siten se on ollut myös yhteiskunnan ja yhteisöjen kontrollin kohteena. Groszin mukaan muun muassa biologian ja lääketieteen diskursseissa fyysinen keho on nähty immuunina kulttuuristen, sosiaalisten ja historiallisten tekijöiden vaikutukselle.⁴⁶ Fyysinen keho nähdään luonnollisena, annettuna ja merkityksiltään muuttumattomana. Kehoon kohdistuvan kontrollin havaitsemiseksi on kuitenkin ymmärrettävä, kuinka sille annetut merkitykset muuttuvat ja kuinka näitä merkityksiä tuotetaan. Käsitys fyysisestä kehosta ja sen toiminnoista pysyvät epätäydellisinä ja alati liikkuvina.

Myös Scott toteaa, kuinka seksuaalisuutta ei enää ymmärretä yksinkertaisesti ajattomana biologisena taipumuksena tai muuttumattomien ominaisuuksien yhteenliittymänä. Käsitukset seksuaalisuudesta muuttuvat suhteessa muihin ihmisten toimintaan liittyviin käsityksiin. Samoillemi ilmiöille ja käyttäytymistavoille annetaan eri aikoina toisistaan poikkeavia merkityksiä. Tässä merkittävässä asemassa ovat niin auktoriteettien kuin *tavallisten* ihmisten tavat toimia ja puhua seksuaalisuudesta ja kehosta.⁴⁷ Analyysissa pyrin antamaan tilaa aineiston tuottamille käsityksille seksuaalisuudesta ja siihen liitettävistä asioista. Tämän edellytyksenä on omien käsitysteni tiedostaminen sekä niiden jatkuva peilaaminen aineistosta tekemiini havaintoihin tutkimuksen edetessä.

Naisen seksuaalisuus määrittyy aineistossa pitkälti suhteessa sukupuolisuhteisiin, heteroseksuaalisuuden normin vuoksi erityisesti naisen ja miehen välisen sukupuolisuhteen näkökulmasta. Naisen sukupuolielämä peilautuu miehen tarpeista ja haluista ja sillä on vahva lisääntymisfunktio. Naisasianaiset kyseenalaistavat naisen riippuvuussuhteen mieheen, mutta eivät kyseenalaista heteroseksuaalisuuden normia tai naiselle oletettua roolia suvun jatkamisessa ja äitinä. Naisen halu kuvataan haluna päästä äidiksi ja haluna kasvattaa lasta.

⁴⁵ Grosz 1994, viii.

⁴⁶ Mt., x.

⁴⁷ Scott 1996, 10.

Aineistossa ilmenevät tavat puhua seksuaalisuudesta ja ruumiista heijastelevat 1900-luvun alussa vilkkaana käytyä keskustelua sukupuolimoraalista. Lehdissä seksuaalisuuteen liittyvät teemat ja kysymykset saavatkin vahvan moraalisen leiman. Arja-Liisa Räisänen on havainnut tutkimuksessaan, kuinka sukupuolten välistä suhdetta alettiin tarkastella sukupuolimoraalikeskustelun myötä positivistisen ja empiirisen luonnon- ja lääketieteellisen tiedon näkökulmasta. Merkittävää Räisäsen mukaan tässä oli juuri se, kuinka sukupuoltenvälistä suhdetta tarkasteltiin seksuaalisuuteen ja suvunjatkamiseen liittyvien aiheitten kautta.⁴⁸ Armas Niemisen mukaan sukupuolimoraalista käydyssä keskustelussa erottui kaksi eri puolta – absoluuttista ja relatiivista sukupuolimoraalia kannattaneet. Relatiivista sukupuolimoraalia kannattaneet hyväksyivät ainakin jossain tilanteissa tapahtuneet avioliiton ulkopuoliset suhteet, kun taas absoluuttisen sukupuolimoraalin kannattajat rajasivat sukupuolielämän yksiavioiseen avioliittoon ja muita vietin tyydyttämistapoja pidettiin epäsiiveellisinä ja tuomittavina.⁴⁹ Molemmat puolet näkyvät naisasianaisten aikakauslehdissä käydyssä keskustelussa.

Seksuaalisuudesta eri aikoina käytetyssä käsitteistössäkin on eroja. Tutkielman kattamana aikana seksuaalisuuteen ja siihen liittyviä asioita käsiteltiin usein siiveellisyys-käsitteen varjolla. Siiveellisyys sanan alkuperäinen merkitys on viitannut Anna Elomäen mukaan ”toiminnan valtiolliseen eli poliittiseen luonteeseen”. Elomäen mukaan termin merkitykset alkoivat kuitenkin viitata yleisesti etiikkaan ja moraaliin liittyviin asioihin 1900-luvulle tultaessa. Tällöin naisasianaisten käytössä *siiveellisyys* sai yleisestä moraalisuudesta kapeampia seksuaalisuuteen ja seksuaalisiin normeihin viittaavia merkityksiä sen aiemman sisällön rinnalla.⁵⁰ Myös Juha Ala toteaa naisasianaisten antaneen siiveellisyys käsitteelle avoimen seksuaalisia merkityksiä⁵¹. Aineistossa tämä tulee esiin muun muassa siinä, kuinka naisasianaiset puhuivat seksuaalirikosten yhteydessä ”siiveellisyysrikoksista” tai laajemmin ”siiveellisyyskysymyksestä”⁵².

⁴⁸ Räisänen 1995, 136.

⁴⁹ Nieminen 1951, 374.

⁵⁰ Elomäki 2011, 133–134.

⁵¹ Ala 1999, 113.

⁵² Ks. esim. *Työläisnaisten 3:s yleinen edustajakokous Tampereella heinäk. 17 – 19 p:nä 1905*, *Palvelijatarlehti* no 7–8 1905.

2.3.3 Degeneraatio

Degeneraatiolla tarkoitetaan rodun huonontumista, taantumista, rappeutumista ja ”väärrään” suuntaan kulkevaa kehitystä. Rotuhygieenisen liikkeen kannattajat pyrkivät pelastamaan ihmissuvun tulevaisuuden estämällä pelkäämänsä kehityskulun etenemisen, so. degeneraation ja kulttuurin tuhon. Painopiste haluttiin siirtää nykyhetken ajattelusta tulevaisuuteen. Rotuhygieenisen liikkeen piirissä kansa ja valtio haluttiin tehdä paremmaksi ja kestävämmäksi. Koska väestön laadun kehitykseen keskeisesti vaikuttava tekijä oli perinnöllisyys, huomio kiinnitettiin juuri parhaimpien ominaisuuksien säilymiseen ja degeneraatiota aiheuttavien tekijöiden leviämisen ehkäisyyn.

Hietalan mukaan rotuhygieniä on usein jaettu kahteen osaan: positiiviseen rotuhygieniaan, johon luetaan kasvatus-, valistus- ja propagandatyö, ja negatiiviseen rotuhygieniaan, johon sisältyvät avioliittokiellot, eristäminen ja sterilisointi. Hänen mukaansa rotuhygieniasta on kyse silloin, kun omaa kansaa tai kansanosaa aletaan puhdistaa vieraiksi katsotuista ”rodullisista” vaikutteista tai kun kansan laadullisuuteen ja perimään aletaan kiinnittää huomiota. Rotuhygieenisen liikkeen ajattelu on saanut vastustusta kansainvälisesti alusta alkaen. Liikkeen keinoja ja tavoitteita saatettiin vastustaa myös sellaisissa joukoissa, joissa perinnöllisyyden merkityksellisyyteen kuitenkin periaatteessa uskottiin. Tärkeää on huomioida, että 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa käsitykset ihmisen perinnöllisyydestä poikkesivat varsin paljon nykyisestä tiedosta.⁵³

Degeneraatioteoria alkoi Markku Mattilan mukaan kasvattaa suosiotaan 1800-luvulla lääketieteessä. 1850-luvun lopulla ranskalainen psykiatri Bénédict Augustin Morel laati teorian, jonka mukaan degeneraatio olisi perinnöllistä ja kasautuvaa. Teorian mukaan asteittainen degeneraatio sukupolvelta toiselle johtaisi lopulta suvun loppumiseen. Teorian mukaan ensimmäisellä asteella esiintyi hermostuneisuutta, siveellistä ryhdittömyyttä sekä taipumusta elosteluun. Seuraavalla sukupolvella ilmeni vaikeita neurooseja, juoppoutta sekä taipumusta halvauskohtauksiin. Kolmannen sukupolven edustajat kärsivät varsinaisista mielisairauksista. Neljännellä asteella ilmeni

⁵³ Hietala 1985a, 106–111.

synnynnäistä tylsyystilaa, epämuodostumia, kehityshäiriöitä sekä steriliateettiä. Lopulta jälkeläiset syntyivät täysin elin- ja siitoskyvyttöminä.⁵⁴

Morelin alulle laittama degeneraatiokäsitys levisi Mattilan mukaan aluksi lääketieteen piirissä. Rappeutumisesta aiheutuviksi ja siitä kertoviksi tiloiksi laskettiin mielisairauden ja tylsämielisyyden ohella pian myös esimerkiksi skitsofrenia sekä poikkeavuudet seksuaalisesta normistosta, kuten onania sekä homoseksuaalisuus. Ajan myötä myös sosiaalisia ilmiöitä alettiin Mattilan mukaan lääketieteellistää ja sisällyttää degeneraatioteoriaan. Esimerkiksi italialainen Cecare Lombroso muotoili 1870-luvulla teorian synnynnäisestä rikollisesta. Teorian mukaan rikollisuus olisi yksi merkki degeneraation vahingoittamasta sukulinjasta. Lombrosen vaikutus näkyi Mattilan mukaan siinä, miten anti- ja asosiaalinen käyttäytyminen määriteltiin degeneraatiota osoittavaksi moraaliseksi tylsyydeksi 1800-luvun loppupuolella. Määritelmän mukaan moraalisesti tylsän ihmisen tunne-elämä, käytös ja elämäntapa olivat vialliset, ei niinkään yksilön äly.⁵⁵

Mattila tuo ilmi, kuinka yleisen degeneraatioteorian useat puolet vahvistivat sen merkitystä ja asemaa 1800- ja 1900-lukujen vaihteeseen tultaessa. Yksi näistä oli teorian kytkeminen Charles Darwinin vuonna 1859 esittämään teoriaan lajien kehityksestä ja luonnonvalinnasta. Darwinin teorian popularisointi johti sen yleistämiseen koskemaan ihmiskuntaa ja sen kehitystä, mikä taas johti sosiaalidarvinistisen ajattelutavan syntymiseen. Ihmisen rakentamassa ympäristössä luonnonvalinnan pelättiin menettäneen merkitystään, esimerkiksi köyhälistölle suunnatun hyväntekeväisyyden ja lääketieteen kehityksen myötä, mikä johtaisi epäedullisten ominaisuuksien säilymiseen ihmissuvussa.⁵⁶ Kaupungeissa vallitsi lisäksi turmiollinen elämäntapa, jossa alkoholi, sukupuolitaudit ja rikollisuus olivat yleisempiä kuin maaseudulla.

Toinen degeneraatioteorian merkitystä vahvistanut tekijä oli käsitteen hämäryys ja puutteellinen määrittely. Mikä tahansa inhimillinen tai sosiaalinen ilmiö voitiin tulkita merkiksi degeneraatiosta. Mattila toteaa, kuinka degeneraatiosta muodostui käsite, jolla pyrittiin selittämään vaikeasti selitettäviä tai selittämättömiä ilmiöitä. Esimerkiksi niin

⁵⁴ Mattila 1999, 27.

⁵⁵ Mt., 28–29.

⁵⁶ Mt., 29.

fyysinen, psyykkinen, moraalinen kuin sosiaalinenkin poikkeavuus saatettiin katsoa olevan degeneraation seuraus tai syy.⁵⁷

Kolmanneksi syyksi degeneraatioteorian merkityksen vahvistumiseen Mattila antaa Darwinin evoluutioteoriasta alkaneen ja siitä kasvaneen kiinnostuksen perinnöllisyyteen ja sen tutkimukseen. Aiemmin degeneraatiota oli tutkittu ja selitetty yksittäisistä suvuista tehdyillä tutkimuksilla. Kun Mendelin lait löydettiin uudelleen vuonna 1900, degeneraatioteoria sai voimakkaan tieteellisen sysäyksen.⁵⁸ Mendelin lakien uudelleen löytyminen merkitsi tieteellisen genetiikan alkua, kun Francis Galton oli aiemmin selittänyt perinnöllisyyttä tilastollisesti biometrian avulla⁵⁹.

Muita degeneraatioteorian asemaa vahvistaneiksi tekijöiksi Mattila mainitsee tutkimuksessaan seuraavia: Ajatus degeneraation parantumattomuudesta tai peruuttamattomuudesta sekä siihen yhdistettynä usko biologiseen determinismiin. Tilastollisesti havaittu degeneraatiota merkitsevien ilmiöiden, kuten rikollisuuden ja alkoholismin, lisääntyminen yhteiskunnassa. Syntyvyyden lasku biologisesti laadukkaaksi katsotussa keskiluokassa⁶⁰ sekä samanaikainen alempien yhteiskuntaluokkien korkeampi hedelmällisyys Euroopassa vuosisadan vaihteessa. Mattilan mukaan elinvoimaiseksi määritetyn keskiluokkaisen kansanosan alhaisempaa hedelmällisyyttä seurasi pelko ”kansan, rodun, sivistyneen maailman tuhoutuminen ja vaipuminen degeneroituneeseen barbariaan”. Lisäksi degeneroituneiden yksilöiden ja sukujen ajateltiin aiheuttavan yhteiskunnalle merkittävän taloudellisen taakan. Teollistuvassa yhteiskunnassa työtehtäviin erikoistumisen vaatimukset myös kasvoivat, jolloin alettiin kiinnittää aiempaa enemmän huomiota heikkoon menestymiseen koulussa.⁶¹

Suomeen degeneraatioajatus on tullut lääketieteen ja siihen läheisesti liittyvien alojen kautta 1800-luvun lopulta alkaen, Mattila kirjoittaa. Degeneraatiosta alettiin puhua jo 1890-luvulla Suomalaisen Lääkäriseura Duodecimin äänenkannattajana toimineessa *Terveystieteiden lehdessä* ja *Tidskrift för Hälsovårdissa*, joka päätoimittajansa kautta oli tiiviissä vuorovaikutuksessa Hälsovårdsföreningen i Finland -järjestöön (Suomen

⁵⁷ Mattila 1999, 30.

⁵⁸ Mt., 30.

⁵⁹ Mt., 42.

⁶⁰ Väestön vähenemiseen ja syntyvyyden laskuun Euroopassa 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa haettiin selitystä useista eri tekijöistä. Yksi näistä oli naisasialiikkeen voimistuminen. Ks. Hietala 1985a, 113.

⁶¹ Mattila 1999, 32–34; ks. myös Hietala 1985a, 111–117.

Terveydenhoitoyhdistys). Molemmat Mattilan mainitsemista lehdistä oli suunnattu suurelle yleisölle. Degeneraatio esitettiin juontavan ulkoisista tekijöistä, kuten vääriksi ja moraalittomiksi katsotuista elämäntavoista tai kiihkeän elämän hermoihin kohdistamasta rasituksesta. Perinnöllisyyden merkitystä painotettiin degeneraation synnyssä ja leviämisessä. Moraalittomaan elämään liitettiin Mattilan tutkimuksen mukaan lehdissä myös alkoholi, jota pidettiin seuraavan sukupolven terveyden tilaan vaikuttavana myrkkynä jo itsessäänkin. Degeneraation käsitteeseen suhtauduttiin lehdissä myös kriittisesti ja ihmisrodun rappeutumiskehitys saatettiin kokonaan kiistääkin.⁶²

Mattila on havainnut selkeän eron lehtien lähestymistavassa degeneraatioon. *Terveydenhoitolehdessä* nostettiin esiin yleistä pelkoa kansan elinvoiman häviämisestä eli degeneraatiosta. Siinä uhkaan kehoitettiin vastaamaan perinteisellä terveydenhoidolla, kun taas *Hälsovårdissa* näkyi vahvemmin kansainvälisesti ja Skandinaviassa julkaistuja jo hyvin rotuhygieenisesti värittyneitä kirjoituksia, joissa degeneraation uhkaan esitettiin avioliittokieltojen ja sterilisaation kaltaisia rotuhygieenisia keinoja.⁶³

2.4 Aiempi tutkimus

Naissukupuolelle ja naisten seksuaalisuudesta asetettuja odotuksia ja normeja käsittelevässä aiemmassa historian tutkimuksessa on käytetty aineistoina usein opas- ja pamflettikirjallisuutta. Erityisesti tämä näkyy kansainvälisessä tutkimuksessa, mutta pienemmässä määrin myös suomalaisessa tutkimuksessa.⁶⁴ Arja-Liisa Räisänen mukaan kansainvälisesti on analysoitu erityisesti lääketieteeseen liittyviä käsityksiä naiseudesta ja seksuaalisuudesta.⁶⁵

Ansioituneeksi naisten yksityiselämään avioliitossa pureutuvaksi tutkimukseksi on mainittu Räisänen tutkimus *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Räisänen tutkii avioelämälle asetettuja normeja ja oletuksia.⁶⁶ Räisänen mukaan

⁶² Mattila 1999, 34–36.

⁶³ Mt., 39.

⁶⁴ Ks. esim. Räisänen 1995, Männistö 2003, Jackson 1987.

⁶⁵ Räisänen 1995, 17.

⁶⁶ Mt.

avioliittoon ja sukupuolimoraaliin liittyvät kysymykset muodostuivat 1800-luvun lopulla ”kansankasvatusprojektiksi”. Tavoitteena oli levittää uusia perhe- ja sukupuoli-ihanteita koko kansan keskuuteen.⁶⁷

Räisänen sivuaa tutkimuksessaan sukupuolimoraalin ja seksuaalisuuden roolia 1900-luvun alussa kehittyneessä kansanterveysideologiassa ja sitä kautta myös niiden kytkeytymistä väestöpoliittisiin kysymyksiin, kuten väestön määrään ja laatuun.⁶⁸ Aineistonsa pohjalta hän toteaa, kuinka luonnontieteelliseen ja lääketieteelliseen tietoon pohjautuvat seksuaalivalistusoppaat ohittivat määrässään kristilliseen maailman kuvaan perustuvat oppaat 1900-luvun alussa.⁶⁹ Vaikka Räisäsen mukaan suomenkielisen väestön joukossa rotuhygieeninen liike ei saavuttanut vastaavaa roolia kuin ruotsinkielisten keskuudessa, rotuhygieeniset teemat olivat läsnä myös suomenkielisistä seksuaali- ja terveysvalistusoppaissa ja siten suomenkielisten tavoitettavissa. Terveellisen elämän ohjeet ja seksuaalielämään liittyvät normit olivat Räisäsen mukaan solmukohta väestö- ja terveystieteellisille tavoitteille ja eugeniikan mukaisille opeille.⁷⁰

Tutkielmani sivuuttaa sekä kulttuurista että luonnontieteellistä käsitystä naisen ruumiista – siinä määrin, kun näiden katsotaan olevan toisistaan irrallisia. Kulttuurinen vaikuttaa aina myös käsityksiin luonnollisesta ja siihen, miten asioita käsitellään luonnontieteissä. Tiina Männistö katsoo ruumiin olevan biologisen ja sosiaalisen kohtauspaikka tutkimuksessaan *Haluathan tulla oikeaksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuoren naisen oppaissa 1890–1972*.⁷¹

Tavat käsittää keho ja kehoon liittyvät toiminnot muuttuvat myös ajassa. Roy Porterin ruumiin historiaa käsittelevän kirjoituksen mukaan 1800-luvun kuluessa alettiin kiinnittää erityistä huomiota seksuaaliseen poikkeavuuteen. Poikkeavuudet ja häiriöt linkitettiin toimintoihin kuten itsetyydytys sekä hysterian kaltaisiin diagnooseihin. Porterin mukaan sukupuoli määritettiin tällöin osaksi uutta *seksuaalisuuden* teoreettista konstruktiota. Keho tulisi ymmärtää aina kulttuurin kautta suodattuneena, ei vain biologisesti annettuna luonnollisena asiana. Porterin mukaan ruumiin historian tulisi

⁶⁷ Räisänen 1995, 39.

⁶⁸ Mt., 61–64.

⁶⁹ Mt., 25.

⁷⁰ Mt., 66.

⁷¹ Männistö 2003, 11.

käsittää sekä kehon kulttuuristen representaatioiden purkamista, että kehon fyysiseen ja biologiseen olemukseen liittyvää dataa.⁷²

Naisasianaisten ja eugeniikan välisten yhteyksien tutkimusta on alettu tehdä enemmän vasta 2000- ja 2010-luvuilla. Tutkimuksia yhdistää halu selvittää, kuinka eugeniikan opeista kiinnostuneet naiset ovat kyenneet ratkaisemaan ristiriidan eugeniikan valtavirran ja naisten yhteiskunnallisen aseman parantamisen välillä. Cristina Lake on esittänyt jännitteen syntyvän erityisesti siitä, kuinka naiset pyrkivät sukupuolelleen luontaiseksi ajatellun korkean moraalien sekä äidillisyyden avulla saamaan vahvempaa asemaan yhteiskunnassa, mutta samaan aikaan pyrkivät irtautumaan heille biologiassa määritetystä yksiselitteisestä tehtävästä äitinä.⁷³

Lake on tutkinut naisasianaisten kiinnostusta eugeniikkaan Yhdysvalloissa ja Englannissa 1800-luvun lopulla. Artikkelissaan *Eugenics in Late 19th-Century Feminist Utopias* hän tarkastelee ihmiskunnan parantamiseen pyrkiviä toimia 1800-luvun lopulla kolmessa naisen kirjoittamassa utopioita kuvaavassa teoksessa.⁷⁴ Laken mukaan naisasianaisten vihiytyneiden kiinnostus eugeniikkaan näkyi pyrkimyksenä säännellä avioliittokäytäntöjä, eliminoida yhteiskunnassa olevat epäterveet yksilöt sekä kehittää ja kohottaa ihmiskunnan moraalista tasoa. Evoluutio ja eugeniikka tieteenä kiehtoi 1800-luvun lopulla naisasianaaisia, koska ne antoivat toivoa paremmasta yhteiskunnasta sekä mahdollisuuden irtautua valistuksen aikana luodun jaon mukaisesta järjestyksestä, jossa nainen yhdistettiin luontoon ja tunteeseen ja mies kulttuuriin ja järkeen.⁷⁵ Tiede tarjosi mahdollisuuden hallita ja kontrolloida luontoa ja siten myös naisille asetettuja rajoitteita.

Lake korostaa, kuinka 1800-luvun lopulla rotuhygieniasta tai eugeniikasta ei yleisesti puhuttu näillä nimillä, mutta hänen tutkimassaan utopiakirjallisuudessa on havaittavissa sellaisia toimia, joissa on viittauksia malthusianismiin, yhteiskunnan puhtauteen, evoluutioon, kehitysoppiin sekä täydellistyneeseen hengellisyys. Jotkin utopioissa esitetyt keinot täydellisen yhteiskunnan tavoittamiseksi muistuttavat Laken mukaan osin 1900-luvulla käyttöön otettuja keskeisiä rotuhygienisiä prosesseja, kuten perinnöllisiä sairauksia kantavien ja rikollisten lisääntymisen rajoittaminen sekä mielisairaiden

⁷² Porter 1991, 215–222.

⁷³ Lake 2018, 1309.

⁷⁴ Mt.

⁷⁵ Mt., 1277–1297; 1307–1308.

eristäminen.⁷⁶ Utopioissa on hänen mukaansa havaittavissa kasvava huoli seksuaaliterveyteen ja lisääntymiseen liittyviin asioihin ⁷⁷. Suomalaisten naisasiajärjestöjen äänenkannattajissa näkyy Laken määrittämä eugeniikasta kiinnostuneiden naisasianaisten jakama pyrkimys yhteiskunnan moraalin tason kohottamisesta, ”täydellistynyt hengellisyys”, sekä naisen vastuun painottaminen tämän pyrkimyksen toteuttamisessa.

Wendy Hayden on tutkinut naisasianaisten käyttämää kehitysopillista retoriikkaa 1800-luvulta 1900-luvulle julkaistuissa vapaan rakkauden kannattajien, nimenomaan naisten, julkaisemissa kirjallisissa teoksissa ja esitelmissä Pohjois-Amerikassa. Tutkimuksessaan *Evolutionary Rhetoric: Sex, Science, and Free Love in Nineteenth-Century Feminism* Hayden huomasi, kuinka 1800-luvun kehitysopillinen retoriikka 1900-luvun alkuun tultaessa retoriikka alkoi muuttua selvästi eugeeniseen ja rotubiologiseen suuntaan.⁷⁸

Naisten emansipaation ja valtavirta eugeniikan välistä ristiriitaa tarkastellessa tutkijat ovat havainneet, kuinka naisasianaisten kiinnostus rotuhygieniaan synnytti valtavirtaeugeniikasta poikkeavia erityispiirteitä, jotka tekivät ajatusten yhteensovittamisesta mahdollista. Naisasianaisten tapaa ymmärtää ja soveltaa eugeniikan oppeja on lähestytty muun muassa eugeenisen feminismin (*eugenic feminism*) käsitteellä. Käsitteen ja teorian lanseerasi Mary Ziegler vuonna 2008. Ziegler pyrki luomaan kokonais kuvaa eugeenisen feminismin kehityksestä Yhdysvalloissa. Artikkelissaan *Eugenic Feminism: Mental Hygiene, the Women's Movement, and the Campaign for Eugenic Legal Reform, 1900–1935* Ziegler tuo esiin, kuinka sterilointilainsäädännön kohteiksi eivät joutuneet ainoastaan alempiarvoisiksi katsottujen rotujen tai etnisten ryhmien edustajat, vaan myös epäsiiveelliset, neuroottiset tai muuten epäsovikivat naiset. Epäsovikivaksi naiseksi katsottiin sellaiset, jotka eivät noudattaneet sosiaalista normistoa. Ziegler esittää tutkimuksessaan, kuinka vallitsevien sukupuolienormien annettiin ymmärtää olevan tieteellisellä tutkimuksella todistettavia ja siten objektiivisia ja oikeudellisesti määritettäviä.⁷⁹

⁷⁶ Lake 2018, 1279; 1296–1297.

⁷⁷ Mt., 1278.

⁷⁸ Hayden 2013.

⁷⁹ Ziegler 2008.

Naisasianaisten kiinnostus rotuhygieenistä liikettä kohtaan oli kansainvälisesti melko laajalle levinnyt jo 1900-luvun alussa ⁸⁰. Pohjoismaissa naisasianaisten ja eugeniikan yhteyttä on tutkinut Merle Weßel väitöstutkimuksessaan *Unholy union? Eugenic Feminism in the Nordic Countries, ca. 1890–1940*. Tutkimuksessaan hän tarkastelee, oliko eugeniikka ollut myös pohjoismaalaisten naisasianaisten silmissä houkutteleva ideologia naisten emansipaation edistämiseksi. Hänkin kiinnittää huomion erityisesti eri luokista tulevien naisten arvottamiseen eugeenisten feministien toimesta.⁸¹

Suomessa rotuhygieenisen liikkeen ja eugeniikan tutkimus on edelleen melko vähäistä. Aiempi eugeniikan tutkimus Pohjoismaissa on käsitellyt paljon eugeenisin perustein toteutettua sterilointia ⁸². Ansioituneimmat eugeniikan tutkijat Suomessa ovat olleet Markku Mattila ja Marjatta Hietala.

Mattila on tehnyt seikkaperäisen tutkimuksen *Kansamme parhaaksi. Rotuhygieniä Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti* Suomessa suoritetusta rotuhygieenisestä lainsäädännöstä. Mattila tutkii Suomen sterilointilain säätämistä edeltäneitä toimia ja tapahtumia. Tutkimuksessaan hän osoittaa, että rotuhygieenisiin toimiin oli tartuttu jo ennen lain täytäntöönpanoa vuonna 1935. Tutkimus valottaa rotuhygieenisten vaatimusten taustaa ja luonnetta sekä kertoo miten ja miksi sterilointilaki säädettiin.⁸³ Tutkimus osoittaa eri kansanryhmiin, kuten vammaisiin ja tylsämielisiin, kohdistuneen kontrollin ja sääntelyn olemassaolon Suomessa. Rotuhygieniää ei ole ollut vain sterilointilain säätäminen ja täytäntöön panto, vaan myös siihen vuosien aikana johtanut prosessi.

Hietala on tutkinut rotuhygienian ja suomalaisen naisihanteen välistä yhteyttä. Hän on artikkelissaan *Suomalaisen naistyypin etsiminen* jäsentänyt kansallisen naiskauneusihanteen rakennusprojektia osana suomalaisen kansallisvaltion alkuvaiheita. Hän tarkastelee tutkimuksessaan ensimmäisten kauneuskilpailujen yhteyttä rotutieteeseen.⁸⁴ Hietala on tutkinut kattavasti myös rotuhygieenisen liikkeen

⁸⁰ Lake 2018, 1278.

⁸¹ Weßel 2018a.

⁸² Mt.

⁸³ Mattila 1999.

⁸⁴ Hietala 1985b.

alkuvaiheita ja rantautumista Suomeen, johon usein viitataan Suomessa tehdyssä rotuhygienian tutkimuksessa.⁸⁵

2.5 Tutkimuksen aineisto

Käytän tutkielmassani aineistona neljää eri aikakauslehteä, jotka ovat toimineet suomalaisten naisjärjestöjen äänenkannattajina 1900-luvun alussa: *Koti ja Yhteiskunta*, *Naisten Ääni*, *Palvelijatarlehti* ja *Työläisnainen*. Suomalaisten naisasiajärjestöjen lehdet olivat ensimmäisiä naisilta naisille kohdistettuja lehtiä Suomessa.

Finsk Kvinnoförening – Suomen Naisyhdistys oli ensimmäinen porvarillinen naisasiajärjestö Suomessa (perustettu vuonna 1884). Yhdistyksellä oli aluksi kaksi lehteä *Koti ja Yhteiskunta* (1889–1911) ja *Hemmet och Samhället* (1889–1894).⁸⁶ *Koti ja Yhteiskunta* on ollut Töyryn mukaan ensimmäinen sarjallisessa julkaisussa onnistunut järjestölehti.⁸⁷ Suomen Naisyhdistys jakautui vuonna 1892 kahtia ja sen rinnalle perustettiin Naisasialiitto Unioni. Naisasialiitto Unionin äänenkannattajana toimi ensin *Hemmet och Samhället*, mutta myöhemmin järjestön nimissä alkoi ilmestyä ruotsinkielinen *Nutid* (1895–1915/1917) ja sittemmin myös *Naisten Ääni* (1905–1949).⁸⁸

Vuoden 1905 eduskuntaudistus ja yleisen äänioikeuden saavuttaminen vaikuttivat naisasiajärjestöihin ja järjestöjen äänenkannattajiin siten, että naisasianaiset alkoivat toimia puolueiden kautta ja puoluelehdet alkoivat korvata järjestölehtiä. *Koti ja Yhteiskunta* lakkautettiin vuonna 1911, mutta lehden seuraajaksi perustettiin Suomalaisen puolueen naisyhdistyksen julkaisema *Suomen Nainen* kahta vuotta myöhemmin. Naisasialiitto Unionin äänenkannattajasta *Naisten Ääni* -lehdestä tuli äänenkannattaja Suomalaiselle Naisliitolle, joka toimi liki Nuorsuomalaista puoluetta ja myöhemmin Kansallista Edistyspuoluetta. Joka tapauksessa *Naisten Ääni* edelleen seurasi myös Unionin toimintaa.⁸⁹

⁸⁵ Hietala 1985a.

⁸⁶ Turunen 2014, 43.

⁸⁷ Töyry 2005, 28.

⁸⁸ Turunen 2014, 43.

⁸⁹ Mt., 44; ks. myös Jallinoja 1983, 51.

Toisaalta eduskuntaudistus merkitsi työläisnaisille suunnattujen lehtien perustamista: Vuonna 1905 palvelijatarliitto perusti *Palvelijatarlehden* (1905–1906). Lehti ilmestyi vain kahden vuoden ajan tällä nimellä. *Palvelijatarlehden* jatkaja, *Työläisnainen* (1906–1914) alkoi virallisesti ilmestyä vuonna 1907 ja se toimi Suomen sosiaalidemokraattisen naisliiton äänenkannattajana.⁹⁰

Tarkastelen vuosien 1906–1912 aikana ilmestyneitä *Koti ja Yhteiskunta*, *Naisten Ääni*, *Palvelijatar*- ja *Työläisnainen* -lehtien numeroita. Lehdistä kaksi ensiksi mainittua edustavat porvarillisia ja keskiluokkaisia naisasiajärjestöjä ja kaksi jälkimmäistä työläisnaisia. Aiemmissa tutkimuksissa lehtien on katsottu voivan lukeutuvan sekä järjestö- ja puoluelehtien että naistenlehtien kategoriaan⁹¹. Aineistooni kuuluvat lehdet sisältävät sekä artikkeleita että lyhyttä fiktiivistä proosaa. Lehdissä on julkaistu fiktiivisiä kertomuksia, runoja, ilmoituksia, mainoksia, lukijoiden kirjeitä, järjestöjen alustuksia, poliittista journalismia, katsauksia ajankohtaisiin tapahtumiin sekä käytännön neuvoja kodin- ja terveydenhoitoon sekä kasvatukseen⁹².

Käytännössä naisasiajärjestöjen äänitorvina toimivat lehdet eivät olleet järjestöjen omistamia. Lehtien omistajina ja kustantajina toimi todellisuudessa naisasiajärjestöjen arvoihin ja toimintaan sitoutuneet yksityishenkilöt. Järjestöt osallistuivat lehtien kustantamiseen ostamalla niistä ilmoitustilaa.⁹³ Lehtien kirjoittajia olivat usein aktiivisimmat naisasianaiset, joilla oli jo valmiiksi läheinen suhde järjestöihin. Myös järjestöjen johtohenkilöt ovat kirjoittaneet lehtiin.

Pirkko Leino-Kaukiaisien mukaan aikakauslehtien tilaajatietoja on saatavana vain muutamasta läänistä ja nämäkin luvut koskevat vain ennakoon tilattuja lehtiä, eikä siten sisällä erikseen ostettuja yksittäiskappaleita. Myöskään aikakauslehtien sosiaaliryhmien kesken jakautuneista tilaus- ja levikkitiedoista ei ole saatavilla suurta määrää tietoa. Hänen mukaansa on kuitenkin selvää, että sivistyneistön keskuudessa levisivät tieteelliset lehdet. Ammatti- ja harrastustoimintakohtaiset lehdet olivat useimmiten alan edustajien tilaamia. Leino-Kaukiainen jatkaa, etteivät ammattilehdet jääneet vain pienen ryhmän käsiin, vaan levisivät nopeasti eri puolille maata.⁹⁴ Lehdissä

⁹⁰ Turunen 2014, 44.

⁹¹ Töyry 2005; Leino-Kaukiainen 1992, 136.

⁹² Ks. Liitteet 1–4.

⁹³ Turunen 2014, 46.

⁹⁴ Leino-Kaukiainen 1992, 131.

käsiteltiin ajankohtaisten yhteiskunnallisten aiheiden rinnalla esimerkiksi puutarhanhoitoa ja käsitöitä⁹⁵. Naisasiajärjestöjen äänenkannattajina toimineita lehtiä tilasivat varmastikin järjestöjen jäsenet ja aatteen kannattajat. Uskoisin lehtien naistenlehtiä kantavan statuksen takia tilaajien ja lukijoiden joukossa olleen myös naisia, jotka eivät olleet aatteen kiihkeimpiä kannattajia tai järjestöjen aktiivisimpia jäseniä.

Leino-Kaukiaisien mukaan aikakauslehdet levisivät tehokkaimmin omalla ilmestymisalueellaan, vaikka lehdet tehtiinkin valtakunnallisiksi. Lehtiä saatettiin hakea myös suoraan toimituksilta. Näin säästettiin lehden kappalehinnan päälle tulevat kalliit toimitusmaksut. Leino-Kaukiaisien käyttämät tilaajaluvut koostuvat valtaosaksi maaseudulle tilatuista kappaleista, koska kaupungeissa lehdet oli helppo noutaa itse.⁹⁶ Tästä voidaan myös päätellä, että kaupunkien ulkopuolella lehtien korkeat tilaajamaksut johtivat siihen, ettei lehtien tilaaminen välttämättä ollut alemmille luokille ja vähävaraisille mahdollista. Lehden hinta vaikutti siten sen mahdolliseen lukijakuntaan ja saavutettavuuteen.

2.5.1 Koti ja Yhteiskunta

Koti ja Yhteiskunta -lehteä julkaistiin vuodesta 1889 vuoteen 1911. Päätoimittajana ja lehden perustajana toimi Alexandra Gripenberg. Hän toimi myös lehden kustantajana kahta ensimmäistä toimivuotta lukuun ottamatta. *Koti ja Yhteiskunta* toimi Suomen Naisyhdistyksen äänenkannattajana.⁹⁷ Lehden toimitus sijaitsi Helsingissä ja sen tavoitteena oli ”naisen yhteiskunnallisen aseman parantaminen kaikilla aloilla ja kotien kohottaminen”⁹⁸.

Lehti ilmestyi kerran kuukaudessa. Yksittäisen lehtien sivumäärät vaihtelivat suhteellisen paljon, joissain lehdissä sivuja saattoi olla 12 ja joissain 26. Käytän aineistona vuosina 1906–1911 ilmestyneitä *Koti ja Yhteiskunta* -lehtiä. Aineistoon lukeutuu 64 numeroa, joista 7 oli tuplanumeroita. Vuonna 1906 alkoi lehden kahdeksastoista vuosikerta, joten se on ollut tarkastelemanani aikana jo suhteellisen pitkään ilmestynyt ja todennäköisesti lukijoidensa keskuudessa melko vakiintuneessa

⁹⁵ Leino-Kaukiainen 1992, 136.

⁹⁶ Mt., 131–132.

⁹⁷ Töyry 2005, 206.

⁹⁸ *Koti ja Yhteiskunta* no 1 1906, 1.

asemassa muihin aineiston lehtiin verrattuna. Lehden vuosikerrat ovat luettavissa Kansalliskirjaston digitoimana digi.kansalliskirjasto.fi -palvelussa.

Naisten yhteiskunnallista asemaa käsittelevien juttujen lomassa käsiteltiin kasvatukseen ja terveydenhoitoon liittyviä kysymyksiä, annettiin ruokaohjeita ja julkaistiin myös kaunokirjallisia teoksia ja kirjoituksia. Puutarhanhoito-osastoa alettiin julkaista lehden liitteenä vuonna 1893. Vuonna 1894 alettiin julkaista myös *Käsitöitä ja Pukuja* -liitettä, joka jatkoi itsenäisenä julkaisuna vielä *Koti ja Yhteiskunta* -lehden loppumisen jälkeenkin.⁹⁹

Vuonna 1899 *Koti ja Yhteiskunta* oli saavuttanut 3100 kappaleen levikin. Pirkko Leino-Kaukiaisien arvion mukaan yli 3000 lehden levikkiin ylsi Suomessa yksitoista 84:stä aikakauslehdestä. Lehden levikki on ollut tällöin ilmeisen hyvä, koska vuosisadan vaihteeseen mennessä suomalaisista aikakauslehdistä valtaosa levisi vain muutaman sadan kappaleen painoksina. Laaja levikki voi myös selittyä sillä, että lehti on ollut ensimmäinen erityisesti naisille suunnattu lehti.¹⁰⁰

Lehden tilaaminen maksoi 3 markkaa; vuosikerta liitteineen maksoi 6 markkaa.¹⁰¹ Kannattavuuden takia Gripenberg pyrki tekemään lehdestä kiinnostavan laajemmalle lukijakunnalle ja ilmoittajille¹⁰², minkä tähden lehti muistutti sisällöltään muita naisasiajärjestöjen äänenkannattajia enemmän naisten yleisaikakauslehdeltä. Leino-Kaukiainen on saanut selville Heinolan kihlakunnassa vuonna 1900 levinneiden aikakauslehtien tilaajista sen, että *Koti ja Yhteiskunta* lukeutui niihin lehtiin, joita kyseisellä alueella tilasivat erityisesti talolliset. *Koti ja Yhteiskunta* lukeutui yhdeksi eniten tilatuimmaksi lehdeksi vuonna 1900.¹⁰³ Töyry toteaa lehden olleen ”porvarillisia arvoja edustaneen järjestön jäsenille suunnattu lehti”.¹⁰⁴

2.5.2 Naisten Ääni

Naisten Ääni toimi Naisasialiitto Unionin äänenkannattajana vuodesta 1905 lähtien.¹⁰⁵ Lehden näytenumero ilmestyi vuonna 1905. Lehden perustajana oli Maikki Friberg,

⁹⁹ Leino-Kaukiainen 1992, 136.

¹⁰⁰ Mt., 129.

¹⁰¹ *Koti ja Yhteiskunta* no 1 1906, 1; *Koti ja Yhteiskunta* no 1 1911, 1.

¹⁰² Turunen 2014, 46.

¹⁰³ Leino-Kaukiainen 1992, 131.

¹⁰⁴ Töyry 2005, 28.

¹⁰⁵ Turunen 2014, 43.

kuka toimi lehden päätoimittajana 22 vuoden ajan. Eduskuntaudistuksen seurauksena *Naisten Ääni* siirtyi Nuorsuomalaisten naisten perustaman Suomalaisen Naisliiton lehdeksi.¹⁰⁶ Lehden toimitus sijaitsi Helsingissä.

Naisten Ääni ilmestyi ensimmäisinä vuosinaan kerran kuukaudessa, mutta alkoi ilmestyä kahden viikon välein vuonna 1908. Lehti ilmestyi 16 sivuisena, lukuun ottamatta käsityöliitettä ja joulunumeroa. Aineistossani on 138 numeroa *Naisten Ääntä*. Näistä 8 oli sivumäärältään kaksinkertaisia tuplnumeroita. Lehden digitoidut vuosikerrat ovat luettavissa Kansalliskirjaston digi.kansalliskirjasto.fi -palvelussa.

Naisten Äänen ilmestyessä ensikertaa lehden vuosikerran tilaushinnaksi ilmoitettiin 3 markkaa¹⁰⁷. Vuonna 1909 lehti alkoi ilmestyä kuvallisena ja tilaushinta nostettiin 4 markkaan vuodessa¹⁰⁸. Lehteä oli mahdollista tilata kaikista postitoimistoista, asiamiehiltä ja lehden toimituksesta¹⁰⁹. Lehti sai Naisasialiitto Unionilta vuosittain 150 markkaa yhdistyksen käyttöön annetusta palstatilasta¹¹⁰. Tämän lisäksi ilmoituksia oli myös ulkopuolisilta toimijoilta ja yrityksiltä. Kussakin lehdessä oli keskimäärin noin 3–4 sivua ilmoituksia, joilla sen kustannuskuluja osin saatiin katettua.

Lehden ensimmäisessä numerossa ilmaistaan, kuinka sen on tavoitteenaan ”koetettava voimiensa mukaan tulkita naisten ajatuksia elämän eri aloilla”, ”lausuva naisten mielipiteitä erinäisissä isänmaamme onnea ja kehitystä koskevissa asioissa”, ”koettava selvittää näitä naisten mielipiteitä ja käsityskantoja” sekä ”koettava nämä mielipiteet ja käsityskannat koota ja järjestää naisten ohjelmaksi”. Tavoitteeksi ilmaistaan *naisten ohjelman* kokoaminen ja tehtäväksi tämän ohjelman toteuttaminen käytännössä.¹¹¹

Tarkkoja lukuja *Naisten Äänen* levikistä ei ole. Vuonna 1909 julkaistussa artikkelissa *Vieläkö tarvitsemme Naisten Ääntä?* kirjoittaja kertoo, kuinka ”hävettää noita numeroita ilmaista niiden pienuuden vuoksi”. Lukujen pienuuden hän toteaa vertaamalla levikkiä esimerkiksi Tanskan naisasialehtien tilaajamäärään, joka vaihtelee 6–10 tuhannen välillä.¹¹² Artikkelissa *Missä Naisten Ääntä luetaan?* vuonna 1909 kerrotaan *Naisten Äänen* tilaajia olevan seuraavasti: Pienistä kaupungeista Jyväskylässä 77 (asukasluku

¹⁰⁶ Turunen 2014, 44; Jallinoja 1983, 50–52.

¹⁰⁷ *Naisten Ääni* Näyttenumero 1905.

¹⁰⁸ *Naisten Ääni* no 2 1909, 14.

¹⁰⁹ *Naisten Ääni* Näyttenumero 1905.

¹¹⁰ Alftan 1966, 105.

¹¹¹ *Naisten Ääni* Näyttenumero 1905, 1.

¹¹² *Vieläkö tarvitsemme Naisten Ääntä?*, *Naisten Ääni* no 4 1909, 42.

3160), Salossa 40, Hämeenlinnassa 33, Sortavalassa 33, Torniossa 24 (asukasluku 1244), Savonlinnassa 21, Kajaanissa 20, Raumalla 18, Käkisalmissa 4, Haminassa 3, Pietarsaaressa 3, Uudessakaupungissa 3, Kokkolassa 1; Suuremmista kaupungeista Viipurissa 117 (asukasluku 18000), Tampereella 121, Turussa 94, Kuopiossa 66; Maalaisseurakunnista Koivistolla 27, Vironlahdella 24, Loimaalla 24, Rovaniemellä 19, Koskella 1, Suonenjoella 16, Kyröskoskella 16, Iissä 16, Puumalassa 14, Vihdissä 14, Kangasalla 13, Saarijärvellä 13, Hollola 3, Ristiina 3, Impilahti 2, Haapavesi 2.¹¹³ Lueteltujen paikkakuntien mukaan laskettuna lehden tilaajamäärä vuonna 1909 olisi ollut 885. Lista ei kuitenkaan ole täydellinen, koska esimerkiksi Porissa, Vaasassa ja Oulussa mainitaan kussakin olevan ”innokas asiamies”, mutta tilaajamäärää ei kerrota. Kirjoittaja antaa artikkelissa myös ymmärtää, ettei ole listannut kaikkia paikkoja.

Vuonna 1912 Maikki Friberg on kirjoittanut lehteen, kuinka ”maaseutukaupungeissa” tilaajia on yhteensä 1314 ja ”maaseudulle” 491. Yhteensä tämä tekee 1805 tilaajaa. Edellä laskettuihin lukuihin ei ole sisällytetty sellaisten paikkakuntien lukuja, joissa tilaajia on alle kymmenen. Näissäkin kunnissa Fribergin mukaan on tapahtunut ”verrattaen edellisiin vuosiin kohoamista”. Amerikasta tilaajia mainitaan olevan edellisten lisäksi 45.¹¹⁴ Naisasialiitto Unionin historiikin mukaan yhdistys pyrki myös takaamaan jäsenilleen mahdollisuuden lukea lehteä vuokraamalla kerran kuussa salongin Aleksanterinkadulla sijaitsevasta liikehuoneistosta, jotta lehtiä saattoivat lukea myös jäsenet, jotka eivät sitä voineet tilata kotiin.¹¹⁵

Useilla Naisasialiitto Unionin jäsenillä oli suhteita muiden eurooppalaisten lehtien toimituksiin. Tämän johdosta yhdistyksen ja ulkomaalisten järjestöjen välillä saatettiin käydä vilkasta artikkelien ja ajatusten vaihtoa. Yhdistys sai tätä kautta kirjoituksia myös lahjoina ja vapaakappaleina.¹¹⁶

2.5.3 Palvelijatarlehti

Palvelijatarlehden ensimmäinen numero julkaistiin vuonna 1905. Lehti perustettiin Palvelijatarliiton toimesta ja se oli ensimmäinen erityisesti työläisnaisille osoitettu lehti Suomessa. Lehti ilmestyi lähes kahden vuoden ajan, 1905–1906. Lehden vastaavana toimittajana toimi Miina Sillanpää ja toimitus sijaitsi Helsingissä. *Palvelijatarlehden*

¹¹³ *Missä Naisten Ääntä luetaan?*, Naisten Ääni no 7 1909, 88.

¹¹⁴ *Missä Naisten Ääntä luetaan?*, Naisten Ääni no 8 1912, 105–106.

¹¹⁵ Alfthan 1966, 106.

¹¹⁶ Mt., 106.

vuosina 1905–1906 julkaistut numerot ovat digitoitu ja luettavissa Kansalliskirjaston digi.kansalliskirjasto.fi -palvelussa.

Lehti ilmestyi joka kuukauden 15. päivä kaksoisnumerona.¹¹⁷ Aineistooni lukeutuu 10 tuplanumeroa vuodelta 1906. Lehden sivumäärä vaihteli 24–32 sivun väliltä vuoden 1906 vuosikerrassa. Suhteellisen suurta sivumäärää selittää se, että *Palvelijatarlehti* julkaistiin yksipalstaisena, kun taas muut aineiston lehdet ovat olleet kaksipalstaisia. Ilmoituksia yhdessä kaksoisnumerossa saattoi olla vain yhdellä tai kahdella sivulla, minkä perusteella voi päätellä, ettei ilmoitusmyynnillä saatu katettua kovinkaan suurta osaa lehden kuluista.

Vuoden 1905 ensimmäisessä numerossa ilmaistaan lehden tavoite seuraavasti:

*Lehden tarkoitus on olla yhdyssiteenä eri ammattialoilla työskentelevien työläisnais-yhdistysten ja osastojen välillä. Lehti tulee työskentelemään kaikkien työläisnaisten ammattiolojen kohottamiseksi eikä ainoastaan palvelijattarien. Lehti koettaa parhaansa mukaan seurata kehitystä naisten taloudellisessa, yhteiskunnallisessa, sekä ammatillisessa kehityksessä, tuomalla esiin eri ammattioaloissa olevien epäkohtia ja ehdottamalla keinoja niiden poistamiseksi.*¹¹⁸

Lehdellä oli edunvalvojan asema ja tavoitteena oli saada sen lukijat tietoisiksi epäkohdista, jotka polkivat heidän oikeuksiaan työntekijöinä ja naisina. Toimitus toivoi lukijoiden myös levittävän tietoutta lehdessä käsiteltävistä yhteiskunnallisista kysymyksistä ja aiheista. Lehti oli ilmestymisensä aikaan vielä ainoa työläisnaisten lehti Suomessa.¹¹⁹ Vuosikerran tilaushinta oli 2 markkaa ja 50 penniä. Yksittäisnumero kustansi 25 penniä.¹²⁰

Lehden levikistä ei ole varmoja laskettuja lukuja. *Köyhälistön naiset* -artikkelissa Palvelijataryhdistykseen mainitaan kuuluvan 10 000 jäsentä. Kirjoittaja vetoaa jokaista jäsentä tilaamaan itselleen lehden ja kehottaa kaikkia vielä sen päälle saada yhden tilaajan lehdelle lisää, jolloin lehti saataisiin leviämään 20 000 naiselle.¹²¹ Aiemmin

¹¹⁷ *Palvelijatarlehti* no 1–2 1905, 1.

¹¹⁸ *Palvelijatarlehti* no 1–2 1905.

¹¹⁹ *Palvelijatarlehti* no 1–2 1906, 2.

¹²⁰ *Palvelijatarlehti* no 1–2 1906, 1.

¹²¹ *Palvelijatarlehti* no 1–2 1906, 19.

mainittu Leino-Kaukiaisien esittämä arvio aikakauslehtien tilausmääristä Suomessa vuoden 1900 paikkeilla osoittaa artikkelissa esitetyn tavoitteen melko utopistiseksi.

2.5.4 Työläisnainen

Palvelijatarlehden lakattua *Työläisnainen* jatkoi Suomen sosiaalidemokraattisen naisliiton äänenkannattajana. Näytenumero ilmestyi vuoden 1906 marraskuussa. Lehteä julkaistiin vuosina 1906–1914. Lehden vastaavana toimittajana jatkoi *Palvelijatarlehdestä* Miina Sillanpää ja lehden toimitus sijaitsi Helsingissä. Lehden ensimmäiset numerot jaettiin *Palvelijatarlehden* tilaajille.¹²² Lehdet ovat digitoituna Kansalliskirjaston digi.kansalliskirjasto.fi -palvelussa.

Lehden tilaushinta yhdeltä vuodelta Suomessa maksoi 4 markkaa, yhden markan vuosineljännekseltä. Yksittäisnumero maksoi 10 penniä. *Työläisnainen* ilmestyi noin kahdeksan sivuisena, lukuun ottamatta kaksoisnumeroita ja erikoisnumeroita, kuten Kevät- ja Joululehtiä. Lehti ilmestyi muutamia poikkeuksia lukuun ottamatta kerran viikossa. *Työläisnainen* -lehtiä sisältyy aineistooni 283 numeroa. Näistä 23 lehteä oli tuplanumeroita.

Lehden tavoitteissa ilmaistaan sen noudattavan sosiaalidemokraattisen puolueen ohjelmaa. Lehdellä oli myös edunvalvonnallinen tehtävä ja se lupautuu ”seuraamaan naisten *ammattillista* järjestymistä ja tekemään voitavansa naisten ammattiliikkeen edistymiseksi”. Lehden todetaan tarjoutuvan ”kaikille raatajanaisille liittolaiseksi luomaan *köyhälistölle valoa koteihin ja tulevaisuuden toivoa sydämiin*”.¹²³ Lehden sisältö on suunnattu työväenliikkeeseen sitoutuneille naisille, mutta myös laajemmin alempien yhteiskuntaluokkien naisille.

Työläisnaisen sivuilla on ollut huomattavasti vähemmän ilmoituksia, kuin porvarillisten naisasiajärjestöjen äänenkannattajissa. *Työläisnaisjärjestöjen* lehdillä olikin taloudellisesti tiukempaa kuin porvarillisten naisasiajärjestöjen lehdillä.¹²⁴ *Työläisnaisen* hallinto kehotti vuonna 1908 kaikkia naisosastoja kerran kuussa

¹²² *Työläisnainen* no 0 1906, 3.

¹²³ *Työläisnainen* no 0 1906, 3.

¹²⁴ Turunen 2014, 46.

ilmoittamaan kokoustensa päivämäärän ja ajan lehdessä. Tällaisen vuoden loppuun kestävä ilmoituspaikan saattoi saada 5 markalla.¹²⁵

Vuonna 1912 Hanna Malm kirjoittaa *Työläisnaisessa* julkaistussa artikkelissa lehden levikin vaihtelevan 3000–4000 välillä ¹²⁶. Tämän artikkelin julkaisuhetkellä lehti on kamppaillut taloudellisesti, mikä näkyy aiheen ajankohtaisuutena kyseisenä aikana julkaistuissa numeroissa. Tämä voisi vihjata, että taloudellisesti parempina vuosina tilaajia on saattanut olla enemmänkin.

2.5.5 Aineiston haasteet

Lehdistä on tulkittavissa normin mukainen tai toivottavaksi katsottu käyttäytyminen. Niissä esitetty ihanteellisen mallin voidaan katsoa olleen tavoite, johon ihmisten toivottiin pyrkivät elämässään. Lehdet ja niistä välittyvä kuva ei sinällään kerro suoraan, kuinka toivottu käyttäytyminen on toteutunut todellisuudessa ja ihmisten jokapäiväisessä arjessa. Aineistossa näkyy eri yhteiskuntaluokkien väliset ristiriitaiset käsitykset toimista, joilla naisten asemaa olisi mahdollista parantaa, sekä siitä todellisuudesta, jossa kukin eli. Ylemmistä yhteiskuntaluokista tulevien naisasianaisten esittämät vaatimukset saattoivat olla täysin epärealistisia ja tavoittamattomissa työläisnaisten elämässä. Risteäviä näkemyksiä esiintyy aineistossa liittyen esimerkiksi avioliittolainsäädäntöön, äitiysvakuutukseen ja yötyökieltoon.

Ei pidä myöskään olettaa, että lehdissä kirjoitetut artikkelit olisivat edustaneet tai tavoittaneet kaikkia naisiksi määrittyviä henkilöitä. Lehtien levikki on ollut rajallinen ja lehden sai tilattua ainoastaan maksua vastaan. Lehtien toimitusmaksut ilmestymispaikkakunnan ulkopuolelle olivat huomattavan korkeita verrattuna pelkkään yksittäisnumeron hintaan. Paikallinen saattoi noutaa lehden suoraan toimituksesta. Kaikilla ei siis ollut yhtäläistä mahdollisuutta tutustua lehtiin ja niiden sisältöihin.

Lehdet olivat naisasiajärjestöjen äänitorvia, joten ne olivat pääasiassa naisten asemaan liittyvistä teemoista ja järjestöjen asioista kiinnostuneille lukijoille. Kirjoittaja saattaa kontekstin huomioiden tehdä oletuksia lukijan ymmärryksestä ja tiedosta tai sisällyttää tekstiin aikaan sidottuja intertekstuaalisia viittauksia, joita ei kirjoiteta auki. Toisaalta lehtien tehtävänä on ollut myös valistaa lukijoitaan, jolloin jotkin uudet ja tärkeinä

¹²⁵ *Naisosastoille huomattavaa!*, *Työläisnainen* no 9 1908, 71.

¹²⁶ *Miten olisi ”Työläisnaista” saatava enemmän leviämään?*, *Työläisnainen* no 40 1912, 314.

pidetyt asiat pyritään selittämään mahdollisimman perinpohjaisesti ja selkokielisesti. Lisäksi kirjoittajien edustamat poliittiset kannat ja intressit tulee tiedostaa analyysissa, vaikka kirjoittajan henkilökohtaiset intressit eivät retorisessa analyysissa olisikaan huomion keskiössä.

Seksuaalisuuteen viittaavien käsitteiden ja merkitysten kanssa tulee myös olla tarkka. Vaikka naisasianaisten on aiemmassa tutkimuksessa havaittu ottaneen siveellisyys-käsitteen käyttöön aiempaa selkeämmin seksuaalisuuteen ja sukupuolimoraaliin viittaavana käsitteenä, sanan aiemmat merkitykset elävät edelleen tämän rajatumman merkityksen rinnalla. Aineistoon lukeutuvissa lehdissä käsitellään seksuaalisuutta ja rotuhygieniää varmasti hyvin rajallisesti verrattuna esimerkiksi lääketiedettä tai terveydenhuoltoa käsitteleviin lehtiin, joissa kyseisiä aiheita käsitellään todennäköisesti huomattavasti perusteellisemmin. Tämä vaikuttaa varmasti siihen, kuinka syvällisesti ja ylipäättään mistä aiheista aineistossani on kirjoitettu ja mistä ei, mutta se ei tee aineistoni kirjoituksista vähemmän merkityksellisiä.

3. "Vaadin ihmisarvoani ja oikeuksiani kunnioittamaan"¹²⁷

Käsittelykappaleiden jako rakentuu muutamien tutkimuskysymysten kannalta keskeisiksi havaittujen teemojen mukaan. Kappaleisiin on eritelty kokonaisuudet, joiden puitteissa naisen seksuaalisuus ja ruumis (re)konstruoidaan aineistoon lukeutuvien lehtien artikkeleissa ja joihin sisältyy rotuhygieenisen retoriikan käyttöä. Ensimmäisenä käsitellään naisen seksuaalisuuden määrittymistä suhteessa avioliittoon; kuinka hyväksytty ja tuomittu seksuaalisuus rakentuu suhteessa avioliittoinstituutioon sekä millaisia rotuhygieenisiä keinoja sovelletaan avioliittoon. Toisena käsitellään seksuaalisuutta vapaan rakkauden raameissa ja mikä on rotuhygieenisen retoriikan merkitys tässä yhteydessä. Kolmannessa kappaleessa analysoin 1800- ja 1900-lukujen taitteessa ilmestyneessä kaunokirjallisuudessa rakentuvan naiskuvan herättämiä mielipiteitä naisasianjärjestöjen äänenkannattajissa. Neljännessä kappaleessa huomio on naisen ruumiissa ja seksuaaliterveydessä.

¹²⁷ *Kylläpä oli tarpeen vaatimaa. Pikakuvia Helsingin öisiltä kaduilta*, Naisten Ääni no 5 1908, 63.

3.1. Avioliitto sallitun seksuaalisuuden areenana naiselle

Naisten seksuaalisuuteen ja ruumiiseen suhtautuminen on kahtalainen naisasianaisten aikakauslehdissä. Naisen seksuaalisuuden hyväksytyt muodot katsotaan liittyvän avioliittoon. Seksuaalisen toiminnan ajatellaan tähtäävän nimenomaan lisääntymiseen ja suvun jatkumiseen. Suvun jatkamisen tärkeyttä painotetaan ja annetaan sen ymmärtää olevan myös itseisarvollisesti naisen seksuaalisuuden tavoite. Esi- ja ulkoaviolliset sukupuolisuhteet eivät ole hyväksyttyjä naiselle sosiaalisessa koodistossa.

Seksuaalisuutta käsitellään lehdissä hyvin ongelmalähtöisesti, kun puhutaan avioliiton ulkopuolisesta sukupuolielämästä ja prostituutiosta. Seurauksina niistä ovat salassa tehdyt raskaudenkeskeytykset, aviottomat lapset ja sukupuolitautilien leviäminen. Vuosisadanvaihteessa käytyyn keskusteluun äitiysvakuutuksen ehdoista hyväksyttävän ja tuomittavan seksuaalisuuden välinen eronteko antaa vahvan leiman. Keskustelu saa vaikutteita myös rotuhygieenisistä perusteista.

Naisen seksuaalisuus kytkeytyy lehtien julkaisemissa artikkeleissa auttamatta miessukupuoleen lisääntymiskeskeisen katsantokannan ja heteroseksuaalisen normin vuoksi. Terve seksuaalisuus nähdään kahden ihmisen välisenä toimintana, jolla on ihmissuvun jatkumisen kannalta olennainen funktio. Naisen eduksi katsotaan hänelle luontaiseksi katsottu korkea moraali ja tuleva asema äitinä. Niin henkilökohtaiset kuin koko kansakunnan ruumiilliset tarpeet katsotaan olevan naisen hallittavissa oikeanlaisen siveellisen kasvatuksen ja valistuksen kautta.

3.1.1 Heteronormatiivinen avioliitto naisen seksuaalielämän järjestäjänä

Seksuaalisuudesta ja seksuaalielämästä avioliitossa kirjoitetaan lehdissä hyvin vähän, jos lainkaan. Keskustelu kääntyy sukupuoliasioista nopeasti suvun jatkumiseen ja lasten kasvatukseen. Kriittisin kärki avioliiton sisäisiä asioita kohtaan näkyy *Työläisnaisessa* ja *Palvelijatarlehdessä*. Porvarillisten naisasiajärjestöjen äänenkannattajissa puututaan erityisesti avioliiton ulkopuolelta tuleviin uhkiin, kuten prostituutioon ja sukupuolitautilien leviämiseen miehen kautta lapsiin ja aviovaimoihin. Kaksinaismoraaliin ja siveettömään elämäntapaan pyrittiin hakemaan ratkaisua avioliiton ulkopuolelta, kun taas työläisnaisten kirjoituksissa perimmäisenä ratkaisuna nähdään avioliiton sisäisen valta-aseman oikaiseminen.

Eri kantoja yhdistävänä tekijänä on vähentää ja poistaa naisen riippuvuus miehestä. Naisen taloudellisen itsellisyyden katsottiin mahdollistavan omaehtoisen ja siveellisen elämän. Keinoista ja ehdoista ollaan lehtien kirjoittajien välillä eri mieltä. Naisen asemaa yhteiskunnassa puidaan pitkälti suhteessa sukupuolisuhteisiin, koska avioliitto on edelleen 1900-luvun alussa ollut naisen asemaa määrittävä tekijä. Heteronormatiivisten lasien läpi suodattuvassa binäärisessä sukupuolijärjestelmässä, nainen rakentuu toistuvasti suhteessa mieheen ja miehen seksuaalisuuteen.

Naisten Äänessä vuonna 1908 on julkaistu artikkeli *Onko nykyajan naisella ihmisarvoa?*. Artikkelissa pohditaan naisen asemaa yhteiskunnassa ja avioliitossa:

*Naista ei vielä arvostella ihmisenä vaan usialla taholla sukupuoliolentona. Hänen arvoaan ja olemustaan arvostellaan vielä nykyään ei sen mukaan mitä ja millainen hän itse on vaan sen mukaan missä suhteessa hän on toiseen sukupuoleen. Sen osottaa m. m. se, että kun hän menee naimisiin, katsotaan häntä siitä hetkestä aivan toiseksi olennoiksi.*¹²⁸

Kirjoituksen mukaan naista arvostellaan edelleen pääosin sukupuoliolentona, ei ihmisenä. Naista ei arvostella itsenäisenä yksilönä, vaan sen mukaan missä suhteessa hän on toiseen sukupuoleen. Tämän todistaa kirjoittajan mukaan se, kuinka nainen nähdään aivan toiseksi olennoiksi, kun hän avioituu ja ”nimensä, arvonimet, yhteiskunnallisen asemansa (...) saa lahjana mieheltään”¹²⁹. Kaiken itseään määrittävän etunimeä lukuun ottamatta nainen menettää avioituessaan. Lehdissä naisen seksuaalisuutta tai ruumiillisuutta ei käsitellä kovinkaan paljoa avioliitossa sen vuoksi, että naisen asema miehestä peilautuvana sukupuoliolentona halutaan nujertaa ja nostaa muita ansioita määrittämään naista itsellisenä olentona sukupuolisuhteista riippumattomana. Samalla naisen sukupuolivietin olemassaolo tehdään näkymättömäksi.

Kirjoittaja jatkaa vielä jokaisen ihmisarvon tuntemisesta: ”Jos ihmisen tulee olla eläintä korkeammalla kannalla, ja satunnaisia rakkaus-suhteita ei hyväksytä, vaan katsotaan ihmistä siksi korkeaksi olennoiksi, että hänen tulee olla tämän asteen yläpuolella, silloin tulee arvostella jokaista niin miestä kuin naista, sen mukaan mitä he ihmisinä ovat,

¹²⁸ *Onko nykyajan naisella ihmisarvoa?*, *Naisten Ääni* no 15–16 1908, 207.

¹²⁹ *Onko nykyajan naisella ihmisarvoa?*, *Naisten Ääni* no 15–16 1908, 207.

(...).”¹³⁰ Kirjoittaja korostaa ihmisen mahdollisuutta olla *eläintä korkeammalla kannalla* sekä rinnastaa tähän satunnaisten rakkaus-suhteiden kieltämisen. Artikkeliki koskee naisen oikeutta avioitua ja olla avioitumatta, jonka vuoksi yhteiskunnan pitäisi tunnustaa naisen ihmisarvo siviilisäädystä riippumatta sekä mahdollistettava elinkeino. Satunnaiset rakkaus-suhteet mainitaan tässä kohtaa ensimmäistä kertaa. Valinta avioliiton ja naimattomuuden välillä ei pitäisi yhteiskunnassa määrittää kenenkään ihmisarvoa, mutta eläimen kannalla oleminen ja satunnaisten rakkaus-suhteiden pitäminen määrittävät. Nainen siis valitsee naimattomuuden ilman sukupuolisuhteita tai avioliiton. Tämä rajaa naisen sukupuolielämän yksinomaan avioliittoon.

Työläisnaisessa on kirjoitettu kriittisesti seuraavaa naiselle annetusta asemasta yhteiskunnassa ja sukupuoli elämässä:

*Sillä mitä on nainen nykyisessä yhteiskunnassa? Ainoastaan miehensä aviolasten synnyttäjä, tai orjattaria, vailla kaikkea omaa tahtoa. Näin on laita silloin kun jonkinlaisilla rahavaroilla varustetut jos kohtakin ekähtäneet hekumoijat kynsiinsä saavat nuoren kokemattoman tytön.*¹³¹

Yllä oleva lainaus kirjoituksesta *Porvarillisen avioliiton karilla* sisältää kritiikkiä porvarillista avioliitto- ja siveellisyyskäsitystä sekä niiden ylläpitämää kaksinaismoraalia. Kirjoittaja ilmaisee, kuinka naisen asema yhteiskunnassa on vain puolisonsa lasten synnyttäjä, ja miehen tahdon ja tarpeiden alaisuudessa elävä *orjatar*. Orjattarella viitataan niin aviovaimon asemaan kuin myös naisen asemaan miehen halujen kohteena avioliiton ulkopuolella, *ekähtäneen hekumoijan kynsiin joutuessa*. Nainen on siis synnyttäjä tai halujen kohde. Naisen vastuuksi ja ensisijaiseksi velvollisuudeksi avioliitossa asetetaan lasten siveellinen kasvatus. Kuitenkin tämä tehtävä nähdään korvaamattomana ja siten joissain kirjoituksissa sitä käytetään perusteena, kun vaaditaan naisen yhdenvertaisuutta miehen kanssa.¹³²

Työläisnaisessa on vuonna 1911 julkaistu artikkeli *Onko mies intohimoisempi kuin nainen?*. Tekstin on kirjottanut Maria Ostroumoff. Aineiston valossa artikkelissa avataan melko poikkeuksellisella tavalla naisen sukupuolista halua ja intohimoa. Toisaalta tekstissä naisen intohimon katsotaan ominaispiirteiltään olevan vielä

¹³⁰ *Onko nykyajan naisella ihmisarvoa?*, Naisten Ääni no 15–16 1908, 207.

¹³¹ *Porvarillisen avioliiton karilla*, Työläisnainen no 20 1908, 156.

¹³² *Sananen naisten sorronalaisuudesta*, Työläisnainen no 5 1908, 35.

kypsymätön ja kehittymätön. Artikkelissa kirjoittaja pyrkii vastaamaan perustellusti otsikossa esittämäänsä kysymykseen, johon hänen mielestään niin usein ajatellaan olevan jo varma, itsestään selvä vastaus: ”’Tietysti’, huudahtavat kaikki lukijat heti otsakkeen luettuaan.”¹³³

*Tämä väite [mies on intohimoisempi kuin nainen] kulkee aksiomina eli kumoomattomana totuutena sukupolvesta sukupolveen. Kuka uskaltaa vastustaa sitä, leimataan siveettömäksi, jos nainen uskaltaisi sanoa, että hän kaipaa miestä sanottaisiin häntä heti huonoksi naiseksi. Siis suoraan ei nainen saa puhua eikä ajatella, ei edes tietää eikä tuntea mitä sisässään liikkuu.*¹³⁴

Artikkelissa kirjoittaja avaa yleistä asennetta naisten halua ja kokemaa intohimoa kohtaan. Nainen, joka myöntää kokevansa halua miestä kohtaan leimataan *huonoksi naiseksi*, kuten myös kaikki, jotka uskaltavat väittää naisen halua voimakkaammaksi kuin miehen. Toteamalla näin kirjoittaja osaa siis jo ennalta odottaa, että hänen kirjoituksensa saattaa saada kritiikkiä siinä esitetyn keskeisen väitteen vuoksi. Kirjoittaja ilmaisee intohimon ja halun olevan sisäistä, josta *nainen ei suoraan saa puhua*, eikä *ajatella* tai *edes tietää tai tuntea*. Sisäinen tarkoittaa sisäsyntyistä asiaa, joka on olemassa ulkoisista seikoista riippumatta. Naiselle tämän sisäsyntyisen asian ilmaiseminen on yhteiskunnassa kuitenkin tuomittavaa. Kirjoittaja jatkaa vielä, kuinka ”nuori tyttö vanhan hyvän tavan mukaan haaveilee (...) mahdollisesti lapsista, jos vaisto on hyvin voimakkaaksi kehittynyt”¹³⁵. Naisen halun ja intohimon tarkoitus on lasten hankinta ja lisääntyminen. Lapsista unelmoiminen on nimenomaan merkki kehittyneestä sukupuolivaistosta. Kirjoittaja jatkaa samasta aiheesta:

(...) usein vielä tietämättä millä tavalla lapsi tulee maailmaan. Pari sanaa tästä, miksi tyttö pysyy näin kauan tietämättömänä, kun poika jo 15 vanhasta on koettanut kaikki elämän nautinnot. On yleensä tapana luulla, että tyttö kehittyy aikaisemmin kuin poika, tyttö muka jo 15 vanhana kelpollinen avioliittoon. Mutta jo ylläoleva seikka nim. että tyttö pysyy 20 ikään tietämättömänä sukupuolielämästä, todistaa hänen myöhäistä kehittymistään. (...) Kuitenkin useimmiten herää naisessa fyysiset

¹³³ *Onko mies intohimoisempi kuin nainen?*, Työläisnainen no 33 1911, 259–260.

¹³⁴ *Onko mies intohimoisempi kuin nainen?*, Työläisnainen no 33 1911, 259.

¹³⁵ *Onko mies intohimoisempi kuin nainen?*, Työläisnainen no 33 1911, 259.

*vaatimukset miehen kautta niin muodoin aikaisemminkin, mutta ilman miestä vasta paljon yli 20 vuotta.*¹³⁶

Yllä kirjoittaja tuo esiin naisen tietämättömyyden sukupuoliasioista ja seksuaalielämästä. Hän väittää, että naisen vaistot ilman miestä heräisivät *vasta paljon* 20. ikävuoden jälkeen. Kirjoittaja jatkaa, kuinka ”voimakkaimmillaan on fyysillisen tyydytyksen halu niin miehellä kuin naisella noin 30 iässä.”¹³⁷ Seuraavassa kirjoittaja esittää, miksi naisen astuminen avioliittoon liian nuorena – eli ennen kuin tietous seksuaalielämästä ja vietin luonnollinen herääminen on tapahtunut – on haitallista:

*Syy miksi nainen avioliitossa näyttää kylmemmältä on se että tavallisesti mies on vanhempi, nainen nuori, joka ei vielä ole saavuttanut sitä astetta, jolloin hän omasta alotteestaan kaipaisi miestä. Ollen niin muodoin alussa pakotettu alistumaan miehen n. s. vaatimuksille herää hänessä vastenmielisyys siihen ja niin hän leimaakin koko sukupuolitoiminnan miehen intohimoksi eikä myöhemmin enää huomaa itsessään heräävää intohimoa.*¹³⁸

Kirjoittaja esittää, kuinka ikäero ja siten ero tietoisuuden asteessa asettaa puoliset eriarvoiseen asemaan ja vahingoittaa nuoremman, usein nimenomaan naisen, sukupuoliviettä. Liian varhain herätetty sukupuolivietti liitetään vastenmielisyyteen ja haluttomuuteen. Kirjoittajan mukaan tällaisessa tapauksessa sukupuolielämää alkaa leimata tiedollisesti kehittyneemmän osapuolen, eli tässä miehen, halu. Omaehtoinen halu naisessa tukahtuu hänen kokemansa vastenmielisyyden alle, eikä nainen *enää huomaa itsessään heräävää intohimoa*. Naisen alistainen asema sukupuolielämässä johtuisi kirjoituksen väittämän mukaan puolisoiden erilaisesta kehitysasteesta, niin iän kuin tiedon suhteen. Teksti jättää huomioimatta eronteon vapaaehtoisen ja pakotetun sukupuoliyhteyden välillä. Naisen alistuminen tai alistaminen ei ole tekstissä ongelma itsessään, vaan hänen alhainen avioitumisikänsä. Kirjoituksessa on epäsuorasti oletus siitä, että nainen on avioliitossa miehen alainen, vaikka teksti pyrkiikin haastamaan hierarkkisen käsityksen sukupuolisen vietin voimakkuudesta sukupuolten välillä. Naisen sukupuolisuuteen liitetään oletuksena alistuminen ja antautuminen. Seuraavassa lainauksessa korostuu miehen ja naisen haluun liitettävät erilaiset laatuominaisuudet:

¹³⁶ *Onko mies intohimoisempi kuin nainen?*, Työläisnainen no 33 1911, 259.

¹³⁷ *Onko mies intohimoisempi kuin nainen?*, Työläisnainen no 33 1911, 259.

¹³⁸ *Onko mies intohimoisempi kuin nainen?*, Työläisnainen no 33 1911, 259.

Tarkistakaamme nyt lähemmin, miten ilmenee miehen ja naisen intohimo ja eroovatko ne toisistaan laadussa vai potenssissa (kiihkeydessä). Ihmisen viettiä voi määritellä aivan hänen sukupuolielimensä mukaan. Miehen intohimo on pintapuolisempi, hetkellisempi ja aktiivisuutensa takia voimakkaampi ja kovempi. Naisen sisällisempi, syvempi, pitempiaikaisempi ja niin sanoakseni pehmeämpi. Mies on täysin tietoinen siitä, mitä hän tahtoo ja mitä hän tekee, koska koko viettinsä on konsentreerautunut (keskittynyt) määrättyyn elimeen. Naisella taas harvemmin se on niin keskittynyt, se on pikemmin yli koko ruumiin, kaikissa jäsenissä ja hermoissa hänen sisällisen sukupuolielimensä vaikutuksesta. Tunnettu on miten sukupuolielämä voi suuresti vaikuttaa naisen mieleen ja ajatuskykyyn.¹³⁹

Tekstissä tehdään binäärinen jako naiseen ja mieheen, feminiiniseen ja maskuliiniseen. Yllä olevassa lainauksessa tätä kaksijakoisuutta autetaan edelleen kuvailemalla sukupuolielimiin ominaisesti liitettyjä ja niistä johtuvia taipumuksia. Maskuliinisuuteen liitetään aktiivisuus, voima, täsmällisyys, tietäminen ja järki. Feminiinisyyteen taas liitetään pehmeys ja syvällisyys sekä hajautunut, koko ruumiin ja hermoston ylittävä kokemus. Jälkimmäinen nojaa ajatukseen siitä, kuinka kohtu pitää naisen mieltä vallassaan. Kirjoittajan mukaan onkin *tunnettu miten sukupuolielämä voi suuresti vaikuttaa naisen mieleen ja ajatuskykyyn*.

Vastaavanlainen käsitys on Räisäsen havaintojen mukaan vallinnut myös 1900-luvun alun sukupuolioppaissa. 1800-luvun loppuun mennessä kehittynyt ymmärrys hedelmöittymisprosessista redusoi naiseuden kohtuun tai munasarjoihin ja mieheyden miehen sukupuolivietin erityisominaisuuksiin tai spermaan. Mies nähtiin hedelmöittymisprosessissa aktiivisena ja alkuun panevana osapuolena ja nainen taas passiivisena ja vastaanottavaisena. Räisäsen mukaan tätä käsitystä sovellettiin myös selittämään sukupuolten välistä työnjakoa myös muilla elämänosa-alueilla. Naisen ajateltiin ottavan vastaan miehen ymmärryksen ja tunteiden alueella kehittämät aatteet ja ideat, joita nainen sitten edelleen kehitti ja välitti eteenpäin. Samanlaista tehtävien jakoa perusteltiin myös naisen ja miehen erilaisella ruumiinrakenteella, minkä taas katsottiin selittävän sukupuolille ominaisia henkisiä ominaisuuksia. Naisen

¹³⁹ *Onko mies intohimoisempi kuin nainen?*, Työläisnainen no 33 1911, 259.

luonnollisina ja synnynnäisinä ominaisuuksina nähtiin Räisäsen mukaan tunteellisuus, epäloogisuus, epäjohdonmukaisuus, kestävyys, turhamaisuus, hellyys, rakkaus ja aistinvaraisuus.¹⁴⁰ Ominaisuudet vastaavat Ostroumoffin kirjoittamassa artikkelissa naiselle ominaisiksi ajateltuja piirteitä.

Kirjoittaja jatkaa, kuinka ”nainen ei koskaan ole täysin tietoinen siitä, mitä hän miehestä tahtoo, hän pelkää äärettömästi syleilyn viimeistä momenttia, koska siitä on niin tuskalliset seuraukset”¹⁴¹. Kirjoittaja liittää naiseen tietämättömyyden, joiden vuoksi päätöksenteossa vaikuttaa pelko eli tunne, ei järki ja tieto. Tämän seurauksena nainen kirjoittajan mukaan jopa ”päättää ettei hänellä olekaan sukupuoliviettiä”¹⁴².

Luonnollis-lääketieteellisissä teksteissä seksuaalisuus nähtiin Räisäsen mukaan fysiologisenä ilmiönä, jonka alku oli aivojen, hermorakenteen ja sukupuolielinten yhteistoiminnan tulosta. Max Oker-Blomin tekemän määritelmän mukaan sukupuolivietti koostui toisistaan eriävistä ”ihailu- ja antautumisvietistä ” ja ”ejakulatsioni-viettistä”. Naisen seksuaalinen vietti nähtiin tämän määritelmän valossa passiivisena, koska se sisälsi enemmän ”ihailu- ja antautumisviettiä”. Naisen viettiin sisältyi teorian mukaan vähän, jos lainkaan tarvetta ruumiilliseen yhteyteen, toisin kuin miehen viettiin.¹⁴³ Käsitys toistuu myös Ostroumoffin kirjoittamassa artikkelissa, mutta syy naisen ruumiilliseen yhteyden tarpeen heikkouteen on artikkelin kirjoittajan mielestä selitettävissä vietin liian aikaisessa herättämisessä ja tietämättömyydessä.

Tekstissä ei vedota ulkopuolisiin lähteisiin tai auktoriteetteihin, vaan pikemmin yleiseen mielipiteeseen. Teksti pyrkii haastamaan yleisen mielipiteen naisen heikommasta halusta ja intohimosta, mutta samanaikaisesti argumentaatio nojautuu muihin yleisiin käsityksiin naisen seksuaalisuudesta. Yleisiin mielipiteisiin vetoaminen käy ilmi ilmaisuista, kuten *tunnettu on ja on yleiseensä tapana luulla*. Jälkimmäinen näistä käsittelee nimenomaan kritiikin kohteena olevaa ajatustapaa. Siinä kyse on *luulemisesta*, joka viittaa arveluun tai ei varmistettuun tietoon.

Artikkeli osoittaa mielenkiintoisen näkökannan, jonka mukaan naisen seksuaalisuus toimintana kattaa laajan kirjon erilaisia hellyydenosoituksia, ei vain ”syleilyn viimeistä

¹⁴⁰ Räisänen 1995, 137–139.

¹⁴¹ *Onko mies intohimoisempi kuin nainen?*, Työläisnainen no 33 1911, 259–260.

¹⁴² *Onko mies intohimoisempi kuin nainen?*, Työläisnainen no 33 1911, 260.

¹⁴³ Räisänen 1995, 141.

momenttia”¹⁴⁴, jolla heteroseksuaalisen normin kontekstissa viitataan todennäköisesti penetraatioon.

*Mutta eikö se ole viettiä, suurinta aistillisuutta vaikka lievimmässä muodossa, kun tyttö tai nainen on valmis riippumaan miehensä kaulassa päivät pitkät, istumaan hänen sylissään, kun hän kaipaa miehen hyväilyjä, suuteloja aina silloin tällöin ohimennenkin. Kai olemme kaikki huomanneet kuinka vastakihlautuneena tai vasta naineen parin mies istuu lukusalissa tai kokoushuoneessa tylsänä tuijottaen eteensä koettaen syventyä lukemiseen tai keskusteluun, mutta nainen kiemurrellen kiertelee ympärillä, milloin nojaa hänen selkäänsä, kurkistaen hänen olkansa yli lehteen, tai nojaten hänen olkapäähänsä, polveensa, kuinka vaan milloinkaan voimatta irtaantua miehestä edes tunniksi, (...). Juuri tällaista hillittömyyttä sanonkin pysyväiseksi, itsetiedottomaksi sukupuolivaistoksi eli vietiksi. Mutta koska tällainen nojaaminen ilman lopullista syleilyä ei voi tuottaa täydellistä tyydytystä, siksi ei nainenkaan milloinkaan väsy syleilemään miestä. Naisen vietti on siis laajempi, kestävämpi kuin miehen, hän ei tule niin äkkiä tyydytetyksi kuin mies, siksi on nainen mielestäni intohimoisempi.*¹⁴⁵

Hillittömyys on sana, jota lehdissä käytetään kuvaamaan yliseksuaalista käyttäytymistä. Sen katsotaan olevan siveellisenä pidetyn kärsivällisyyden ja tahdon lujuuden puutetta. Tässä tekstissä hillittömyys liitetään kyltymättömyyteen, mutta kuitenkin siveelliseen avioparin keskinäiseen käyttäytymiseen. Kyltymättömyys tulkitaan naisen aviopuolisolle tai kihlatulle osoittamien hellyydenosoitusten loppumattomuudeksi. Tämä loppumattomuus tekee kirjoittajan mielestä naisen intohimosta ja seksuaalivietistä kestävä ja siten voimakkaan. Silti naisen tekemiin hellyydenosoituksiin ja itsetiedottomana pidettyyn seksuaaliviettiin liitetään yllä olevassa lainauksessa jonkinlainen naiivius. Loppumattomien hellyydenosoitusten kirjoitetaan liittyvän ominaisesti, kuten *olemme kaikki huomanneet*, vastakihlautuneihin ja vasta avioituneen parin elämään. Maskuliinisuus liitetään lainauksessa järkeen, yritykseen syventyä kirjaan tai keskusteluun. Feminiinisyys liitetään kyltymättömyys, riippuminen ja kiemurtelu, joka kuitenkin *ilman lopullista syleilyä ei voi tuottaa täydellistä tyydytystä*.

¹⁴⁴ *Onko mies intohimoisempi kuin nainen?*, Työläisnainen no 33 1911, 259.

¹⁴⁵ *Onko mies intohimoisempi kuin nainen?*, Työläisnainen no 33 1911, 260.

Tekstissä palataan aiemmin esitettyyn asetelmaan, jossa nainen on avioon astuessaan nuorempi ja kypsymättömpi osapuoli. Kirjoittaja pyrkii tukemaan tekstin katsantokantaa naisen intohimoista kypsymättömänä, naiivina ja keskeneräisenä vertaamalla sitä primitiiviseksi luokittelemaansa ihmisryhmään ja sen tapoihin:

Tiede on meille todistanut, että henkiset kyvyt ja sukupuolivietti ovat kääntäen verrannollisen s. o. edellisten kehittyessä vähenee jälkimäisten valta ihmisen yli ja päinvastoin. Niinpä esim. Australian aivan alkuperäisellä kannalla olevalla alkuasukkaalla on koko elämän merkitys sukupuolielämässä. (...) Kehittyneellä ihmisellä taas on sukupuolielämä kokonaan tahdon hallitsema. En silti tahdo sanoa, että kehittyneen ihmisen vietti olisi heikompi kuin kehittymättömän, päinvastoin se useimmiten on myös kehittynyt voimakkaammaksi, rajummaksi. Mutta se on kehittynyt pitkäväteisestä aistillisuudesta hetkelliseksi tuliseksi intohimoksi. Nykyiset naiset ovat pitkäväteisen aistillisuuden kannalta. Kun naiset kehittyvät samalle kannalle kuin useimmat miehet nykyään ovat, kun he tulevat tietoisiksi viettinsä vaatimuksista ja jos vielä helpotamme heidän tuskiansa seurausten takia, silloin saamme nähdä, että nainen on paljon intohimoisempi kuin mies.¹⁴⁶

Yllä kirjoittaja vetoaa ainoan kerran tarkemmin määritettyyn auktoriteettiin, tieteeseen. Toisaalta tässäkin tarkempaa määritelmää ei anneta, vaan kyse on yleisesti ymmärretystä käsitteestä *tiede*. Tieteen mukaan *henkiset kyvyt ja sukupuolivietti ovat kääntäen verrannolliset*. Loppuargumenttinaan kirjoittaja asettaa vastakkain kehittymättömänä ja kehittyneenä pidetyt maailmat, ihmisen toimia hallitsevan sukupuolivietin ja ihmisen hallitseman sukupuolivietin. Naisen intohimoa ja seksuaalista viettiä verrataan suoraan primitiivisinä pidettyihin kansoihin. Naisen koko ruumiiseen levinnyt, *pitkäväteinen aistillisuus*, esitetään kehittymättömänä, kun taas miehen impulsiivinen, voimakas ja raju vietti vertautuu kehittyneeseen maailmaan. *Pitkäväteinen aistillisuus* on ruumiillisuutta, joka hallitsee ihmisen mieltä ja tapoja. Kehityksen myötä naisen intohimon väitetään kypsyvän *useimpien miesten* kannalle, jolloin aistillisuus ja intohimo ovat tahdon hallittavissa. Naisten *tuskien helpottaminen*

¹⁴⁶ *Onko mies intohimoisempi kuin nainen?*, Työläisnainen no 33 1911, 260.

seurausten takia viittaa todennäköisesti äitiysvakuutukseen ja muihin pyrkimyksiin helpottaa äitien asemaa.

Väite kehittyneestä vietistä impulsiivisena ja rajuna on vastakkainen joidenkin naisasianaisten esittämän kannan mukaan. Yhteneväistä näkökantojen välillä on pyrkimys sukupuolivietin ja halujen hallitsemiseen, mutta tämän esitetään usein olevan naisille ominaisempaa kuin miehille. Miesten sukupuolivietti nähdään nimenomaan impulsiivisuudessaan hallitsemattomana ja siten vahingollisena. Naisten tulisi kyetä nostamaan miesten siveellistä käsityskantaa, ei laskeutua heidän tasolleen. Artikkelissa naisten seksuaalivietin ajatellaan juuri kehittyvän kohti miehen seksuaaliviettiä. Toisaalta Ostroumoffin teksti pyrkii purkamaan käsitystä naisen vaimennetusta ja heikosta intohimosta sekä rakentaa käsitystä siveellisestä ja kehittyneestä intohimosta.

Teksti pyrkii haastamaan käsityksen siitä, etteikö naisella olisi tai saisi olla intohimoja, muttei kuitenkaan haasta niitä puitteita, joiden sisällä asiaa käsitellään. Kirjoittaja tunnustaa naisen sisäsyntyisen halun ja intohimon, mutta ei kyseenalaista sen rajautumista avioliittoon. Teksti ei myöskään haasta hallitsemattoman seksuaalisuuden liittämistä primitiivisenä ja kehittymättömänä pidettyyn maailmaan tai henkisten kykyjen ja voimakkaan sukupuolivietin käänteisyyttä. Näihin nimenomaan nojataan ja käytetään argumenttina naisen sisäsyntyisten intohimojen ja halun olemassaolon tunnustamiseksi. Koko tekstin läpi myös toistuu kahtiajako naisen ja miehen, tunteen ja järjen, pehmeän ja rajun, tiedostamattoman ja tiedon, primitiivisen ja kehittyneen, sekä hallitsemattoman ja hallitun välillä.

Edellä käsitellyn artikkelin väite ihmisen kehityksestä intohimojansa ja sukupuoliviettiänsä hallitsevaksi esiintyy myös *Naisten Äänessä* vuonna 1912 julkaistussa Ester Hällströmin kirjoittamaa henkilökuvaa Rosa Mayerederistä. ”Miehen ja naisen keskinäisen suhteen kehityksestä”¹⁴⁷ kirjoittanut Mayereder kommentoi kirjoituksessa naisten äänioikeutta Suomessa:

Pohjoismaiden naiset vapautuvat helpommin ennakkoluulojen kahleista luullakseni siitä syystä, että he sukupuolilientoina ovat riippumattomammat. Kuta etelämpänä – sitä kuumemmat intohimot – sitä polttavampi mustasukkaisuus – sitä vaikeampi naisen kohota

¹⁴⁷ Rosa Mayerederin luona, *Naisten Ääni* no 12 1912, 157.

*ihmisarvoonsa. Vasta pitkän kehitysjakson kautta kohoavat ihmiset omien intohimojensa yläpuolelle – eikä voi syyttää toista sukupuolta enemmän kuin toistakaan, koska tavallisesti tasaväkisesti kohoavat.*¹⁴⁸

Naisten asemaa Pohjoismaissa selittää Mayerederin mukaan jossain määrin se, että *he sukupuoliolentoina ovat riippumattomammat* verrattuna maantieteellisesti eteläisempiin alueisiin, joilla vallitsevat *kuumemmat intohimot ja polttavampi mustasukkaisuus*. Mitä korostuneempi asema sukupuoliolentona, sitä *vaikeampi [on] naisen kohota ihmisarvoonsa*. Mayerederin mukaan *vasta pitkän kehitysjakson myötä kohoavat ihmiset omien intohimojensa yläpuolelle*. Esitetty väite antaa ymmärtää, että eteläisemmillä alueilla tämän mukainen kehitys on jäljessä pohjoiseen pallonpuoliskoon verrattuna. Kehityksen seurauksena ihminen oppii hallitsemaan viettinsä, joka antaa tilaa naisen ihmisarvon tunnustamiselle. Naisen yhteiskunnallisen aseman kohoaminen on riippuvainen kunkin kansakunnan kyvystä hallita intohimojaan. Koko kansakunnan kykyjen kehityksestä ei voi syyttää *toista sukupuolta enemmän kuin toistakaan, koska tavallisesti tasaväkisesti kohoavat*.

Naisten Äänessä vuonna 1908 katurauhaa käsittelevässä artikkelissa kirjoittaja esittää, kuinka ”yleisen mielipiteen voima on kyennyt naisten itsehillitsemiskykyä kasvattamaan.”¹⁴⁹ Naisen itsehillitsemiskyky ei siis juonna siitä, että naiset olisivat luonnostaan ”parempia ja puhtaampia kuin miehet”, vaan sosiaaliset vaatimukset ovat saaneet sen aikaan. Kirjoittaja esittää vielä, että ”yleisen mielipiteen täytyy täydellisesti muuttua myöskin miehiin nähden”.¹⁵⁰

Naiselle opetettua häveliäisyyden ja puhtauden normia kritisoidaan *Työläisnaisessa* vuonna 1911 julkaistussa kirjoituksessa *Väärät katsantokannat häveliäisyydestä*. Teksti on otettu kirjasta *Terveys, Kauneus ja sukupuolielämä*. Tekstissä otetaan kantaa siihen, kuinka luonnollisina pidettyjä asioita, kuten imettäminen ja raskaan naisen ruumis koetaan luonnottomalla tavalla ja niihin suhtaudutaan kainoudella ja vieroksuen. Kirjoittajan mukaan naisille opetettu siveellisyys ja sen myötä häveliäisyys ”kuvastaa luonnottomia oloja, jotka ympäröivät nykyajan tyttöjemme kasvatusta.”¹⁵¹ Artikkelissa

¹⁴⁸ Rosa Mayerederin luona, *Naisten Ääni* no 12 1912, 158.

¹⁴⁹ *Kuka on suurin syntinen*, *Naisten Ääni* no 6 1908, 93.

¹⁵⁰ *Kuka on suurin syntinen*, *Naisten Ääni* no 6 1908, 93.

¹⁵¹ *Väärät katsantokannat häveliäisyydestä*, *Työläisnainen* no 33 1911, 263.

käsitellään ristiriitaa, joko syntyy, kun tyttöjen kasvatusta ei vastaa todellisuutta, jossa naiselle oletetaan tulevaisuus äitinä ja vaimona.

Kirjoituksessa kerrotaan, kuinka eräässä lääketieteellisessä naisopistossa lähetyssaarnaaja piti tilapäisen luennon, jossa hän kritisoi Utahin mormonien tapaa puhua avoimesti sukupuoliasioista jopa lapsille. Kuulijat ottivat osaa kauhistuvaan hyminään, ”että mormonit olivat niin turmeltuneita, etteivät he pitäneet sukupuoliasioista niin epäpuhtaina, että ne olivat sopimattomia ajateltavaksi tai puhuttavaksi.”¹⁵² Kirjoittaja jatkaa:

Mutta yhden tytön silmät paloivat pahastumuksesta tämän katsantokannan johdosta ja luennon jälkeen kun joku muu kysyi häneltä, pitikö hän siitä, hän vastasi: ”Suoraan sanoen, en pitänyt siitä vähääkään. Ensiksi minä ajattelen, että jokainen nainen, joka katselee sukupuoliasioita samassa valossa kuin hän, on väärässä. Ja lisäksi nainen, joka vakuuttaa, ettei hän emmekä me koskaan puhu sukupuoliasioista, sanoo tahallisen epätotuuden. Me kaikki toivomme jonain päivänä joutuvamme naimisiin ja kaikki me olemme ajatelleet koko joukon fyysikaalisista suhteista, jotka alkavat avioliitosta enkä minä puolestani epäröi sanoa sitä!”¹⁵³

Luennon katsantokannasta pahastuneen kuulijan mukaan opetetusta häveliäisyydestä huolimatta jokainen avioliittoon pyrkivä nainen on ajatellut *koko joukon fyysikaalisista suhteista, jotka alkavat avioliitosta*. Tämä paljastaa ristiriidan, joka vallitsee naisille opetetun häveliäisyyden ja todellisuuden välillä, tekojen ja ajatusten välillä. Puhuja käyttää sanoja *väärä* ja *epätotuus*, kuvaillakseen luennon pitäneen henkilön kantaa asiaan. Sanojen lausuja on hyvin varma kannastaan sekä perustelee sen tavoitellun ideaalin ja todellisuuden välisellä ristiriidalla. Hän vetoaa havaintoihin todellisesta elämästä. Naiselle oletettu asema aviovaimona ja äitinä ovat syy, minkä vuoksi sukupuoliasioista tulisi puhua avoimesti naisille. Kirjoittaja jatkaa häveliäisyys käsitysten nurinkurisuudesta suhteessa todellisuuteen:

Sellainen tyttö punastuu, kun sukupuoliasiaan vedotaan jumalattomana asiana, mutta ei sukupuoliasian itsensä puolesta. Hän punastuu ajatellessaan jonkun ruumiinosan halventamisesta, mutta ei sen mitään

¹⁵² Väärät katsantokannat häveliäisyydestä, Työläisnainen no 33 1911, 263.

¹⁵³ Väärät katsantokannat häveliäisyydestä, Työläisnainen no 33 1911, 263.

*normaalista tehtävää. Hän ei koskaan pelkää auttaa julkisuudessa äitiä, jolla on lapsi rinnoilla eikä hän häpeä osoittaa raskaalle naiselle, olkoonpa hän vieras tai ystävä, vähäistä huomiota, joka hänelle kuuluu. Kaikki kunnia sen vuoksi todellisesti häveliään tytön häveliäisyydelle.*¹⁵⁴

Aidoksi häveliäisyydeksi esitetään myötähäpeä tunteminen ja punastuminen, kun kohtaa nykyisen häveliäisyyskäsityksen nimissä opetettua kainoa tapaa kohdata naisen ja erityisesti äidiksi tulleen naisen ruumiillisuus – *ei sukupuoliasian itsensä puolesta tai ajatellessaan jonkun ruumiinosan normaalista tehtävää*. Naisen kehoon ja ruumiillisuuteen liitetty häpeä ja kainostelu on tekstin mukaan opittu ja ulkoapäin tuleva, ei siinä itsessään oleva asia. Nainen ja raskaana oleva nainen esitetään artikkelissa toimijana, jolle tulee osoittaa *vähäistä huomiota, joka hänelle kuuluu*, ei nähdä vain ”synnytyskoneena”. *Todellisesti häveliään tytön häveliäisyys* käsittää ruumiin *normaaliset tehtävät* ja niiden tarkoituksenmukaisuuden. Tekstissä naisen seksuaalisuuden päätavoitteena toistuu lisääntyminen, suvunjatkaaminen sekä näiden myötä äitiys. Nämä ja *koko joukko fyysisiä suhteita* sidotaan tekstissä avioliittoon. Palaan vielä tarkemmin naisen ruumiiseen ja asenteisiin sitä kohtaan tutkielmani viimeisessä käsittelykappaleessa.

Sukupuolielämästä käyty keskustelu on aineistossa hyvin ongelmalähtöistä, johtuen todennäköisesti vuosisadan alussa käydyn sukupuolimoraalikeskustelun kontekstista. Kirjoituksissa silmiin pistävämpää on moraalittomasta, epäsiiveellisestä ja turmeluksesta kertovasta sukupuolisesta toiminnasta käyty keskustelu kuin sallituksi katsotusta seksuaalisuudesta. Tavoitteena on ollut vallitsevissa oloissa olleiden epäkohtien korjaaminen ja ratkaisujen löytäminen, mikä toisaalta selittää tarvetta nostaa korjattavia asioita ja ongelmia esiin. Lisäksi tämä voi kertoa myös siitä, kuinka sukupuolielämään liittyvät asiat eivät ole olleet sopiva keskusteluaihe julkisesti, vaikka sillä on ollut vaikutusta naisten yksityiselämään ja yhteiskunnalliseen asemaan suoraan ja/tai välillisesti. Aihetta saatettiin käsitellä perinpohjaisemmin sille erityisesti varatuissa foorumeissa, kuten aihetta käsittelevässä opaskirjallisuudessa, joka oli jaettu erikseen naisia ja miehiä koskevaan kirjallisuuteen¹⁵⁵. Lehdissä asiat nostetaan esiin niiden yhteiskunnalle koituvien ongelmallisten seurausten takia, eikä itse asian vuoksi.

¹⁵⁴ Väärät katsantokannat häveliäisyydestä, Työläisnainen no 33 1911, 263.

¹⁵⁵ Ks. terveysoppaiden sukupuoleen kasvattavasta luonteesta Mäki-Kuutti & Torkkola 2014.

Aineistossa turmeltuneeksi ja turmelevaksi seksuaalisuudeksi määrittyy avioliiton tai joissain tapauksissa avioliittoon tähtäävän suhteen ulkopuolinen sukupuolinen toiminta. Esi- ja ulkoaviolliseen seksuaaliseen aktiivisuuteen liitetään ongelmallisina pidetyt ilmiöt, kuten prostituutio, kaksinaismoraali, aviottomien lasten määrän kasvu sekä sukupuolitaudit. Naisen seksuaaliseen aktiivisuuteen avioliiton ulkopuolella ei suhtauduta yleisen mielipiteen mukaan keveästi. Aineistossa aiheesta kirjoitetaan huomattavasti enemmän, kuin avioliiton sisäisistä sukupuoliasioista. Hyväksytty seksuaalisuus liittyy lisääntymiseen, nimenomaan avioliitossa.

Näyttönä naisten avioliiton ulkopuolisesta seksuaalisesta aktiivisuudesta nostetaan erityisesti aviottomat lapset. Myös sukupuolitaudit nostetaan esiin toisinaan, mutta niistä puhutaan erityisesti miesten ulko- ja esiaviollisista sukupuolisuhteista kirjoitettaessa. Molempia seurauksia pidetään degeneraatioteorian valossa merkkeinä ihmiskunnan mahdollisesta heikkenemisestä, niin aviottomien lasten heikkojen elinolosuhteiden seurauksia mielelle ja keholle kuin sukupuolitautilien ja niiden aiheuttamien vaurioiden periytymistä¹⁵⁶. Ihmissuvun laadun kehityksen näkökulmasta aviottomien äitien sekä lasten syntyminen avioliiton ulkopuolella olivat kontrollin keinojen ulkopuolella siinä mielessä, ettei epäedullisten ominaisuuksien periytymistä olisi voitu ehkäistä esimerkiksi avioliittolainsäädännöllä. Avioliitto- ja perheinstituution ulkopuolinen seksuaalisuus näyttäytyy uhkana, koska olemassa olevat keinot sen hallintaan ovat olleet rajalliset tai osoittautuneet riittämättömiksi.

3.1.2 Keskustelu äitiysvakuutuksesta

1900-luvun alussa käytiin vilkasta keskustelua äitiysvakuutuksesta. Äitiysvakuutus nostettiin keskusteluun eduskunnassa ensimmäisten naiskansanedustajien toimesta. Äitiysvakuutuksen ehtojen pohdinta paljastaa asenteita hyväksi ja huonoksi katsottua naista ja naisen seksuaalisuutta kohtaan. Taloudellisten seikkojen ohella keskeiseksi kysymykseksi nousi, voidaanko aviottomia äitejä, eli avioliiton ulkopuolella raskaaksi tulleita naisia, tukea ja siten käytännössä hyväksyä avioliiton ulkopuolella tapahtuva sukupuolielämä. Aviottomien äitien tukemisen on porvarillisten naisasiajärjestöjen puolelta pelätty rohkaisevan kontrollin ulkopuoliseen suvun jatkumiseen ja epäedullisten ominaisuuksien periytymiseen. Äitiysvakuutuksen lisäksi myös esimerkiksi sosialidemokraattisten naisten tekemä anomusehdotus turvakotien

¹⁵⁶ Liittyen tutkimukseen perinnöllisyyden roolista suvun degeneraatioissa: *Sukututkimukset ja perinnöllisyyskysymys*, Työläisnainen no 45–46 1911, 365.

perustamisesta aviottomille äideille ja lapsille leimattiin epäsiveellisyyttä myötävaikuttavaksi toimeksi toteutuessaan ¹⁵⁷.

Naisten Äänessä julkaistiin Hedvig Gebhardin eduskunnalle tekemä anomusehdotus äitiysvakuutuksesta vuonna 1908. Anomusehdotuksen yhteyteen on taitettu oletettavasti toimituksen laatima saateteksti, jossa käsitellään hyvin yleisellä tasolla suvun jatkamisesta käytyä keskustelua. Saatte alkaa toteamalla, kuinka ”meidän aikamme ihmiset ovat hieman ruvenneet käsittämään, että tulevan sukupolven onni ja menestys riippuu tästä nykyisestä polvesta, että sillä siis on mitä suurin edesvastuu sen suhteen”¹⁵⁸. Virke ilmaisee, kuinka on alettu ymmärtää nykyisten, *meidän aikamme ihmisten*, edesvastuuta tulevista sukupolvista ja heille jätettävästä perinnöstä. Vaikkakaan tämä ei tekstin mukaan koske kaikkia, vaan on muodostunut jako heihin, jotka ymmärtävät vastuun ja heihin, jotka eivät ymmärrä.

*Paljon on vielä sellaisia, jotka hankkivat lapsia maailmaan, punnitsematta onko heillä niille mitään antaa. Onko henkisesti, onko ruumiillisesti. Monella ei ole edes isän ja äidin rakkautta antaa, sillä lapsi on kaikkea muuta kuin tervetullut. Mutta kaiken tämän kevytmielisyyden, ajattelemattomuuden ja irstaisuuden ohessa, on toinenkin virtaus. Keskustellaan jo monessa valistuneessa piirissä siitä, että vain ruumiillisesti ja henkisesti terveillä ja voimakkailla on oikeus luoda uusia ihmisiä. Ja ihan jo vaatimalla vaaditaan, että jokaisen lapsen pitää saada tarkoituksenmukaista hoitoa ja kasvatusta. Siellä missä vanhemmat eivät kykene sitä antamaan, tai laiminlyövät tehtävänsä, siellä täytyy viranomaisten astua väliin joko avustamalla tai pakottamalla. Monenmoisia ehdotuksia on jo tässä suhteessa tehty ja yhä niitä pohditaan ja parannetaan. Yksi tällainen, tulevan polven parasta tarkoittava ehdotus on esim. äitiysvakuutus.*¹⁵⁹

Ensiksi mainittu keskustelun puoli on laiminlyövä ja välinpitämätön seuraavaa sukupolvea kohtaan ja toinen valistunut, tarkoituksenmukaisen hoidon ja kasvatuksen takaava. Kirjoittaja toteaa, kuinka on paljon vielä sellaisia, jotka hankkivat lapsia maailmaan, punnitsematta onko heillä mitään antaa. Välinpitämätön katsantokanta

¹⁵⁷ Sosiaalidemokratinen Naisliitto, Työläisnainen no 38 1907, 303.

¹⁵⁸ Äitiysvakuutus, Naisten Ääni no 18 1908, 249.

¹⁵⁹ Äitiysvakuutus, Naisten Ääni no 18 1908, 249.

seuraavaa sukupolvea kohtaan merkitsee tekstissä kevytmielisyyttä, ajattelemattomuutta ja irstautta. Toinen puoli liittyy *jo monessa valistuneessa piirissä* käytyyn keskusteluun siitä, että vain *ruumiillisesti ja henkisesti terveillä ja voimakkailla on oikeus luoda uusia ihmisiä*. Keskustelua käydään *valistuneissa piireissä* eli oppineiden ja sivistyneiden keskuudessa. Puhe vain ruumiillisesti ja henkisesti terveille ja vahvoille myönnettyyn oikeuteen luoda uusia ihmisiä on puhtaasti rotuhygieenisten ajatusten mukainen, degeneraation torjuntaan viittaava. Valistuneet, terveet ja vahvat asetetaan tässä kahtiajaossa kevytmielisen, ajattelemattoman ja irstaisuuden vastakohdaksi.

Valistuneissa piireissä vaaditaan *tarkoituksenmukaista hoitoa ja kasvatusta*. Jos vanhemmat eivät voi tätä taata, kirjoittaja vetoaa virkavallan velvollisuuteen puuttua asiaan joko *avustamalla tai pakottamalla*. Ajattelevan ja valistuneen virtauksen mukaan lasten välinpitämättömään kohteluun on velvollisuus puuttua virkavallan toimesta. Tämä asettaa ensimmäisenä mainitun ajattelemattoman tavan järjestysvallan rangaistavalle puolelle. Jälkimmäisenä mainitun kannan mukaisen toiminnan tulisi siis puuttua ensimmäisenä mainitun mukaiseen toimintaan, jotta yhteiskunnan edesvastuun kantaminen seuraavista sukupolvista toteutuisi. *Tulevan sukupolven parasta tarkoittavista* toimista on tehty myös *monenmoisia ehdotuksia*, joista yksi on äitiysvakuutus¹⁶⁰.

Saatteen jälkeen julkaistussa Gebhardin anomusehdotuksessa tulee esiin alemmista luokista tulevien äitien taloudellisesti heikko tilanne, joka pakottaa heidät työntekoon pian synnytyksen jälkeen. Gebhard nostaa anomusehdotuksessaan ilmi myös äitiysvakuutuksen mahdollisen vaikutuksen siveellisyyskäsityksiin:

Kun ei voida ajatella pakollisen äitiysvakuutuksen tulevan tehokkaaksi, jos sille ei saada tuntuvaa valtion avustusta on ensimmäisiä väitteitä, joita sitä vastoin tehdään se, että se on omansa häiritsemään kansan siveellisyyskäsitteitä, koska luonnollisesti äitiysvakuutuksen luonteeseen kuuluu, ettei tehdä minkäänlaista eroa avioliitossa ja sen ulkopuolella olevien äitien välillä, jotka siis samalla tavoin tulisivat osallisiksi siitä avusta, minkä valtio tulisi tällä tavoin lapsensynnyttäjille takaamaan.

¹⁶⁰ Ks. myös Saksan vapaamielisen äitiysvakuutusliiton lausunto, jonka mukaan ”äitiysvakuutus on tärkeimpiä keinoja henkisesti ja ruumiillisesti vahvojen yksilöiden kasvattamiseksi valtiolle ja ihmiskunnalle, samalla kun se suojelee äitiä riistolta ja heikontumiselta, se on keino, jolla terveiden naisten kasvava lapsettomuus eli parasten naisvoimien hukkaaminen ehkäistään.” (*Äitiysvakuutus eduskunnassa*, Työläisnainen no 19 1910, 146)

*Pätevältä taholta (tunnettu ruotsalainen lääkäri Karolina Viderström) onkin esittänyt, että äitiysvakuutus täytyy järjestää siten, ettei se saa suosia ajattelematonta ja vastuunalaisetonta lasten synnyttämistä, yhtä vähän kuin se saa suosia degeneroituneiden yksilöiden lisäämistä. Kysymyksen vaikein puoli onkin tehokkaiden keinojen keksiminen tätä vastaan.*¹⁶¹

Edellä Gebhard nostaa keskusteluun äitiysvakuutuksesta tehtyjen esitysten saamaa kritiikkiä, jonka mukaan äitiysvakuutus on omansa häiritsemään kansan sivistyskäsitteitä. Alustuksen mukaan aviottomien äitien sisällyttäminen äitiysvakuutuksen piiriin on sen luonteen mukaista, mutta vakuutus tulisi järjestää niin, ettei se suosisi ajattelematonta ja vastuunalaisetonta lasten synnyttämistä, yhtä vähän kuin se saa suosia degeneroituneiden yksilöiden lisäämistä. Äitiysvakuutuksen ei siis pitäisi edistää jo saatteessa esitettyä kevytmielistä lasten synnyttämistä ja irstautta, eikä myöskään epäedullisten kansan laatuominaisuuksien siirtymistä seuraavalle sukupolvelle. Nämä seikat tulisi ottaa huomioon esimerkiksi äitiysvakuutuksen yksilölle myönnettyä rahallista määrää ja avunsaannin ajallista kestoa pohdittaessa. Lisääntymiseen oikeutettujen naisten jakolinjan ei kirjoiteta menevän avioliiton ulkopuolisen ja sisäisen raskauden mukaan, vaan vastuunalaisuuden ja laatuominaisuuksien mukaan. Gebhard myöntää, kuinka äitiysvakuutuksen ”toimeenpanon vaikeus toki ei saa hämmentää sitä tosiasiaa, että asia on periaatteessa oikea ja yhteiskunnalle hyödyllinen”¹⁶². Haasteiden takia sitä ei kuitenkaan tule hylätä.

Gebhard viittaa ruotsalaiseen lääkäriin Karolina Widerströmiin, joka oli Ruotsin ensimmäinen naispuolinen lääkäri ja myös aktiivinen naisasian edistäjä. Weßelin mukaan Widerström oli kiinnostunut sekä lääketieteelliseltä että yhteiskunnalliselta kannalta naisten terveydestä, seksuaalisuudesta ja koulutuksesta. Hän oli perehtynyt erityisesti kysymyksiin, jotka liittyivät aborttiin, prostituutioon, ehkäisyyn sekä naisten elinolosuhteisiin keski- ja alemmissa luokissa.¹⁶³ Widerströmin julkaisuihin lukeutuu *Kvinnohygien I* (1899) ja *Kvinnohygien II* (1905), jotka sisältävät yksityiskohtaisia ohjeita seksuaalihygieniasta, vaatetuksesta, naisten terveydestä ja lasten kasvatuksesta¹⁶⁴. Widerströmin näkemys painotti terveydenhoidon ennalta ehkäisevää vaikutusta, jossa oli havaittavissa vaikutteita rotuhygieenisen ajattelun mukaisesta

¹⁶¹ Äitiysvakuutus, Naisten Ääni no 18 1908, 250.

¹⁶² Äitiysvakuutus, Naisten Ääni no 18 1908, 251.

¹⁶³ Weßel 2018a, 37–38.

¹⁶⁴ Weßel 2018b, 33.

pyrkimyksestä parantaa sukua. Weßelin mukaan Widerström korosti, ettei naisen vastuulla ollut vain heidän oman ruumiinsa terveys, vaan koko rodun ruumis, mikä myötäilee vuosisadanvaiheen naisasianaisten ajatusta naisista yhteiskunnan äiteinä. Widerström jakoi naiset tulevina äiteinä sopiviin ja epäsopeviin. Jako liittyi läheisesti rotuhygienian kannattajien huoleen kyvykkäiden yksilöiden ja sopiviksi katsottujen ominaisuuksien ehtymiseen yhteiskunnassa, sekä toisaalta lisääntymisen estämiseen heiltä, joiden jälkeläisten katsottiin mahdollisesti aiheuttavan vahinkoa yhteiskunnassa.¹⁶⁵ Kyse oli degeneraation pelosta ja siitä, kuinka sitä olisi mahdollista ennaltaehkäistä. Äitiysvakuuden ehtojen asettaminen olivat yksi keino vaikuttaa siihen, kenen raskaaksi tuloa periaatteellisesti haluttiin tukea ja siten kannustaa.

Sekä työläisnaisten lehdissä, että ylempiä yhteiskuntaluokkia edustavissa naisasiajärjestöjen lehdissä tunnustetaan aviottomien äitien olevan tilastojen perusteella suurimmaksi osaksi nimenomaan alemmista yhteiskuntaluokista ja siten jo valmiiksi taloudellisesti heikossa asemassa. *Koti ja Yhteiskunta* -lehdessä on nostettu kysymys naimattomien äitien sisällyttämisestä äitiysvakuutukseen vuonna 1909 julkaistussa artikkelissa. Kysymyksen kirjoitetaan olevan yksi äitiysvakuutuksen vaikeuksista, koska se nähdään puolin ja toisin moraalisenä:

*Kieltämätöntä on että moni heistä on eniten avustuksen tarpeessa, kuin myöskin että heidän lapsensa suurimmassa määrässä kärsivät hoidon puutetta, jota parhaiten osoittaa aviottomain lasten korkea kuolevaisuusprosentti. Mutta toiselta puolen on valtion vaikea samoin kuin monen yksityisen työnantajan on vastenmielistä avustusta antamalla ikään kuin hyväksyä lain ulkopuolella olevia liittymisiä, samalla kuin lapsen isä liian paljon vapautettaisiin vastuunalaisuudesta.*¹⁶⁶

Tekstissä myönnetään aviottomien äitien olevan eniten avustuksen tarpeessa, mutta toiselta puolelta kerrotaan heidän tukemisensa vaikuttavan siveettömänä pidettyjen, *lain ulkopuolisten liittymisten* hyväksymisenä. Liittymisellä tarkoitetaan tässä sukupuolisuhteita, joita ei ole tunnustettu lain edessä viralliseksi avioliitoksi. Tämän perusteella artikkelissa vaaditaan tiukempia määräyksiä isän huolenpitovelvollisuudesta,

¹⁶⁵ Weßel 2018b, 36; 40–41.

¹⁶⁶ Äitiysvakuutus, *Koti ja Yhteiskunta* no 11 1910, 150–151.

koska ”muussa tapauksessa äitiysvakuutus varmaankin vaikuttaisi turmiollisesti siveellisessä suhteessa”¹⁶⁷.

Vuoden 1910 *Työläisnaisen* numerossa 19 julkaistiin Hilja Pärssisen eduskunnassa pitämä puheenvuoro, jossa hän vetoaa eronteon lopettamiseksi ”äidin ja äidin” välillä. Hän kertoo, kuinka taloudellisen puolen lisäksi äitiysvakuutuksella on ”yhteiskuntasiveydellinen puoli, joka sen tärkeyttä lisää.”¹⁶⁸ Hänen mukaansa

*tässä on kysymys naisen kohottamisesta siitä alennustilasta, johon vuosisatoina juurrutettu väärä käsitys ”synnissä synnyttämisestä” on hänet painanut. On periaatteessa poistettava ero äidin ja äidin väliltä, ettei esiinny pintapuolista ja typerää vainoa ahdistamassa ketään salaamaan äitiyttään.*¹⁶⁹

Raskaaksi tulemisen salaaminen, esimerkiksi piilotumalla raskauden ajaksi tai salassa tehty, mitä todennäköisimmin hengenvaarallinen, raskaudenkeskeytys, oli ainoita keinoja säilyttää naisen kunniallinen maine yleisen mielipiteen edessä, jos hän ei ollut avioliitossa. Tämä käsitys ”synnissä synnyttämisestä” on Pärssisen mukaan *juurrutettu vuosisatojen* aikana. Puheenvuorossa myönnetään äitiysvakuutuksella olevan *yhteiskuntasiveydellinen puoli*, mutta siihen ei saisi vaikuttaa tämä *väärä käsitys*, joka jakaa naiset hyväksytyihin äiteihin ja syrjittyihin äiteihin siviilisäädyn mukaan.

Työläisnaiseen kirjoittanut Vera painottaa vuonna 1909 julkaistussa artikkelissa lapsen syntymän luonnollisuutta ja merkitystä luontaisena osana ihmiselämää. Artikkelin on julkaistu aikana, kun äitiysvakuutuksesta oli tehty jo ensimmäinen esitys eduskunnassa ja vuonna 1909 asia nostettiin jälleen uudelleen käsittelyyn. Vera esittää kriittisen kannan tietyille ryhmille osoitettuihin lisääntymiskieltoihin. Artikkelin on lehden ensimmäinen kirjoitus ja kirjoittaja käsittelee siinä lasten ja vanhempien keskinäisistä velvollisuuksista ja oikeuksista.

(...), lasten synnyttäminen on luonnon laki, jona edessä on voimaton ihmisen tahto. Kyllä on koetettu saarnata köyhille pidättäytymistä avioliitosta, onpa joskus suunniteltu lakeja, jotka kieltäisivät heikkoja ja sairaalloisia ihmisiä menemästä naimisiin. Mutta moista julmuutta on syytä

¹⁶⁷ Äitiysvakuutus, Koti ja Yhteiskunta no 11 1910, 151.

¹⁶⁸ Äitiysvakuutus Eduskunnassa, Työläisnainen no 19 1910, 146.

¹⁶⁹ Äitiysvakuutus Eduskunnassa, Työläisnainen no 19 1910, 146.

*vastustaa. Eikä tässä, niinkuin julmuudessa yleensä, ole mitään johdonmukaisuutta. Tässä tahdotaan pelastaa mahdollisesti vasta syntyviä lapsia kärsimyksiltä, ja siinä tarkoituksessa – pakoitetaan kärsimään eläviä ihmisiä estämällä heitä seuraamasta luonnon lakia.*¹⁷⁰

Tekstissä mainitaan yritykset saada *köyhiä* pidättäytymään avioliitosta sekä kieltää avioliitto lailla *heikoilta ja sairaaloisilta*. Köyhien suuri hedelmällisyys koettiin vuosisadan vaihteen syntyvyyden laskun kontekstissa uhaksi kansan laadulle, kun samanaikaisesti ominaisuuksiltaan laadukkaaksi katsotussa keskiluokassa hedelmällisyys oli vähäisempää., minkä tähden alempien yhteiskuntaluokkien lisääntymistä haluttiin rajoittaa. Sama koskee myös heikkoja ja sairaita, koska heikkouden ja tiettyjen sairauksien ja niiden seurausten ajateltiin periytyvän seuraavalle sukupolvelle ja siten aiheuttavan degeneraatiota. Kirjoittaja katsoo lisääntymisen kuitenkin olevan ihmiselle luontainen asia, eikä ihmisen tahdolla voida siihen vaikuttaa. Kirjoittaja perustelee kantaansa sillä, että nykyisen sukupolven ei pitäisi kärsiä ja toimia luonnon lakia vastaan, jotta vielä syntymättömien sukupolvien kärsimystä saataisiin vähennettyä. Kirjoittaja tiivistää väittämästä, ”että yhtä väärin kuin on syyttää lapsia syntymisestään, yhtä väärin on syyttää vanhempia lasten synnyttämistä.”¹⁷¹

3.1.3 Aviottoman naisen raskaus

Erityisesti *Työläisnaisessa* ja *Palvelijatarlehdessä* korostetaan aviottomien äitien aseman kurjuutta alemmissa yhteiskuntaluokissa sekä heitä sortavien rakenteiden seurauksia yhteiskunnalle ¹⁷². Avioliiton ulkopuolella raskaaksi tulleet naiset tuomittiin siveettömiksi ja kevytmielisiksi yleisen mielipiteen mukaan. Yhteiskunnallinen asema kuitenkin vaikutti olemassa oleviin vaihtoehtoihin. Esimerkiksi palvelijattarien kohdalla tämä saattoi aiheuttaa työpaikan menettämisen ja vaikeuttaa mahdollisuutta saada jatkossa töitä ¹⁷³.

¹⁷⁰ *Vanhemmat ja lapset*, Työläisnainen no 47 1909, 369.

¹⁷¹ *Vanhemmat ja lapset*, Työläisnainen no 47 1909, 369.

¹⁷² Ks. *Äitiysvakuutus eduskunnassa*, Työläisnainen no 20 1910, 153–154.

¹⁷³ ”(...) palkkaussäännön 5 pykälä, jossa sanotaan: ”Jos palkollinen on itsensä sillä muotoa saastuttanut, että palveluksesta pysymisensä olisi hänen läheisillensä vaarallinen, olkoon isännällä oikeus hänet erottaa palveluksesta 3 §:ssä säädetyllä tavalla.” (*Palkkaussäännön uhri*, Työläisnainen no 25–26 1908, 199) Ks. myös *Palvelijatarkeys*, Työläisnainen no 23 1908, 180–182; *Vanhaa hapatusta*, Naisten Ääni no 10 1907, 140–141.

Naisten Äänessä on julkaistu kirjoituksia, joissa erityisesti maalta tulevien nuorten naisten kirjoitetaan olevan ”elämään kokemattomina, kodittomina”¹⁷⁴ alttiita ajautumaan paheeseen ja mahdollisesti ”herkkäuskoisempia ja kaikelle kiusaukselle alttiimpia olentoja koko maailmassa”¹⁷⁵. Todellisenä syynä maalta palvelustyöhön tulleiden nuorten naisten lankeamiselle on ollut turvaverkostojen puute vieraassa kaupungissa sekä riittävän elinkeinon saamisen puute.

Työläisnaisessa vuonna 1907 julkaistussa kertomuksessa Rouva Helisevä kertoo Kaisalle, ompelijattarelle, kuinka hänen palvelustyttyönsä on tullut raskaaksi. Rouva kutsuu tyttöä ”kevytmieliseksi olennoksi”, ”joka kehtaakin ollessaan sivistyneessä kodissa, jossa häntä on pidetty ku[in] omaa lasta, häväistä minut ja itsensä.” Rouva sanoo ajavansa tytön välittömästi ulos, koska hän ei ”aijo tukea epäsiiveellisyyttä”.¹⁷⁶ Kertomuksessa Kaisa hienovaraisesti tuo esiin, kuinka erilaisia oletuksia ja vaatimuksia sopivasta käytöksestä rouva asettaa eri yhteiskuntaluokkien naisille sekä väittää rouvan suhtautumisessa epäsiiveellisenä katsomaansa käytökseen vallitsevan kaksinaismoraali:

*Palvelustyttyö ja rouvan tytär ovat ainoastaan naisia, jotka molemmat ovat turvattavat, sillä molemmat he ovat samallaisilla edellytyksillä varustetut, molemmista voi tulla hyviä jos heitä kunnolla kasvatetaan, ja molemmista voi tulla huonoja jos heitä siihen johdetaan. –Luuletko Kaisa, että minunkin tyttärestäni voisi tulla ”langennut nainen”? Eikä tulekaan, sillä hän on sivistyneistä vanhemmista!*¹⁷⁷

Edellä raskaaksi tullutta palvelustyttyötä kutsutaan *langenneeksi naiseksi*. Kaisa sanoo, kuinka hyvät ja huonot seuraukset juontavat kunkin kohdalle osuvista elinoloista. Pohjalla on samat edellytykset molempiin, merkittävää on, kumpaan kasvatetaan ja olosuhteilla johdetaan. Rouva haastaa väitteen palvelustytön ja oman tyttärensä samankaltaisuudesta tukeutumalla perimän ja taustan merkitykseen. Kaisa kuitenkin jatkaa kertomuksessa, kuinka vastaavaa tapahtuu myös sivistyneiden vanhempien tyttärille, mutta tässä tapauksessa tytär ”aivan sivistyneiden tavalla lähetettiin ulkomaille – oppimaan”¹⁷⁸, mutta todellisuudessa hänet lähetettiin ulkomaille ”langenneena naisena” synnyttämään aviotonta lasta. Avioliiton ulkopuolella raskaaksi

¹⁷⁴ Kylläpä oli tarpeen vaatimaa. *Pikakuvia Helsingin öisiltä kadulta*, *Naisten Ääni* no 5 1908, 63.

¹⁷⁵ *Voiko Suomen Valkonauhayhdistys siihen ryhtyä?*, *Naisten Ääni* no 21 1908, 295.

¹⁷⁶ *Kuinka Kaisa menetti työpaikkansa*, *Työläisnainen* no 29 1907, 233.

¹⁷⁷ *Kuinka Kaisa menetti työpaikkansa*, *Työläisnainen* no 29 1907, 233–234.

¹⁷⁸ *Kuinka Kaisa menetti työpaikkansa*, *Työläisnainen* no 29 1907, 234.

tullut nainen rinnastetaan *langenneeseen naiseen* Kaisankin vastauksessa. Sivistyneestä perheestä tulleen tyttären nimeäminen langenneeksi naiseksi asettaa hänet alemmista luokista tulevan aviottoman äidin vertaiseksi. Kaisa käyttää sivistyneestä perheestä tulleesta aviottomasta äidistä samaa nimitystä, kuin rouva alemmista yhteiskuntaluokista tullutta avioliiton ulkopuolella raskaaksi tullutta naista.

Työläisnaisessa on julkaistu useita, joko fiktiivisiä tai todellisiin tapahtumiin pohjautuvia, kertomuksia, joissa tuodaan esiin ylempien yhteiskuntaluokkien asenteita alempien luokkien aviottomiksi äideiksi tulleita naisia kohtaan ¹⁷⁹. Vastaava asenne välittyy myös sukupuolitauteja kantaneita kohtaan ¹⁸⁰. Motiivina ovat ”todisteet” aviottoman naisen ”lankeamisesta” ja siveettömyydestä. Siveettömän naisesta tekee se, että siveellinen sukupuolielämä kuuluu avioliittoon. Kertomuksessa *Yksi monesta* lapsenmurhasta tuomittua naista kutsutaan keskustelua käyvien henkilöiden puolelta paatuneeksi, raa’aksi ja lutkaksi ¹⁸¹. Lehdessä julkaistuissa kertomuksissa pyritään osoittamaan aviottomien lasten syntymään ja lapsenmurhiin johtavien yhteiskunnallisten olosuhteiden ja rakenteiden olemassaolo ja seuraukset. Samalla tuodaan esiin vallitseva kaksoisstandardi suhteessa esiaviolliseen seksuaaliseen aktiivisuuteen, mikä koskee kirjoituksissa niin luokkaa kuin sukupuoltakin ¹⁸².

Maikki Friberg on kirjoittanut *Naisten Ääneen* vuonna 1909 lopulta toteutumattomaan esitelmään pohjautuvan artikkelin otsikolla *Naisten virheistä*, jossa hän käsittelee naissukupuolelle asetettuja ristiriitaisia vaatimuksia luonteesta, käytöksestä ja ulkomuodosta. Artikkelin nimi viittaa naisten toimiin, jotka katsotaan virheiksi yhteiskunnan taholta huomioimatta naiselle asetettujen vaatimusten ristiriitaisuutta. Artikkelissa Friberg tarttuu myös kaksinaismoraalia ylläpitäviin asenteisiin, joissa naisten ja miesten siveettömänä pidettyä käytöstä käsitellään eri tavoin. Vallitsevaa käsitystä siveettömästä käytöksestä ei haasteta. Tekstissä kritisoidaan sitä, että naisten siveettömyyteen suhtaudutaan vakavasti arvostellen, kun taas miesten kohdalla siveetön käytös annetaan anteeksi.

Sillä onhan sekin yleisesti tunnettu, että naiset aina erityisellä tarkkaavaisuudella ovat pitäneet huolta toistensa virheistä ja arvostelleet

¹⁷⁹ Ks. esim. *Maailman murjoma*, *Työläisnainen* no 41–42 1907, 239–331; *Sananen naisten sorronalaisuudesta* no 5 1908, 35–36.

¹⁸⁰ *Sairashuoneella*, *Työläisnainen* no 3 1908, 23.

¹⁸¹ *Yksi monesta*, *Työläisnainen* no 31 1907, 248–249.

¹⁸² Ks. *Sananen naisten sorronalaisuudesta*, *Työläisnainen* no 5 1908, 35.

*niitä varsin ankarasti. (...) Hairahtunut palvelija ajettiin pois, siveellisyys rikoksen tehnyt sivistynyt nainen sulettiin seurapiiristä, mutta heidän rikostoverinsa olivat samassa arvossa kuin ennenkin, heidän kanssaan seurusteltiin ja heille ystävällisesti hymyiltiin.*¹⁸³

Kirjoittaja vetoaa tekstissä yleisesti havaittuihin asenteisiin. Siveellisyysrikoksen tehnyttä tai hairahtanutta naista ei haluta nähdä ja hänet suljetaan pois. Yllä esitetään asenteen kohdistuvan niin *palvelijaan*, eli alempien yhteiskuntaluokkien naisiin, kuin *sivistyneeseen naiseen*, eli ylempien luokkien naisiin. Friberg jatkaa selittämällä tällaisen asenteen periytyvän historiasta, eikä ole itsessään merkki naissukupuolen ankaruudesta tai julmuudesta, vaan siitä ”miten ankarasti koko yhteiskunta arvosteli naista”. Syyksi hän esittää naista sortavat yhteiskunnalliset rakenteet: ”Kaikki sen lait ja järjestelmät pitivät naista hyvin ahtaalla ja häntä sekä maallinen, että kirkollinen oikeus on valmis häpäisemään ja ahdistamaan.”¹⁸⁴ Tämä ei kuitenkaan kiellä sitä, etteikö naiset olisi tukeneet ja uusintaneet näitä asenteita.

*Nyt on huomattavaa, että miehet aina ovat vaatineet naisilta siveellistä puhtautta ja hairahtumattomuutta, (...). Ja samaten he ovat kaikissa teoksissaan, filosofisista alkaen, koettaneet osoittaa, (...) että se mikä naiselle on luonnollista ja itsestään lankeavaa – itsensä hillitsemistaito – on miehelle sula mahdottomuus. Kun tällaista tieteen tuloksena todistettiin ja suurella varmuudella julaistiin, niin eipä voi ihmetellä, että naiset, jotka olivat tottumattomat ajattelemaan ja joilla ei ollut minkäänmoisia tieteellisiä aseita käytettävinaan, sen umpimähkään omaksuivat.*¹⁸⁵

Tekstissä väitetään, kuinka yhteiskuntaa hallitaan ja rakennetaan miesten näkökulmasta käsin, ”miesten silmillä”¹⁸⁶. Väite naisen luonnollisesta *siveellisestä puhtaudesta*, *hairahtumattomuudesta* ja *itsestään lankeavasta itsensä hillitsemistaidosta* periytyy tekstin mukaan siis tästä *miesten silmien* näkökulmasta rakennetusta järjestyksestä. Kirjoittaja väittää naisen ajattelun olleen vielä kehittymätöntä, *tottumatonta* ja ilman *tieteellisiä aseita*, mikä kertoo naisten jättämisestä yhteiskunnallisen tiedontuottamisen ja -kuluttamisen ulkopuolelle. Tietämättömyys on johtanut valmiin

¹⁸³ *Naisten virheistä*, Naisten Ääni no 17 1909, 200.

¹⁸⁴ *Naisten virheistä*, Naisten Ääni no 17 1909, 200.

¹⁸⁵ *Naisten virheistä*, Naisten Ääni no 17 1909, 200.

¹⁸⁶ *Naisten virheistä*, Naisten Ääni no 17 1909, 200.

(miehisen) tiedon omaksumiseen. ”Miestenvihaajan” tittelin saivat he, ketkä uskalsivat ”käyttää toista mittaa ja osottaa, että pahe oli pahe, oli sen tekijä sitten mies tai nainen”.¹⁸⁷ Tässä kirjoittaja vetoaa sukupuolet ylittävään samanlaisuuteen, yleisinhimilliseen moraalittomuuteen.

Raaimmillaan yhteiskunnan kaksoisstandardi tiivistyy aineiston perusteella siihen, kuinka naisen tullessa raskaaksi raiskauksen seurauksena, hänet leimattiin säädyttömäksi. Säädytön ei ollut väkivallan tekijä, vaan sukupuoliyhteyden pakotettu. Pakotetun ja yhteisymmärryksessä tapahtuneen sukupuoliyhteyden välillä ei tehty eroa yleisessä mielipiteessä¹⁸⁸. Siveellisyysrikoksista käytyyn keskusteluun kietoutuu tiiviisti luokka naisasianaisten kirjoituksissa. Seksuaaliseen väkivaltaan en mene syvemmin tutkielmassani, koska en katso sen olevan osa seksuaalisuutta, vaan yksilöön tai sosiaaliseen ryhmään kohdistuvaa väkivaltaa ja vallan väärinkäyttöä.

3.1.4 Rotuhygieniä avioliittoon pyrkiville

Keskustelu degeneroituneiden avioliittorajoituksista alkoi Yhdysvalloissa 1800-luvun loppupuolella ja levisi sieltä Eurooppaan. Mattila kertoo väitöksessään, kuinka Connecticutissa säädettiin vuonna 1895 ensimmäinen rotuhygieeninen avioliittolaki, jonka mukaan ”epileptinen, imbesilli tai heikkomielinen mies tai alle 45-vuotias nainen ei saanut solmia avioliittoa”. Vuoteen 1913 mennessä vastaavia lakeja säädettiin 24 osavaltiossa sekä Washington D.C.:ssä ja Puerto Ricossa. Mattilan mukaan näistä laeista suurimmassa osassa avioliitto kiellettiin ”epileptikoilta, idiooteilta tai imbesilleiltä, mielisairailta tai tylsämielisiltä” ja joissain laeissa kielto koski myös köyhäläisiä, juoppoja, tiettyjä rikoksia tehneitä, sukupuolitautisia, tuberkuloottisia sekä ”fyysisesti puutteellisia”. Ensimmäinen Euroopassa rotuhygieenisin perustein säädetty avioliittokielto säädettiin Sveitsissä vuonna 1907. Samaan aikaan Tanskassa, Norjassa ja Ruotsissa alettiin uudistaa avioliittolainsäädäntöä. Näissä uudistuksissa haluttiin Mattilan mukaan ottaa huomioon myös terveydelliset ja rotuhygieeniset aspektit. Lopulliset lait tulivat voimaan vasta 1920-luvulle tultaessa.¹⁸⁹

Myös Suomessa alettiin vaatia avioliittolainsäädännön uudistamista 1900-luvun alussa¹⁹⁰. Vaatimuksiin sisältyivät niin omaisuus- ja velkasuhteen määrittäminen

¹⁸⁷ *Naisten virheistä*, Naisten Ääni no 17 1909, 200.

¹⁸⁸ *Kauheita siveellisyysrikoksia*, Työläisnainen no 8 1908, 57.

¹⁸⁹ Mattila 1999, 255–256.

¹⁹⁰ Ks. esim. *Muutos avioliittolakiin välttämätön*, Palvelijatarlehti no 13–14 1906, 179–181.

uudelleen kuin siviiliavioliiton salliminen. Koska uudistuksia oli alettu tehdä jo useissa maissa, alettiin myös Suomessa kiinnittää huomiota ajankohtaisiin rotuhygieenisiin perustein tehtyihin avioliittolainsäädännön uudistuksiin.¹⁹¹ Tutkielman aineistossa muun muassa *Työläisnaisen* uutispalstalla seurattiin vuonna 1910 avioliittoa edeltävien lääkärintarkastusten¹⁹² ja vasektomian¹⁹³ käyttöönottoa Yhdysvaltojen eri osavaltioissa. Molempien toimien tavoitteena oli estää periytyvien sairauksien sekä tautien seurausten siirtyminen seuraaville sukupolville.

Hilja Pärssinen on kirjoittanut vuonna 1907 *Työläisnaiseen* artikkelin *Lainsäädäntö, avioliitto ja perinnöllisyys*, jossa hän ottaa kantaa joihinkin avioliittolakiin vaadittuihin muutoksiin. Näiden pohjalta hän myöntää, että on mietittävä, ”miten uudistukset samalla saataisiin mahdollisimman tarkoitustaan vastaaviksi siinäkin suhteessa, että naisia turvattaisiin niiltä sukupuolitaudeilta, joita he siveettömän miehen kautta voivat saada”¹⁹⁴. Kirjoittaja kertoo, kuinka ”viime aikoina on varsinkin Amerikassa syntynyt liike, jonka tarkoitus on lainsäädännöllä ehkäistä jälkeläisten saattamisen mahdollisuus sellaisilta henkilöiltä, jotka potevat henkistä tahi ruumiillista perinnöllistä tautia.” Kirjoittaja kertoo Euroopassa ranskalaisen lääkärin H. Cazalin puoltavan vastaavanlaista lainsäädäntöä kirjassaan *La science et le mariage*, suomeksi *Tiede ja rakkaus*. Kirjoittaja lainaa tekstissään vuonna 1899 Ohiossa järjestetyn amerikkalaisen lääkäriseuran kokouksessa pidettyä esitelmää:

*Sivistyneessä yhteiskunnassa on heikkoja ja viallisia suojeltava ihmisystävyyden nimessä, vieläpä suuremmalla huolella kun terveitä, mutta sittenkin sallitaan heidän kylvää siementänsä sukuun, joten viallisuudet leviävät ja yhä enemmän suurenevat seuraavissa sukupolvissa. Sivistyneen yhteiskunnan tulee estää lailla viallisia synnyttämästä.*¹⁹⁵

Lainauksessa esiintyy puhtaasti rotuhygieenisiä ajatuksia, kuten lasten hankinnan kieltäminen lailla tietyiltä ihmisryhmiltä sekä teoria degeneraation kausaalisuudesta. Tekstin mukaan *viallisuudet yhä enemmän suurenevat seuraavissa sukupolvissa*. Artikkelin esiin nostamassa esitelmässä mainitaan myös ”tärkeimmät perintönä jatkuvat viallisuudet” ja ”miten kammottavan laajuuden yhden ainoan perheen siveellinen rappio

¹⁹¹ Mattila 1999, 256.

¹⁹² *Avioliitto ja terveys*, *Työläisnainen* no 29 1910, 227.

¹⁹³ *Suvun huonontumista vastaan*, *Työläisnainen* no 6 1910, 48.

¹⁹⁴ *Lainsäädäntö, avioliitto ja perinnöllisyys*, *Työläisnainen* no 34 1907, 270.

¹⁹⁵ *Lainsäädäntö, avioliitto ja perinnöllisyys*, *Työläisnainen* no 34 1907, 270.

voi saavuttaa” käyttäen esimerkkinä tunnettua esimerkkiä *Jurken* perheestä¹⁹⁶. Lisäksi sivuutetaan sitä, kuinka suuri taloudellinen taakka perheestä lopulta on koitunut New Yorkille¹⁹⁷.

Pärssisen teksti on tiivis katsaus siitä, kuinka Amerikassa on toimittu epäedullisiksi katsottujen perinnöllisten ominaisuuksien leviämisen estämiseksi. Kirjoittaja ei suoraan ota kantaa tekstissä esitettyihin asioihin, mutta kuitenkin pohtii ”kuinkahan meidän [Suomen] eduskunnassamme otetaan huomioon näitä samoja vaatimuksia”. Kirjoittaja jatkaa: ”Meistä näyttää siltä, että lääkärintodistus ennen avioliittoa olisi puollettava”.¹⁹⁸ *Me* viittaa edellä todennäköisesti sosialidemokraattisen liikkeen järjestäytyneihin naisiin. Vaikka selostuksessa kirjoittajan esiin tuomat tahot, kuten amerikkalainen lääkäriseuran kokous, on kannattanut selkeästi rotuhygieenisiä toimia, kirjoittaja on pitkälti avioliittoon aikovien pakollisen lääkärintodistuksen ja perusterveydenhoidollisten menetelmien kannalla. Tekstissä ei suoraan kannateta ehdotonta lisääntymisen kieltämistä laissa.

Ensimmäisen kerran aineistossa mainitaan avioliittoa edeltävät lääkärintarkastukset *Naisten Äänessä* vuonna 1907. Nimimerkki *Tähystäjä* ottaa kantaa ohjesääntöisen siveettömyyden lopettamiseen ja pohtii keinoja estää sukupuolitautilien leviäminen perheisiin. Hän vetoaa *Tohtori Taskisen* tekemään ehdotukseen sukupuolitauditarkastusten järjestämisestä muun terveydenhoidon yhteydessä, jotta potilas ei tulisi leimatuksi. Malli myötäilee kirjoittajan mukaan Kööpenhaminassa toteutettuja toimia. Tekstissä kerrotaan tohtori Taskisen korostavan myös tiedonlevityksen ja valistuksen merkitystä, ja kuinka tepsivänä keinona suosittelee ”hän vielä kaikkien avioliittoon aikovien tarkastusta, kuten on tapana muutamissa Amerikan Yhdysvalloissa”.¹⁹⁹ Tekstissä vedotaan auktoriteettiin, jonka kera tekstissä esitetään myös muualla maailmassa koettuja ja toimiksi todettuja toimia sukupuolitautilien leviämisen ehkäisemiseksi.

¹⁹⁶ Nimen kirjoitusasusta huolimatta viitataan tässä ilmeisesti yhdysvaltalaisen Richard Louis Dugdalen tutkimukseen *The Jukes: A Study of Crime, Pauperism, Disease and Heredity* vuodelta 1877. Tutkimus seurasi yhden yhdysvaltalaisen suvun kehitystä Yhdysvaltojen itsenäistymisestä lähtien. Ennen Mendelinin lakien uudelleen löytämistä vuonna 1900 yksittäisten degeneroituneiden sukujen tutkimus oli tapa todentaa degeneraation periytyvyyttä. (Mattila 1999, 30)

¹⁹⁷ *Lainsäädäntö, avioliitto ja perinnöllisyys*, Työläisnainen no 34 1907, 270.

¹⁹⁸ *Lainsäädäntö, avioliitto ja perinnöllisyys*, Työläisnainen no 34 1907, 270.

¹⁹⁹ *Tienhaarassa*, *Naisten Ääni* no 12 1907, 171–173.

Vuonna 1908 *Naisten Äänessä* julkaistiin Tyyne Södermanin pitämä alustus *Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville* Suomalaisen Naisliiton keskustelukokouksessa. Alustus on julkaistu osissa, kaiken kaikkiaan viidessä eri numerossa.

*Kysymys pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville ei meilläkään ole aivan uusi ja muissa maissa sitä jo on paljon pohdittu, mutta suuremmissa piireissä on meillä tämä asia vielä sangen vähän ollut keskustelun alaisena. Sentähden onkin Suomalainen Naisliitto päättänyt vähitellen herättää ihmisten huomion siihen ja saada asia yleisen pohdinnan alaiseksi, että meilläkin kerran saataisiin aikaan parannuksia niissä epäkohdissa, joita sukupuoli-elämän alalla löytyy.*²⁰⁰

Kirjoittaja tunnustaa pitävänsä lääkärintarkastusten mahdollisuutta tärkeänä, vaikka asia on *sangen vähän ollut keskustelun alaisena*, vaikka muissa maissa tarkastuksia *jo on paljon pohdittu*. Edellä olevassa kohdassa *me* liitetään vähäisyyteen ja puuttumiseen, kun taas *muu maailma* liitetään paljouteen. Suomalaisen Naisasialiiton tehtävä kansan valistajana oikeuttaa järjestön nostamaan tämän tärkeän asian puheeksi.

Alustuksessa Söderman esittää mahdollisuutta vaatia avioliittoon aikovilta pakollisia lääkärintarkastuksia, joilla varmistettaisiin, että kyseiset henkilöt eivät kanna vakavia sairauksia ja olisivat kaikin puolin terveitä. Näin vältettäisiin tiettyjen tautien ja niiden seurausten periytyminen seuraaville sukupolville. Artikkelissa hän vaatii, että seksuaaliterveyttä ja sukupuolikysymystä osattaisiin alkaa katsoa ”objektiivisesti luonnontieteelliseltä kannalta ja toiselta puolen sieluntieteelliseltä ja yhteiskunnalliselta kannalta.”²⁰¹

Kirjoittaja vetoaa alustuksessaan tutkijoihin, lääkäreihin ja tilastoihin tukeakseen argumenttiaan: ”Lähteinäni olen käyttänyt pääasiassa prof. Aug. Forel’in laajaa teosta nim. *’Sexuaalinen kysymys’* ja useita meidän kotimaisten lääkäriemme julkaisemia kirjoja sekä tarkkojen numeroiden saamiseksi Suomen lääkintöhallituksen viimeistä vuosikertomusta v. 1905, joka ilmestyi viime vuoden lopulla.”²⁰² Vetoaminen nimekkäisiin asiantuntijoihin ja auktoriteetteihin todistaa, ettei kirjoittaja ja Suomen

²⁰⁰ *Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville*, Naisten Ääni no 8 1908, 104.

²⁰¹ *Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville*, Naisten Ääni no 8 1908, 104.

²⁰² *Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville*, Naisten Ääni no 9 1908, 126.

Naisasialiitto ole yksin kantansa kanssa, vaan tarkastuksia puoltavat myös asiantuntijat ja tilastot.

Degeneraatio esitetään tekstissä yhtenä nykyajan tavallisimpana ilmiönä ja Söderman korostaa sen merkitsevän suvun huonontumista ”sekä ruumiillisesti ja henkisesti että siveellisesti”²⁰³. Tekstissä ilmenevä suhtautuminen prostituutioon tuo ilmi näkemyksen ruumiillisen ja henkisen kehityksen yhtäläisestä tärkeydestä: Ainoastaan toisen takaaminen yhteiskunnassa ei riitä, vaan molempien suotuinen kehitys olisi turvattava²⁰⁴. Yhtäläisestä tärkeydestä huolimatta tekstissä toistuu kahtiajako *ruumiillisen ja henkisen, luonnontieteellisen ja yhteiskunnallisen* välillä. Kyse on ajattelutavasta, jossa toistensa vastapareina pidetyt kategoriat täydentävät toisiaan – eroista samuuden sisällä.

Söderman puolustaa avioliittoon astuvilta vaadittavia lääkärintarkastuksia sillä perusteella, että jo nyky-yhteiskunnan tulisi kantaa vastuu tulevista sukupolvista ja siten tulevista kansalaisista. Yhteiskunnan tulisi hänen mukaansa taata se, että tulevat jäsenet ovat sopivia²⁰⁵.

*Yhteiskunta on hienotunteinen, se ei tahdo puuttua näin yksityisiin ja arkaluontoisiin asioihin, kunhan vaan ulkonaiset juhlamenot ja ”kirjoihin vieminen” ovat säädetyssä järjestyksessä tapahtuneet. Ja kuitenkin ovat avioliiton syvin tarkoitus lapset – tuleva sukupolvi. Isän ja äidin terveydestä, hyvinvoinnista ja elintoimintakyvyn säilyttämisestä, niistähän riippuu koko seuraavan sukupolven, seuraavan yhteiskunnan elinvoimaisuus ja kehitysmahdollisuus. Mutta tätä seuraavaa sukupolvea – yhteiskunnan meidän jälkeemme tulevia jäseniä kohtaan, ei nykyinen yhteiskunta katso itsellään olevan edesvastuuvollisuutta*²⁰⁶

Tekstissä kirjoittaja pitää *yhteiskuntaa* välinpitämättömänä, kun sille riittää *vaan ulkonaiset juhlamenot ja ”kirjoihin vieminen”*, eikä se katso olevansa edesvastuuvollinen seuraavasta sukupolvesta. Yhteiskunnan välinpitämättömyyteen vetoamista käytetään keinona aktivoida naisasianaaisia. Yhteiskunta *ei tahdo puuttua näin yksityisiin ja arkaluontoisiin asioihin*, joten alustuksen kuulijoiden ja lukijoiden on

²⁰³ Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 8 1908, 104–105.

²⁰⁴ Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 8 1908, 105.

²⁰⁵ Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 9 1908, 125.

²⁰⁶ Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 9 1908, 125–126.

välitettävä eli katsottava, ettei haitalliset ominaisuudet siirry seuraavalle sukupolvelle. Naisilla on pääsy yksityiseen, kodin sisäiseen elämään, mitä heidän tulisi käyttää edukseen.

Tekstissä kirjoittaja esittää avioliiton tai prostituution ainoiksi tavoiksi järjestää sukupuolielämän. Hän kirjoittaa, kuinka ”[n]ykyaikainen yhteiskunta on kahdella eri keinolla koittanut järjestää jäseniensä sukupuolielämän. Toinen keino on avioliitto – toinen on prostitutsiooni.”²⁰⁷ Ohjesääntöinen prostituutio esitetään tekstissä erityisesti henkisellem kehitykselle vahingollisena ja ”ihmisen moraalista katsantokantaa huonontavana”²⁰⁸. Huomattavaa kirjoittajan tavassa puhua sukupuolitaudeista on se, kuinka hän korostaa tartunnan olevan mahdollinen ihan kenelle tahansa ei vain ”epäsiveellistä ja kirjavaa” elämää eläville²⁰⁹.

Kirjoittaja esittää avioliiton instituutiona, jonka kautta voidaan säädellä kansalaisten sukupuolielämää ja yhteiskunnan kehityssuuntaa. Avioliitto on kirjoittajan mukaan pidettävä keinona, joka *luonnollisella tavalla järjestää sukupuoli-elämää*. Avioliittoon liittyvän sääntelyn kautta yhteiskunta voisi estää ihmissuvun degeneraation.

*Avioliitto on siis pidettävä keinona, joka järjestää luonnollisella tavalla sukupuoli-elämää, samalla muodostaen ihmiselle siveellisen ja yhteiskunnallisen elämänkoulun, (...). Mutta ihmisellä, kuten jokaisella elävällä olennolla on jokaisen seksuaalisen toiminnan – siis avioliitonkin – oloperäinen s. o. siinä asuva tarkoitusperä suvun ylläpitäminen. Sentähden täytyy ihmiskunnan oman onnensa ja menestyksensä tähden toivoo, että sen ylläpitäminen – jatkaminen tapahtuu semmoisella tavalla ja semmoisten olosuhteiden vallitessa, että suvun ruumiilliset ja henkiset ominaisuudet jatkuvasti kehittyvät korkeammalle (...). Sen tähden olisikin sukupuoli-elämää järjestettäessä ja sen alaan kuuluvia kysymyksiä käsiteltäessä suurin huomio kohdistettava tulevaisuuteen – lasten onneen.*²¹⁰

Edellä olevassa lainauksessa kirjoittaja ilmaisee, kuinka seksuaalinelämän eli *seksuaalisen toiminnan*, ja tekstin mukaan siis myös avioliiton, perimmäinen ja sisäsyntyinen tarkoitus on suvun jatkaminen. Tämän tähden ihmiskunnan on omaksi parhaakseen ja

²⁰⁷ Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 8 1908, 104.

²⁰⁸ Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 8 1908, 105.

²⁰⁹ Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 10 1908, 142.

²¹⁰ Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 8 1908, 104.

oman onnensa tähden toivoo, että suvun henkiset ja ruumiilliset ominaisuudet jatkuvasti kehittyvät korkeammalle. Sukupuolielämän järjestäminen kietoutuu lasten saantiin. Kirjoittajan mukaan sukupuolielämää järjestettäessä ja sen alaan kuuluvia kysymyksiä käsiteltäessä huomio tulisi kohdistaa lasten onneen. Lisääntymistä käsitellään tekstissä ainoastaan avioliiton puitteissa. Esimerkiksi aviottomat lapset jätetään alustuksessa käsitellyn suvun jatkamisen ulkopuolelle.

Kirjoittaja kannattaa tekstissä pidättäytymistä seksuaaliselämästä ja kertoo, kuinka pidättäytymisen ei ole havaittu olevan vahingollista ihmisen terveydelle ²¹¹. Tämä tukee kirjoittajan ajatusta avioliitosta ainoana oikeana tapana järjestää sukupuolielämä. Pidättäytymistä ennen avioliittoa ja halutun lapsiluvun saavuttamisen jälkeen kannattivat erityisesti absoluuttisen sukupuolimoraalin puoltajat. Tekstin painottama lisääntymisen merkitys sukupuolielämän perimmäisenä tarkoituksena sisältää oletuksen sukupuolielämän luonnollistetusta heteroseksuaalisuudesta.

Kirjoittaja nostaa tekstissä esiin myös sukupuolitaudit: ”(...) tahdon tässä tuoda esiin muutamia patoloogisia (tautiopillisia) asianhaaroja sukupuolielämässä, joista useat tietävät sangen vähäsen ja jotka kuitenkin saavat niin paljon tukahdutettua tuskaa ja salaisia kyyneleitä, kurjuutta ja kärsimystä aikaan.”²¹² Sukupuolitautien kohdalla kyse on kirjoittajan mukaan nimenomaan *tukahdutetusta tuskasta* ja *salatuista kyyneleistä*. Suru ja kärsimys ovat todellisia, mutta ei ulkopuolisten nähtävissä. Lukijakaan ei siis voi arvioida tautien aiheuttamien tuskien yleisyyttä yksinkertaisesti katukuvasta. Näkymättömyys ei kuitenkaan kerro sukupuolitautien olemattomuudesta. Kirjoittaja jatkaa vetoamalla veneeristen tautien vaarasta nuorelle, kokemattomalle morsiamelle:

*Tämä lyhyt katsaus veneeristen tautien tuottamiin mahdollisuuksiin lienee tarpeen osottamaan, kuinka paljolle esim. nuori, kokematon tyttö naimisiin mennessään panee itsensä alttiiksi. Ei ainoastaan oman ruumiinsa terveyden, vaan elämänsä kalleimman unelman: lapset ja koko kotionnensa.*²¹³

Nainen esitetään uhrautuvana ja *paljolle itsensä alttiiksi panevana* kaksinaismoraalia tukevassa yhteiskunnassa, jossa naisten sukupuolielämästä ei virallisesti puhuta ja siten

²¹¹ Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 9 1908, 125.

²¹² Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 9 1908, 126.

²¹³ Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 11–12 1908, 157.

he ovat tietämättömiä asiasta, mutta miesten esiaviollista sukupuolielämää katsotaan läpi sormien. Sukupuolitaudit eivät ole vain uhka yksilön terveydelle, vaan myös perhe-elämälle, *kalleimmalle unelmalle, lapsille ja kotionnelle*. Sukupuolitaudit voivat siis olla terveen perhe- ja sukupuolielämän este. Kirjoittaja jatkaa sukupuolitaudeista muihin sairauksiin, joiden vaikutuksesta seuraaviin sukupolviin tulisi olla tietoisia:

*Muita tauteja, jotka myöskin voivat mennä perintönä tai tartuntana ovat mielenvikaisuus, kaatuvatauti, spitalitauti ja sellaiset taudeiksi muuttuneet paheet kuin alkoholismi, morfinismi y. m. samanlaiset. Näistä voi varsinkin alkoholismi vaikuttaa sängen haitallisesti lapsiin. Ei siten, että juoppous periytyisi juoppoutena, vaan siten, että lapsista tulee tylsämielisiä, raajarikkoja, kaatuvatautisia, mielenvikaisia tai tavalla tai toisella surkastuneita ja onnettomia olentoja. Siksi olisi alkoholistilla ja samoin morfinistiltäkin ehdottomasti kiellettävä oikeus lapsiin.*²¹⁴

Kirjoittaja haluaisi estää erityisesti *alkoholistien* ja *morfinistien* oikeuden hankkia lapsia, niistä koituvien seurausten takia, vaikka taipumus päihteiden käyttöön itsessään ei periytyisi. Seuraavassa kirjoittaja viittaa aiemmin mainittuun August Forelin teokseen vedotakseen yhteiskunnan velvollisuuteen ennaltaehkäistä heikkojen lasten syntyminen. Tässä lainauksessa kirjoittaja käyttää argumenttinsa tukena Forelin tekemää hyvin viitteellistä laskelmaa, joka puoltavaa ennaltaehkäiseviä toimia sairaiden ja heikkojen lasten syntymiseksi:

*Prof. Forel lausuu m.m.: ”Kun sairas ja heikko lapsi on syntynyt maailmaan, on yhteiskunnan velvollisuus pitää huolta sen hoidosta ja lieventää sen tuskia”, mutta, jatkaa hän, ”yhteiskunnan velvollisuus on enneneikaikkea valvoa, että tällaisten lasten syntyminen ehkäistään”. Ja onhan paljon parempi, että 20 nyt syntyvän lapsen asemesta, joista 10 kuolee ja jällelle jääneet 10 suurimmaksi osaksi ovat heikkoja ja kivuloisia, maailmaan syntyy 10 tervettä ja elinvoimaista lasta.*²¹⁵

Forelin esimerkki antaa *heikoista ja kivuloisista* lapsista kuvan ihmiskunnan hävikkinä. August Forel oli sveitsiläinen psykiatri ja professori. Södermanin viittaa alustuksessaan Forelin *Seksuaalikysymys: Luonnontieteellinen, sieluntieteellinen, terveysopillinen ja*

²¹⁴ Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 11–12 1908, 157.

²¹⁵ Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 11–12 1908, 158.

yhteiskuntatieteellinen tutkielma -teokseen (alkuteos 1905, suomennettu 1911), joka on laaja katsaus sukupuolikysymyksen eri näkökulmista. Mattilan mukaan teoksessa ei ole omaa lukua rotuhygienialle, mutta se on vahvasti läsnä useissa kohdissa. Teoksen lähtökohtana on, että ihmiskunta degeneroituu. Ensisijaisena syynä Forel näki perimäaineksen turmeltumisen pysyvästi sellaiseen tilaan, joka johtaa ala-arvoisten ihmisyksilöiden syntymisen maailmaan. Yksilöiden ala-arvoisuus periytyisi myös seuraavaan sukupolveen. Perimän pysyvän turmeltumisen syynä Forel näki erityisesti alkoholin. Perimäaineksen turmeltumista edesauttoi yhteiskunnassa siitosvalinnan sattumanvaraisuus. Mattilan kirjoittaa, kuinka Forelin mukaan ”ihmiset tai yhteiskunta eivät huolehdi siitä, että siitokseen ottaisivat osaa vain perinnöllisiltä ominaisuuksistaan ensiluokkaiset yksilöt”.²¹⁶

Forel korosti ihmisten ja yhteiskunnan vastuuta valvoa sitä, ketkä olisivat ominaisuuksistaan sopivia jatkamaan sukua. Södermanin alustuksen mukaan naisasianaiset olisivat nämä ihmiset, joiden tulisi alkaa valvoa, että yhteiskunta alkaa kantamaan edesvastuuta tulevista sukupolvista. Yhteiskunnan edesvastuun hän katsoisi toteutuvan avioliittoa edeltävien pakollisten lääkärintarkastusten myötä, koska siten voitaisiin valvoa edullisten ja epäedullisten ominaisuuksien säilymistä perimässä.

Tilma Hainari kirjoittaa *Koti ja Yhteiskunta* -lehteen vuonna 1911 siveellisyyskysymyksen käsittelystä Ruotsissa. Artikkelin käsittelee ”n. s. ohjesääntökomitean” laatiman mietinnän jättämistä Ruotsin hallitukselle. Kirjoituksessa mainitaan, kuinka mietinnön mukaan ”avioliittolakiin on (...) tehtävä sellainen lisäys, että tarttuvat sukupuolitaudit voivat olla esteenä avioliiton solmimiselle sekä että petetty aviopuoliso voi näiden johdosta vaatia ja saada avioeron.”²¹⁷ Kirjoituksessa ei käy ilmi, kuinka tämä käytännössä toteutettaisiin, paitsi jos kyseessä on jo lääkärin toimesta todettu sukupuolitauti saanut henkilö, eli vastaava toimi vaatisi lääkärintarkastukset ennen avioliiton solmimista. Avioeron tapauksessa sukupuolitauti toimisi todisteena ulkoaviollisista sukupuolisuhteista. Sukupuolitauti tartuttaminen toiselle nähdään kirjoituksessa yleisen oikeustajunnan mukaan erittäin rikollisena ja rangaistavana tekona²¹⁸. Tavoitteena on siis ehkäistä ennalta sukupuolitauteiden leviämistä.

²¹⁶ Mattila 1999, 72–73.

²¹⁷ *Siveellisyyskysymys Ruotsissa*, *Koti ja Yhteiskunta* no 9 1911, 87–88.

²¹⁸ *Siveellisyyskysymys Ruotsissa*, *Koti ja Yhteiskunta* no 9 1911, 88.

Lehdissä julkaistuissa kirjoituksissa on kritisoitu usein prostituoitujen pakkotarkastuksia, joiden katsotaan rikkovan yksilön vapautta. Kritiikki kohdistuu myös siihen, kuinka ”muutamien onnettomien naisten” pakkotarkastusten tarkoitus ehkäistä ennalta tautien tarttumista miehiin ei toteudu. Silti miehiä ei vaadita menemään tarkastuksiin. Mallia kehoitetaan ottamaan muissa Pohjoismaissa, kuten Kööpenhaminassa ja Kristianiassa, käyttöön otetuista menetelmistä, joiden puitteissa kuka tahansa voisi testauttaa itsensä saamatta leimaa taudin kantamisesta. Rosina Heikel tuo *Naisten Äänessä* julkaistussa esitelmässään esiin mielenkiintoisen kannan, jonka mukaan vastaavalla menetelmällä saataisiin hävitettyä myös se häpeä, joka syntyy, kun tartunnan tarkastaminen ja ”paheen ammatillinen harjoittaminen” yhdistyy²¹⁹.

Nimimerkki A. E. S. nostaa esiin tarpeen myös omatoimisesti ottaa etukäteen selvää tulevan puolison terveydentilan vuonna 1912 julkaistussa *Naisten Äänessä*. Kirjoittaja ottaa vastineessaan kantaa lehden edeltäneissä numeroissa julkaistuun kirjeenvaihtoon, jossa valiteltiin puolison varhaista sairastumista ja kuolemaa.

*Onhan ensimmäinen velvollisuus avioliittoon aikoessa ottaa selvää rakastettunsa terveydestä, ruumiinrakenteesta ja tietysti myös lahjakkaisuudesta, luonteenominaisuuksista j.n.e. Tarttuvat taudit ja luonteenviat kulkevat perintönä jälkeläisillemme, joten nämä saavat syyttömästi kärsiä isän erehdykset. Onpa todellakin hirveän raakaa itsekkäisyyttä voida lahjoittaa sellaista perintöä lapsilleen! Ihminen saattaa rakastua tulisesti, mutta jos tämän rakastetun terveys on perinnöllisen, koko ihmiskuntaa raatelevan taudin turmelema, on ihmiskunnalla täysi syy odottaa yksilöltä niin paljon siveellistä voimaa, siveellistä tahdonlujuutta ja itsehillitsemistä, että voi elää erossa rakastetustaan. Voit hellällä säällillä rakastettuaasi hoidella, jos rakastat, mutta älä häntä itseesi yhdistä.*²²⁰

Vastineessa kirjoittaja korostaa yksilön velvollisuutta ajatella tulevan sukupolven kehitystä aviopuolisoaan valitessa tai viimeistään sukupuolilyhteyttä harkitessa. Henkilöä, joka tätä ensimmäistä velvollisuutta ei pysty täyttämään, kutsutaan tekstissä itsekkääksi isäksi, jonka erehdyksestä jälkeläisemme saavat syyttömästi kärsiä. Kirjoittaja käyttää jälkeläisistä puhuessaan monikon ensimmäistä persoonaa

²¹⁹ Ihmisyyksieltä, *Naisten Ääni* no 5 1912, 60–61.

²²⁰ Ketä voimme syyttää kohtalon kovuudesta?, *Naisten Ääni* no 17 1912, 232.

korostaakseen, ettei kyse ei ole vain yksittäisten ihmisten jälkeläisistä, vaan koko ihmiskunnan jälkeläisistä, jotka saavat taudit ja niiden seuraukset kantaakseen. Tekstissä palataan välittömästi seuraavassa lauseessa yksilön itsekkyyden torumiseen, ja kuinka on *hirveän raakaa itsekkäisyyttä voida lahjoittaa sellaista perintöä lapsilleen!* Ihmiskunnan vastuulla on olettaa yksilöiltä *siveellistä voimaa* ymmärtää yhteisön etua ja olla asettamatta muita omaa itsekkyyttään saatujen tautien seurausten kantajiksi. Kirjoittaja korostaa yksilön velvollisuutta ja vastuuta yhteisön tulevaisuudesta.

3.2 Seksuaalisuus vapaan rakkauden aatteen raameissa

Vapaan rakkauden aatteessa ”vapaa” merkitsee vapautta elää yhteiseloä toisen kanssa ilman yhteiskunnallisten tai uskonnollisten instituutioiden tunnustusta. Kansainvälisesti aatteen kannattajien on havaittu tulleen useista eri taustoista, mutta pääosin kyse oli alempien yhteiskuntaluokkien edustajista ²²¹. Vapaan rakkauden kannattajat olivat relatiivisen sukupuolimoraalin puoltajia.

Haydenin mukaan 1800-luvulta 1900-luvun alkuun Pohjois-Amerikassa vapaata rakkautta kannattaneet naisasianaiset kritisoivat epätasa-arvoista avioliittoa, painottivat seksuaalikasvatuksen merkitystä sekä pyrkivät siihen, että naisella saattoi olla itsemääräämisoikeus omaan kehoonsa ja seksuaalisuuteensa ²²². Avioliittoa pidettiin porvarillisena instituutiona, jossa tuleva puoliso valittiin omaisuuden ja muiden avujen perusteella keskinäisen rakkauden sijaan. Vapaan rakkauden kannattajat pyrkivät osoittamaan, kuinka institutionaalinen avioliitto ei parantanut naisen asemaa sinänsä. Avioliitto ei estänyt avioliiton ulkopuolisia suhteita tai naisiin kohdistuvaa väkivallankäyttöä.²²³ Vapaan rakkauden kannattajat vetosivat siihen, kuinka rakkaudettomasta avioliitosta syntyneet lapset eivät saaneet elämäänsä parhaita edellytyksiä. Todellisen siveellisen kansalaisuuden perustavana edellytyksenä nähtiin rakkaudellisesta avioliitosta syntyminen. Siten vapaa rakkaus ja vapaus valita oma puoliso ilman ulkoisia vaatimuksia nähtiin keinona parantaa kansan siveellistä kantaa.

Vaativuudesta vapaasta rakkaudesta käsiteltiin Haydenin mukaan lähinnä suhteessa heteroseksuaalisuuteen. Tämä johti siihen, että naisen seksuaalisuutta käsiteltiin

²²¹ Hayden 2013, 3.

²²² Mt.

²²³ Mt., 3; Avioliittoihanteen tekopyhyydestä aineistossa ks. myös näytelmäarvio *Moraali*, Työläisnainen no 37 1909, 395.

suhteessa suvun jatkamiseen ja äitiyteen.²²⁴ Vapaan rakkauden kannattajat eivät kyseenalaistaneet heteroseksuaalisuuden normia, vaan kritiikki kohdistui avioliittoinstituution ylläpitoon liitettyyn tekopyhyyteen ja sen eri osapuolilta vaadittuihin erilaisiin velvollisuuksiin ja oikeuksiin. Kumppanin vapaan valinnan muassa vaadittiin lainsäädäntöön muutoksia, jotka mahdollistaisivat kirkosta riippumaton siviiliavioliiton solmimisen sekä helpottaisi avioeroa vahingollisesta liitosta.

Koti ja Yhteiskunta -lehdessä julkaistuissa kirjoituksissa ajatuksiin vapaasta rakkaudesta ja virallistamattomista sukupuolisuhteista suhtaudutaan hyvin kriittisesti. Keskustelu kytkeytyi lehden sivuilla myös äitiysvakuutuksen ehdoista käytyyn keskusteluun. *Koti ja Yhteiskunta* -lehdessä kirjoittajat liittivät aviottomien äitien sisällyttämisen äitiysvakuutuksen piiriin vapaan rakkauden ajatusten levittämiseen sekä avioliiton ja perheen aseman tuhoutumiseen. Joissain lehdessä julkaistuissa kirjoituksissa pyrittiin osoittamaan työläisnaisten ajavan epäsiiveellistä elämäntapaa, mukaan lukien avioliiton ulkopuolisen sukupuolielämän, ja siten alentavan toiminnallaan naisten moraalia.

Vuonna 1906 *Palvelijatarlehdessä* Hilja Pärssinen kirjoitti karttavista asenteista sosialismin oppeja kohtaan. Armas Niemisen mukaan Pärssinen ei kannattanut vapaan rakkauden aatetta, vaan edusti työväenliikkeen keskuudessa vastareaktiota aatetta kohtaan. Täysin vapaita avioliittoja Pärssinen ei hyväksynyt, koska se olisi jättänyt naisen ja lapset helposti täysin turvattomaan asemaan.²²⁵

*Ja nyt väitetään, että sosialismi levittäessään kumouksellisia oppeja repisi alas siveys-ihanteen. Tämä puhe, jos mikään, on mitä naurettavinta ja samalla halpamaisinta olletikin, kun sitä lausuvat ne, jotka kynsin ja hampain ylläpitävät nykyistä todellakin mädännäistä olotilaa. Vai voiko todella meidän porvarillinen maailmamme kehua korkeista siveysihanteistaan kun sen tekopyhän siveyskaapun liitokset ovat niin hatarat, että mitä iljettävimmät paheet sen alta esiin pistävät.*²²⁶

Kirjoittaja kritisoi sosialismin oppien vaikutusta pelkääviä kovin sanoin osoittamalla nykyisessä yhteiskunnassa ylläpidettyä kaksinaismoraalia ja tekopyhyyttä. Kirjoittaja

²²⁴ Hayden 2013, 3–4.

²²⁵ Nieminen 1951, 252–254.

²²⁶ *Sosialidemokratia sivistysliikkeenä*, *Palvelijatarlehti* no 9–10 1906, 118.

kutsuu sosialismin vastustusta naurettavaksi ja halpamaiseksi, koska juuri vastustajat ylläpitävät *nykyistä mädännäistä olotilaa*. Tehokeinona käytetään siveysihanteen vertaamista vaatteeseen, jonka kaavun liitoksista, *mitä iljettävimmät paheet pilkistävät*. Iljettävimmiksi paheiksi kirjoittaja mainitsee seuraavat: ”avioliittokauppasopimukset, jokapäiväinen itsensä ja lähimpäinsä pettäminen perhe-elämässä, hotellien ja varieteiden, kevytmielisimpäin ruumista ja henkeä sairastuttavien ilopaikkojen huumaukset kaikki valhe, petos ja konnuus”²²⁷.

Nämä Pärssisen mainitsemat karttavat asenteet sosialismin oppeja kohtaan näkyvät esimerkiksi *Koti ja Yhteiskunta* -lehdessä vuonna 1906 julkaistussa artikkelissa *Mitä tarkoittaa ”naisasia vapaa mieliseen suuntaan”?*. Artikkelissa vastataan lehden toimitukselle tulleisiin kirjeisiin, joissa tiedustellaan, mikä on lehden suhde ”siihen vapaamieliseen naisasiaan”²²⁸. Artikkelissa esittää kaksi pääkohtaa, joiden katsoo kuvaavan tätä ”vapaamielistä” suuntaa. Ensimmäinen pääkohta on suhtautuminen naisen ja miehen siveelliseen tasa-arvoon.

*Naisasia ei tahtonut hävittää avioliittoa, vaan tahtoi jalostuttaa avioliiton siten, että aviomies ja aviovaimo tulisivat lain edessä tasa-arvoisiksi ja siveellisinä ihmisinä toistensa vertaisiksi. ”Vapaa mieliset” naisasian ystävät sitä vastoin tahtovat poistaa avioliiton ja asettaa sen sijaan ”vapaan rakkauden”. Usein tämä pyrkimys kätketään kauniitten sanojen kukkaverhoon, puhutaan siitä miten vapaa rakkaus on ihanteellinen päämäärä, johon meidän tulee pyrkiä; mutta nykyään se soveltuu ainoastaan valituille hengille j. n. e. Toiset taas peittelemättömällä rivoudella vaativat naiselle vapautta viettinsä tyydyttämiseen, koska kerran miehelläkin on se vapaus. Naiset ovat muka marttyyreja, verrattavia ”naaraseläimeen, joka vaikeroiden riehuu ja harhailee metsässä etsien koirasta”.*²²⁹

Tekstin tunnustama naisasia ja ”vapaamielinen” naisasia asetetaan toistensa vastapareiksi. Vapaamieliseen naisasiaan liitetään yhtäältä halu hävittää avioliitto ja toisaalta rivos ja viettien tyydyttäminen. Naisen halu tyydyttää vapaasti viettinsä liitetään osaksi eläinkuntaa, jossa *naaraseläimen* päämääränä on löytää *koiras*, jota se

²²⁷ *Sosialidemokratia* sivistysliikkeenä, Palvelijatarlehti no 9–10 1906, 118.

²²⁸ *Mitä tarkoittaa ”naisasia vapaamieliseen suuntaan”?*, *Koti ja Yhteiskunta* no 1 1906, 2.

²²⁹ *Mitä tarkoittaa ”naisasia vapaamieliseen suuntaan”?*, *Koti ja Yhteiskunta* no 1 1906, 2.

etsii *riehuen ja harhaillen*. Viettien tyydyttäminen ilmaistaan liittyvän luontoon, sivistyneen yhteiskunnan vastapariin. Vapaaseen rakkauteen liitetään myös naisen kokema *marttyyriys*, vääryys siitä, ettei hänelle ole annettu samaa oikeutta halulle ja tyydytykselle kuin toiselle sukupuolelle.

*Monet naiset, jotka itse elävät puhtaasti, liittyvät tähän suuntaan siitä syystä, että tämän tapaista vapautta ihaileva kirjallisuus on muodissa ja niitä pidetään vanhanaikaisina, joiden mielestä moinen kirjallisuus on raakaa, rumaa ja luonnotonta (...) He eivät tahdo huomata, että tämä sairaaloinen ajatussuunta johtaa meidät takaisin sellaisiin oloihin, joissa naista pidetään ensisijassa suku-olentona ja kohdellaan sen mukaan. ”Vapaamielisyyden” innossaan he unhottavat, että naisasian ensimmäisiä ja tärkeimpiä tehtäviä on juuri tuon alhaisen käsitystavan vastustaminen.*²³⁰

Vapaamielistä suuntaa pidetään artikkelissa muodin oikkuna, joka saa suunnan kannattajat käyttäytymään tavalla, joka taannuttaa nykyiset sivistyskäsitteet. Ajatussuuntaa kutsutaan artikkelissa *sairaalloseksi* ja se johtaa takaisin sellaisiin oloihin, joissa naista pidetään ensisijaisesti suku-olentona. Raakuus, ruma ja luonnoton yhdistetään merkitsemään vapaan rakkauden ilmenemismuotoja. Tekstin mukaan vapaan rakkauden aate palauttaisi naiskäsityksen aikaan, jolloin nainen nähtiin ja naista kohdeltiin vain sukupuoliolentona. Siveellisen kannan kohottaminen nähdään keinona parantaa naisen asemaa yhteiskunnassa. Vapaamieliseksi kutsuttu suunta tekisi turhaksi naisasialiikkeen tähänastisen työn kannan nostamiseksi, koska *naisasian ensimmäisiä ja tärkeimpiä tehtäviä on tuon alhaisen käsitystavan vastustaminen*. Teksti väittää ”vapaamielisen” naisasian unohtaneen liikkeen pohjimmaisena syynä. Uuden suunnan katsotaan perustuvan pinnallisuuteen vaihtuvien muotien tavoin.

Naisten etua ajavasta naisasialiikkeestä rakennetaan yhtenäinen, keskiluokan tarpeista ja käsityksistä kumpuava kuva. Teksti luo hyvin yksioikoisen kuvan siitä, mitä naisasia on, eikä ota huomioon naisten erilaisia todellisuuksia. Tämä tulee erityisesti esiin artikkelin toisella puoliskolla, kun käsittelyyn otetaan toinen keskeinen ”vapaamielisten” naisasiain ystävien ohjelman pääkohta²³¹ eli halu rajoittaa naisten työoikeutta kielloilla ja suojeluslaeilla. Kirjoittaja viittaa ”eräisiin valtiollis-sosiaalisiin

²³⁰ Mitä tarkoittaa ”naisasia vapaamieliseen suuntaan”?, Koti ja Yhteiskunta no 1 1906, 3.

²³¹ Mitä tarkoittaa ”naisasia vapaamieliseen suuntaan”?, Koti ja Yhteiskunta no 1 1906, 3.

puolueisiin”²³², joilla todennäköisesti tarkoitetaan työväenluokan ja työläisnaisten asioita edistäviä puolueita tai yhdistyksiä, jotka ajoivat esimerkiksi naisten yötyökieltoa. ”Vapaamielisen” naisasialiikkeen nouseminen keskustelun aiheeksi saattaa liittyä vuonna 1906 työläisnaisillekin suotuun mahdollisuuteen äänestää ja asettua ehdolle kansallisissa vaaleissa, minkä myötä he saivat mahdollisuuden tulla julkisesti kuulluksi, tuoda omia vaatimuksiaan esiin ja siten haastaa porvarillisen ja keskiluokkaisen naisasialiikkeen käsityksiä.

Työläisnaisessa on julkaistu vuonna 1907 vastine *Vähän vastustajille* ²³³. Nimimerkki H. P., eli *Työläisnaisen* toimitussihteerinä toiminut Hilja Pärssinen, vastaa jonkin aiemmin julkaistun artikkelinsa herättämiin kommentteihin ”suomettarelaisessa sanomalehdistössä”. Sanomalehdissä on herännyt keskustelua sosialistien siveyskäsitteistä. Aineistoni perusteella yksi motiivi kritisoida sosialistien siveyskäsitteitä kumpuaa osin siitä, ettei aatteen piirissä kannatettu kirkollista vihkimistä. Vastineessaan Pärssinen korostaa jokaisen lapsen oikeutta syntyä ja taloudellisin perustein solmittavan avioliittoinstituution sukupuolipuhtautta alentavaa vaikutusta, kun ”porvareille on vaikka kuinka likainen suhde ’siveellinen’ kun pappi on sen yhdistänyt”²³⁴. Kirjoittaja jatkaa sosialistisista siveyskäsitteistä:

*Me pidämme siveyden mukaisena vain sellaisen yhteiselämän, jossa rakkaus on siteenä. (...) Emme tahdo hävittää perhettä, vaan tarkoituksemme on jalostaa se.*²³⁵

Pärssisen mukaan *me*, viitaten järjestäytyneeseen työläisväestöön, ei tahdo *hävittää perhettä* ja avioliittoa, vaan *jalostaa* sitä. Kirkollisen vihkimisen sijaan tekstissä *siveyden mukaisen yhteiselämän* ja perheen muodostamisen ainoana ehtona esitetään osapuolten välinen rakkaus.

Koti ja Yhteiskunta -lehdessä julkaistiin vuonna 1908 artikkeli ”*Naisasia uudessa valossa*”. Kirjoituksen näkökulma on sama kuin vuonna 1906 julkaistussa ”vapaamielistä” naisasiaa käsitelleessä artikkelissa. Tällä kertaa kirjoituksessa käsitellään vapaan rakkauden rinnalla äitiysvakuutusta. Artikkelissa puidaan Aage Madelungin pitämää esitelmää, ”joka herätti myrskyistä paheksumista laajoissa naisasia

²³² Mitä tarkoittaa ”naisasia vapaamieliseen suuntaan”? *Koti ja Yhteiskunta* no 1 1906, 3.

²³³ *Vähän vastustajalle*, *Työläisnainen* no 32 1907, 253–254.

²³⁴ *Vähän vastustajalle*, *Työläisnainen* no 32 1907, 253.

²³⁵ *Vähän vastustajalle*, *Työläisnainen* no 32 1907, 253.

piireissä Tanskassa.”²³⁶ Kirjoittaja jatkaa, kuinka ”sanotaan ’Kvinden og Samfundet’ -lehdessä, että sitä kuunnellessa luuli että oli palattu takaisin 1870-luvun siveellisiin käsityksiin”. Kritiikki kohdistuu uudenaikaisen naisasian ystävien toimillaan edistämään siveellisyyškäsitysten taantumiseen. Tähän lainausmerkkeihin laitettu otsikkokin viittaa. *Uusi valo* ei ole uusi, vaan vanha ja jo koettu asia, jonka esiin nostaminen menneisyydestä johtaa taantumiseen aiempiin käsityksiin sukuvietistä ja naisen asemasta.

*Luennoitsija näet tahtoi asettaa aistillisen rakkauden, vietin, kunniaistuimelle ja piti naisasian muka tärkeimpänä tehtävänä edistää tätä katsantokantaa. (...) Herra Madelung oli muun muassa verrannut Korean ja Japanin naisia eurooppalaisiin aviovaimoihin, kehunut edellistä ja kutsunut jälkimmäisiä ”monopoliseeratuiksi esineiksi”.*²³⁷

Monopoliseeratulla esineellä viitataan naiseen miehensä holhouksen alaisena, omaisuutena, sekä kritisoidaan tämän järjestelyn mahdollistavaa eurooppalaista avioliittomuotoa. Madelungin esitelmän kritiikin kohteena on yksiavioinen keskiluokkainen käsitys avioliitosta. Artikkelista ei selviä, mikä on tehnyt Korean ja Japanin naisista sopivan esimerkin tähän kontekstiin esitelmän pitäjän mielestä. Tanskassa esitelmää kuulleista osa oli noussut ja poistunut kesken tilaisuuden. Kirjoituksen mukaan syynä oli käytetty vertailukohta ja *aistillisen rakkauden* ja *vietin* asettaminen *kunniaistuimelle* naisasian tärkeimmäksi tehtäväksi. Kirjoittaja jatkaa osoittamalla seuraavaksi kritiikin esitelmän pitäjän sijaan Suomessa Madelungia kuulemassa olleisiin yleisön edustajiin tokaisemalla sarkastisesti, ”että kaikki meille kelpaa”²³⁸. Madelungin lausunnot menevät kirjoittajan mukaan liian pitkälle, ”eikä niiden pitäisi kelvata edes meille.”²³⁹

Erotiikalla – vietillä, aistillisella rakkaudella – on, ja on aina oleva tärkeä paikka ihmiselämässä, mutta kun tahdotaan sitä herra Madelungin mukaan päästää irti, ”vapauttaa”, silloin nousee kysymys, eikö sellaisesta ”vapauttamisesta” synny äärettömän paljon ruumiillista ja henkistä pahaa.

²³⁶ ”Naisasia uudessa valossa”, Koti ja Yhteiskunta no 11 1908, 125.

²³⁷ ”Naisasia uudessa valossa”, Koti ja Yhteiskunta no 11 1908, 125–126.

²³⁸ ”Naisasia uudessa valossa”, Koti ja Yhteiskunta no 11 1908, 126.

²³⁹ ”Naisasia uudessa valossa”, Koti ja Yhteiskunta no 11 1908, 126.

*Ja naiset tulevat aivan varmaan olemaan ne erotiikan uhrit, jotka tulevat kärsimään enimminkin.*²⁴⁰

Naiset esitetään *erotiiikan uhreina*, erotiikan kohteena. Kirjoittajan mukaan niin tulee käymään *aivan varmaan*, jos erotiikka vapautetaan. Erotiikka ja aistillisuus nähdään naisen ruumiin ulkopuolisena asiana, niillä ei nähdä olevan paikkaa naisen elämässä. Ne kohdistuvat häneen ulkopuolelta. Naisille ei anneta sisäsyntyistä halua tai viettiä. Toisaalta erotiikalla kuitenkin kerrotaan olevan *tärkeä paikka ihmiselämässä*. Sen paikka on kuitenkin tarkoin määriteltävissä. Tekstin mukaan naisasianaisten tehtävän on ”saada erotiikka asetetuksi oikealle paikalleen ihmisen elämässä, auttaa ihmisiä tekemään itsensä erotiikan herraksi.”²⁴¹ Vapauttaminen nähdään täysin kontrolloimattomana valloille päästämisenä, kun taas hallitseminen osoitetaan olevan asioiden asettamista oikeille paikoille. Se, ettei naiselle anneta kirjoituksessa sisäsyntyistä halua, heijastelee sukupuolijärjestystä, jossa nainen on nähty miehen halujen tyydyttäjänä. Erotiikan hallitseminen on naisasianaaisille keino hallita miehen halua – halua, joka on tunnustettu yleisessä mielipiteessä olemassa olevaksi. Kirjoittaja vertaa viettejä ja erotiikkaa tuleen ja veteen:

*Tuli ja vesi ovat parhaimpia tukia elämän ylläpitämiseksi, mutta ainoastaan kun niitä pidetään määrärajojen sisäpuolella. Ellei sitä tehdä, tulee niistä kukistavia, armottomia herroja. Samoin voi erotiikka, kun sitä pidetään lain ja siveellisen tavan rajojen sisäpuolella, kaunistaa ja kohottaa elämää, mutta vallattomuuteen vaipuneena se tuhoaa kaiken korkean, jalon henkisyyden.*²⁴²

Kirjoituksen mukaan seksuaalisuutta tulisi rajoittaa lain ja yleisen mielipiteen keinoin. Seksuaalisuus esitetään voimana, jonka vapauttaminen johtaa vahinkoihin. Auktoriteettien tulisi suojella yksilöitä ja erityisesti naisia tältä pahalta. Erotiikka ja seksuaalisuus esitetään luonnonvoimien kaltaisena – luontona, jota ihmisen tulisi kyetä hallita. Villinä ja vapaana luonto on uhka ihmiselle, mutta sen katsotaan olevan kesytettävissä, otettavissa haltuun, ja siten asetettavissa palvelemaan ihmisen pyrkimyksiä edullisimmalla tavalla.

²⁴⁰ ”Naisasia uudessa valossa”, Koti ja Yhteiskunta no 11 1908, 126.

²⁴¹ ”Naisasia uudessa valossa”, Koti ja Yhteiskunta no 11 1908, 126.

²⁴² ”Naisasia uudessa valossa”, Koti ja Yhteiskunta no 11 1908, 126.

*Herra Madelung (...) sanoo että ”me naisasian ystävät” vaadimme äitiysvakuutusta, jotta nainen vapaasti ja pelkäämättä taloudellisia huolia saisi tulla äidiksi jos hän tahtoo ilman että häntä pakotetaan avioliittoon. Tämä muka ”naisasia uudessa valossa”. (...) Äitiysvakuutus on sittemmin otettu pohdittavaksi vakavien vakuutustiedemiesten piireissä ja aivan toiselta näkökannalta kuin hra Madelung sen esittää. Olisi toivottava, että ne arvoisat suomalaisen puolueen jäsenet, jotka ovat tehneet Suomen eduskunnalle anomuksen asiasta, selvittäisivät kysymystä sanomalehdissä. Sillä kun vapaan rakkaudenkin taholta vaaditaan äitiysvakuutusta, ja vaaditaan sitä irstaisuuden edistämiseksi, niin asia varmaan herättää vastenmielisyyttä kaikissa ajattelevissa kansalaisissa.*²⁴³

Kirjoittaja vetoaa vakuutustiedemiehiin, jotka ovat tarkastelleet äitiysvakuutusta toiselta kannalta kuin Madelung, kenen kompetenssi on artikkelin arvostelun kohteena. Vakuutusmiesten vakavuus synnyttää mielikuvan ammattilaisista ja alaan perehtyneistä erityisasiantuntijoista. Kirjoittaja esittää vapaan rakkauden kannattajien, keitä Madelung kirjoituksessa edustaa, vaativan äitiysvakuutusta irstauden edistämiseksi. Ajattelevissa kansalaisissa tämän asian uskotaan herättävän vastenmielisyyttä. Kirjoittaja vetoaa lukijoiden ajattelukykyyn ja ymmärrykseen. Irstaisuuden edistäjänä pidetään erityisesti vaatimusta aviottomien äitien sisällyttämisestä äitiysvakuutuksen piiriin. Kirjoittaja uskoo sen rohkaisevan pitämään avioliiton ulkopuolisia suhteita ja luovan ”huonojen miesten paratiisin”²⁴⁴. Tekstin mukaan järjestely palvelisi erityisesti miehiä, nainen olisi vain välikappaleena, mikä uhkasi naisen yksilöllistymiskehitystä. Uhkana nähdään naiselle saavutetun aseman alentuvan suhteellisen itsenäisestä naisesta esineeksi.

Koti ja Yhteiskunta -lehdessä palataan Madelungin Helsingissä vuonna 1909 pitämiin esitelmiin artikkelissa, jossa käsitellään äitiysvakuutusta ja yhtä sen keskeistä ongelmakohtaa eli aviottomien äitien pääsyä osalliseksi avustuksesta. Asenne esitelmöitsijää kohtaan on edelleen kriittinen, mutta kirjoituksessa nostetaan Madelungilta sitaatti, jossa esitetään nimenomaan naisen sukupuolivietin vapauttaminen keskeiseksi tavoitteeksi.

²⁴³ ”Naisasia uudessa valossa”, *Koti ja Yhteiskunta* no 11 1908, 126.

²⁴⁴ ”Naisasia uudessa valossa”, *Koti ja Yhteiskunta* no 11 1908, 126.

Äitiysvakuutusta on monella taholla katsottu epäluulolla, joka osaksi riippuu siitä, että sen innokkaimpina kannattajina ovat esiintyneet sosialistit, (...) osaksi sitä, että sitä kiihkeästi kannatetaan myös leireissä, missä vapaata rakkautta saarnataan, (...) Niin sanoo esim. eräs tunnettu vapaan rakkauden puolustaja, tanskalainen kirjailija, Aage Madelung: ”pian tapahtunee tuo suuri eroottinen taistelu, naisen taistelu saada vapaasti tulla äidiksi menemättä avioliittoon, ja tärkeä ase tässä taistelussa on äitiysvakuutus. Sitten vasta kun sellainen vakuutus on aikaansaatu, ei nainen tarvitse pidättää sukupuoliviettiään, vaan voi antautua siihen vapaasti, ja silloin tuhatvuotisessa orjuudessa kidutettu nousee kahleistaan” (Esitelmä pidetty Helsingissä 4 p. marrask. 1909, Hbladetin referaatti).²⁴⁵

Tekstissä erotetaan toisistaan sosialistit ja vapaan rakkauden kannattajat, mikä ei ole selvää aineiston kaikissa aihetta käsittelevissä artikkeleissa. Kirjoittajan nostamassa *Hufvudstadsbladetin* sitaatissa Madelung kertoo naisen seksuaalivietin olevan kahlittu nykyisessä yhteiskunnassa. Näiden kahleiden vapautumisen yhtenä ehtona Madelung näkee naimattomat naiset kattavan äitiysvakuutuksen. Äitiys nähdään naisen oikeutena, joka on riippumaton avioliittoinstituutiosta. Kanta kuitenkin herättää epäluuloa *monella taholla*, kuten myös kirjoittajassa. Pelkona on, että avustuksen myöntämisellä naimattomille naisille hyväksyttäisiin käytännössä avioliiton ulkopuolinen sukupuolielämä ja suvun jatkaminen sekä siten edistettäisiin kansan siveellisen kannan turmeltumista. Madelung edustaa relatiivista sukupuolimoraalia, kun taas *Koti ja Yhteiskunta* -lehdessä ilmenevä kanta puoltaa absoluuttista sukupuolimoraalia.

Edellä käsitellyissä kirjoituksissa vuosilta 1906–1910 ei viitata rotuhygieniaan tai käytetä rotuhygieenistä retoriikkaa, mutta niiden välittämä asenne relatiivista sukupuolimoraalia, sosialistien siveyskäsitteitä ja vapaan rakkauden aatetta kohtaan vastaavat myöhempiäkin kirjoituksia, joissa joko väitetään tai kiistetään väite, että sosialistit ja/tai vapaan rakkauden aatteen kannattajat edistävät siveyskannan rappeuttamista ²⁴⁶. Kirjoitusten tavoite on siis pysynyt samana, mutta rotuhygieenisistä syistä ja periytymisestä on tullut vasta myöhemmin ääneen sanottuja tai kirjoitettuja perusteluja.

²⁴⁵ Äitiysvakuutus, *Koti ja Yhteiskunta* no 11 1910, 151.

²⁴⁶ Ks. myös *Missä syy siihen etteivät kaikki avioliitot ole onnellisia*, *Palvelijatarlehti* no 11–12 1906, 152–154.

Vapaan rakkauden käsitteen määritelmä ei ollut kaikille aivan sama ja sitä saatettiin aineiston perusteella käyttää esimerkiksi määrittämään juuri yleistäen sosialistien siveyskäsityksiä. Selkeästi esiin nousee erityisesti kristillis-keskiluokkaisia arvoja edustavassa *Koti ja Yhteiskunta* -lehdessä ja *Työläisnaisessa* olevat päinvastaiset käsityskannat siitä, mitä käsite pitää sisällään. Toisaalta erilaiset ajatukset käsitteen kattamista asioista sekä aatteen kannatus vaihteli ylä- ja työväenluokkaisten naisasiaa ajaneiden yksilöiden keskuudessakin ²⁴⁷. Kyse oli relatiivisen ja absoluuttisen siveyskannan kannattajien välisestä kiistasta.

Koti ja Yhteiskunta -lehdessä on vuoden 1909 alussa julkaistu uutinen, jossa tohtori A. F. Tannerin kerrotaan kiertävän ympäri Suomea ja pitävän ”sosialistisia esitelmää”, joiden joukossa on yksi erityisesti naisille suunnattu esitelmä. Uutisen mukaan ”herra tohtori tahtoo opettaa Suomen naisia tekemään aistillisesta rakkaudesta ’taiteen’ sekä harjoittamaan sitä ahkerasti ja vapaasti, ’koska nainen on miesten yhteisomaisuutta’.” Kirjoittaja on edellä nostanut uutiseen lainausmerkeistä päätellen Tannerin oman sitaatin, joka kirjoittajan mukaan antaa ymmärtää aistillisen rakkauden vapaan harjoittamisen asettavan naisen kohteeksi, *miesten yhteisomaisuudeksi*. Lehden lukijoita kehoitetaan osallistumaan näihin esitelmätilaisuuksiin, jotta he voisivat tehdä kuulluksi ”vakaantuneen sivistyneen” naisen kannan ”siveyden ja terveyden nimessä”.²⁴⁸

A. F. Tannerin eli Antero Ferdinand Tannerin vuonna 1909 pitämät esitelmät perustuivat hänen kolmeen samana vuonna ilmestyneeseen kirjaan, jotka käsittelivät avioliitto-, yhdyntä- ja lapsikysymystä. Niemisen mukaan Tanner oli alkujaan läheisessä suhteessa työväenliikkeeseen ja katsoi olevansa sosialisti vielä vuonna 1909. Tanner julisti relatiivista sukupuolimoraalia ja hedonistista seksuaalikäsitystä. Hän korosti naisen ja miehen tasa-arvoa avioliitossa sekä puolisojen henkisestä yhteydestä ja täydestä luottamuksesta syntyvää elämäntoveruutta. Tämä oli hänen mukaansa mahdollista myös sellaisessa avioliitossa, jossa puolisot saattoivat seurustella ja olla sukupuoliyhteydessä muidenkin kuin yksinomaan oman puolisonsa kanssa.²⁴⁹ Tannerin polygaamiset suhteet hyväksyvä näkökanta on todennäköisesti johtanut uutisessa mainittuun kommenttiin naisesta *miesten yhteisomaisuutena*. Katsantokanta naisesta

²⁴⁷ Ks. esim. ”*Sosialistimoraali*”, *Koti ja Yhteiskunta* no 10 1910, 138–139.

²⁴⁸ *Oman maan kuulumisia: Naisille huomattavaa*, *Koti ja Yhteiskunta* no 2 1909, 21.

²⁴⁹ Nieminen 1951, 227–229.

yhteisomaisuutena, eikä niinkään toimijana, heijastaa käsitystä sukupuolten eriarvoista asemaa sukupuolisuhteessa ja naisen alaisuutta aviomieheen nähden.

Koti ja Yhteiskunta -lehdessä olleessa uutisessa viitattiin erityisesti Tannerin *Sukupuoli taidenautinnoksi* -kirjaan (1909), jossa kirjoittaja korostaa Niemisen mukaan henkisen yhteyden ja syvän kiintymyksen merkitystä ”yhdyntäen aistillisenkin komponentin korkeanasteisuuden edellytyksenä”. Tanner ei halunnut rajoittaa yhdyntää vain suvunjatkamisen tarkoitukseen, vaan piti sitä myös itseisarvoisena. Tämän vuoksi hän harjoitti myös laajaa ehkäisykeinojen valistustoimintaa, koska katsoi ehkäisykeinojen olevan olennainen osa sukupuolielämää.²⁵⁰

Samaisena vuonna Maria Furuhjelm kirjoitti *Koti ja Yhteiskunta* -lehteen palvelijattarien asemasta. Artikkelin lopussa hän kirjoittaa, kuinka palvelijattarille ”tyrkytetään kaikenlaisia mielettömiä ja vahingollisia oppeja, kuten että palvelijalla on oikeus saada kuinka monta aviotonta lasta kuin hän itse tahtoo”²⁵¹. Näkemys vastaa myös muutamissa muissa *Koti ja Yhteiskunta* -lehden numeroiden kirjoituksissa esiintyvään määritelmään vapaasta rakkaudesta rajattomina irtosuhteina ja väitteeseen siitä, miten järjestäytyneet työläisnaiset edistävät tämän ajatuksen levittämistä. Furuhjelmin kirjoittamassa artikkelissa käy ilmi myös, kuinka palvelijattarien päästötodistuksessa käytännöllisiä taitoja enemmän merkitsee siveellisyys ²⁵². Muita taitoja kerrotaan voitavan parantaa, mutta siveetöntä luonnetta on vaikeampi muuttaa.

Vuonna 1909 *Työläisnaisessa* julkaistussa artikkelissa kirjoittaja nostaa esiin julkisessa keskustelussa esillä olevat väärin ymmärretyt käsitykset vapaasta rakkaudesta. Artikkelissa korostuu henkisen yhteyden merkitys sukupuolikumppanin vapaassa valinnassa – ei niinkään sukupuolisuhteiden ruumiillinen puoli, joka *Koti ja Yhteiskunta* -lehden kirjoittajien piirissä nostetaan aatteen keskeiseksi sanomaksi. *Työläisnaisen* artikkelissa vapaan rakkauden ajatuksia myötäilevä, mutta yksiavioista siviiliavioliittoa kannattava kirjoittaja perustelee, miksi siviiliavioliiton solmiminen tulisi mahdollistaa yhteiskunnassa sekä sivuaa avioeron laillistamista. Kirjoittaja perustelee kantaansa vetoamalla aikansa avioliittoinstituution ja siveyskäsitteiden tekopyhyyteen:

²⁵⁰ Nieminen 1951, 228–229.

²⁵¹ *Palvelijataarkysymys*, *Koti ja Yhteiskunta* no 3 1909, 29.

²⁵² *Palvelijataarkysymys*, *Koti ja Yhteiskunta* no 3 1909, 27.

*Itse puolestani pidän kristinopin edellyttämää yksiavioisuutta kauniina ja tavoiteltavana ihanteena. Mutta jokaisen teeskentelemättömän ihmisen täytyy tunnustaa, ettei sitä ole milloinkaan noudatettu. Sentähden on kerrassaan julmaa pitää toisiinsa sidottuina ihmisiä, joiden välillä ei ole enää henkistä sidettä.*²⁵³

Teksti alkaa lauseella, jossa kirjoittaja kertoo pitävänsä *kristinopin edellyttämää yksiavioisuutta kauniina ja tavoiteltavana ihanteena*. Aloitus on hegemonisessa asemassa olevaa yksiavioista avioliittokäsitystä myötäilevä ja siten varmasti lukijoiden huomion herättävä, niin positiivisessa kuin negatiivisessakin mielessä riippuen kannattaako lukija näkemystä vai ei. Huomio kiinnittyy sanaan *ihanne*. Ihanne on ideaali, jota kohti pyritään, mutta jonka saavuttamisesta ei ole takeita. Välittömästi seuraavassa lauseessa kirjoittaja myöntääkin, ettei tämä ihanne ole koskaan toteutunut. Jos näin väittäisi, teeskentelisi eli ei myöntäisi asian todellista laitaa. Kirjoittaja pitää julmana, että ihmisiä pidetään ihanteen nimissä toisiinsa sidottuna, vaikka todellisuudessa liitto olisi toista kuin mielikuva antaa ymmärtää. *Henkinen side* viittaa suhteen henkiseen yhteyteen, ei ruumiilliseen sukupuolisuhteeseen.

*Siviiliavioliitosta puhuessa on esiintynyt sellaisiakin vastaväitteitä sen pakollisuutta vastaan, että avioliitto on vapaa sopimus kahden henkilön välillä, joka perustuu molemminpuoliseen rakkauteen, eikä siis kaipaa mitään ulkonaista sitovaa vahvistusta. Nämä väittäjät, jotka ovat vapaan rakkauden kannalla, lähtevät siitä aivan oikeasta periaatteesta, että aviopuolisoiden välinen siveellinen suhde ei ole ulkonaisen lainsäädännön avulla järjestettävissä. Mutta he jättävät kokonaan huomioon ottamatta avioliiton yhteiskunnallisen puolen.*²⁵⁴

Kirjoittaja puolustaa kirjoituksessaan kantaansa siviiliavioliitosta kahdella rintamalla: Ensinnä hän pyrkii saamaan kirkon tunnustaman avioliiton kannattajat huomaamaan instituution tilan ja tekopyhyiden. Toisaalta hän haastaa myös vapaan rakkauden kannattajien katsantokantaan, jonka mukaan kahden ihmisen välinen liitto ei edellytä ulkopuolista tunnustusta. Tämän kirjoittaja tunnustaakin olevan *oikea* periaate, mutta kirjoittaja huomauttaa, ettei näkemys ota huomioon avioliiton yhteiskunnallista puolta,

²⁵³ *Siviiliavioliitto*, Työläisnainen no 40 1909, 315.

²⁵⁴ *Siviiliavioliitto*, Työläisnainen no 40 1909, 316.

johon kirjoittaja sisällyttää muun muassa omistus- ja perimisoikeuden. Siviiliavioliiton myötä nämä oikeudet tai velvollisuudet olisivat järjestettävissä yhteiskunnan puolelta, toisin kuin täysin tunnustamattomassa liitossa. Kirjoittaja myöntää kantansa saattavan vaikuttaa lukijoista uskalialta, *rohkealta*:

*Ehkä tässä lausutut ajatukset tuntuvat joistakuista lukijoista liian rohkeilta, eikä kumma, sillä tästä asiasta on ollut kovin vähän vakavaa keskustelua julkisuudessa. Vapaalla rakkaudella tarkoitetaan usein jotakin, mikä ei ole rakkautta lainkaan. Sentähden herättää pelkkä tämän sanan mainitseminen vastenmielisyyttä siveellisyyttä harrastavissa mutta ahdasmielisissä ihmisissä. Tavallisesti luullaan, että se on lain hillitsevä voima, joka pakoittaa ihmisiä noudattamaan siveellisyyttä. En tahdo kieltää sitäkään, että lainsäädännölläkin on jossain määrin kasvattava merkitys tässä suhteessa. Mutta paljon suuremmassa määrässä pitää paikkansa se tosiasia, että pitkin koko ihmiskunnan historiaa ovat siveyssäännöt osoittautuneet tehottomiksi, ellei niiden takana ole ollut joku toinen voima. Oma siveellinen vakaumus, yleinen mielipide ja varsinkin näiden pohjana olevat taloudelliset olot määräävät ihmisen siveellisiä tapoja paljon suuremmassa määrässä kuin lain säätämät rangaistukset.*²⁵⁵

Yllä ilmaistaan, kuinka vapaalla rakkaudella tarkoitetaan usein jotakin, mikä ei ole rakkautta lainkaan. Kirjoittaja jatkaa, kuinka tämän kannan vuoksi sanan mainitseminen herättää vastenmielisyyttä siveellisyyttä harrastavissa mutta ahdasmielisissä ihmisissä. Vapaa rakkaus ymmärretään kirjoittajan mukaan siis usein toisin kuin on tarkoitettu. Siveellisyyttä harrastavilla kirjoittaja viittaa heihin, jotka ymmärtävät vapaan rakkauden edistävän rajoittamatonta sukupuolielämää. *Mikä ei ole rakkautta lainkaan* viittaa juuri siveettömänä pidettyyn sukupuolielämään, joka ehkä näyttäytyy *rakkautena* olematta sitä. Keskeiseksi eroksi määrittyy kirjoittajan aiemmin korostama suhteen henkinen puoli. Kritiikki avioliiton ulkopuolisia ruumiillisia sukupuolisuhteita kohtaan käsittelee siten muuta kuin rakkaudesta solmittua vapaata suhdetta. Tässä nousee implisiittisesti esiin ruumiillisuuteen liitetyt merkitykset, jotka yhdistetään (ideaaliin) rakkauteen heteroseksuaalisuuden normin mukaisessa miehen ja naisen välisessä suhteessa, mutta todellisuudessa toteutuvat myös siitä

²⁵⁵ Siviiliavioliitto, Työläisnainen no 40 1909, 316.

riippumattomana. Merkittävänä siveettömyyttä määrittävänä tekijänä on siis ne kehykset, joissa ruumiillisuus toteutuu. Rakkaudesta tai henkisestä yhteydestä riippumaton sukupuolisuhteisiin liitetty ruumiillisuus määrittyy kirjoituksessa siveettömäksi.

Avioliittoinstituution ja absoluuttisen sukupuolimoraalin puolustajien joukossa lakia pidetään keinona, jolla sukupuolinen ruumiillisuus osoitetaan kuuluvaksi vain tiettyyn kontekstiin. Nämä siveellisyyttä harrastavat ihmiset ovat kirjoittajan mukaan ahdasmielisiä, kun he eivät kykene näkemään pintaa syvemmälle ja ovat kahlittuja muodollisuuksiin, kuten lain tunnustama kristillinen avioliitto. Vetoamalla yllä *ihmiskunnan historian* osoittamaan esimerkkiin kirjoittaja pyrkii todentamaan lain vaikutuksen heikkouden suhteessa muihin siveellisyyteen ja ihmisten käyttäytymiseen vaikuttaviin seikkoihin. Kirjoittaja pyrkii osoittamaan, ettei lainsäädäntö takaa, että avioliitto estäisi sukupuolisen kanssakäymisen tapahtumista sen ulkopuolella.

Ellen Keyn kirjoittama teksti *Sukupuolisiveyden kehitysura* on julkaistu *Työläisnaisessa* vuonna 1909. Keytä tituleerataan yhtenä ”Ruotsin huomatuimpia kirjailijoita, joka on kirjoittanut ymmärryksellä m. m. sosialismista”²⁵⁶. Kirjoituksessa Key puhuu siveellisen sukupuolielämän ja siveellisemmän tulevaisuuden puolesta. Tekstissä hän esittää kantansa aistillisuuden rajoittamisesta ja siveellisyysvaatimuksista käytyyn keskusteluun.

*Epäaistillisuuteen – eli yliaistillisuuteen – tähtäävällä puhtausvaatimuksella voi mahdollisesti olla suojeleva voima pieniä vaaroja vastaan. (...) Ei mitään mielihalua puhdisteta pidättämällä sitä, vaan ohjaamalla se toisiin uomiin. Intohimoja hillitään vain toisten vahvempien kautta. Siinä mielihalussa ja siinä intohimossa, josta vaara johtuu, rakkausvietissä itsessään on oikea lähtökohta sen jalostamiseen.*²⁵⁷

Tekstissä epäaistillisuus ja yliaistillisuus eivät itsessään ole negatiivisia, vaan sanojen negatiivinen merkitys rakentuu puhtausvaatimusten synnyttämään ajatukseen aistillisuuden haitallisuudesta. Key asettaa epänormaaliksi aistillisuuden pidättämisen ja normaaliksi aistillisuuden olemassaolon. Aistillisuuden olemassaolon myöntäminen

²⁵⁶ *Sukupuolisiveellisyyden kehitysura*, Työläisnainen no 48–49 1909, 378.

²⁵⁷ *Sukupuolisiveellisyyden kehitysura*, Työläisnainen no 48–49 1909, 378.

antaa mahdollisuuden *ohjata se toisiin uomiin*. Tekstissä tätä aistillisuutta ja rakkausviettiä kehoitetaan katsomaan lähtökohtana viettien jalostamiselle.

Se, jolle vietin kuolettamishalu tulee intohimoksi, voi tämän intohimon kautta toivoa saavuttavansa elämällevihamielisen päämääränsä. Se taas, joka ei tahdo kuolettaa sukuviettiä vaan hallita sitä, tulee taistelussa – perinnöllisyyden ja yhteiskuntatavan vielä kohtuuttomaksi kiihottamaa – himoa vastaan vahvaksi ja uljaaksi voittajaksi ainoastaan siinä tapauksessa, että hän uneksien kaipaa rakkauden ykseyttä ja vihdoin saa kokea sitä. (...) On itsestään selvä, että yksityisen suvunjatkamisviettiä on hallittava ja hillittävä, jotta se tulisi elämäkohottavaksi eikä sitä hävittäväksi voimaksi.

Key ei kuvaile suvunjatkamisviettiä kirjoituksessa yksinkertaisesti positiiviseksi tai negatiiviseksi, tärkeää on sen ymmärtäminen ja ohjaaminen edullisiin uomiin. Rakkausvietin tuhoaminen esitetään *elämälle vihamielisenä*. Sen tuhoaminen on elämän vastaista. Näin rakkausvietti esitetään tekstissä inhimillisenä osana elämää. Yhteiskuntaa on mahdollista parantaa vietin hillitsemisen kautta. Yksityisen suvunjatkamisen hallintaa pidetään tekstissä itsestään selvänä asiana. Suvunjatkaminen on keino, jolla voidaan joko kohottaa tai hävittää elämää. Inhimillisten viettien valjastamisessa on kyse hävitysvoiman estämisestä. *Perinnöllisyyden ja yhteiskunnan kohtuuttomasti kiihottamaa* sukuviettiään hallitsevat ihmiset esitetään tekstissä tulevan *vahvoiksi ja uljaiksi*. Vahvan ja uljaan vastakohtana nähdään heikkous, joka johtaa ihmissuvun haurastumiseen.

*Mutta yksilön ja suvun elinkysymys sanan kirjaimellisessa merkityksessä on: millä tavalla, minkätähden ja missä määrin tämä hillitseminen on tapahtuva. Niinpä voittaa sekä yksilö että suvun elämä siitä, että nuorisoo elää pidättyvästi, kunnes se on saavuttanut täyden kypsyksen. Ja suvun kehitykselle on eduksi ettei vähempiarvoista elämää jatketa jälkeläisten kautta. Mutta yksilön ja suvun elämä heikkenee, kun kypsyneellä, oivallisella, kelpo nuorisolla ei ole tilaisuutta synnyttää ja kasvattaa jälkeläistä.*²⁵⁸

²⁵⁸ Sukupuolisiveellisyyden kehitysurat, Työläisnainen no 48–49 1909, 378.

Hallitseminen koskee nimenomaan nuorison viettien hillitsemistä siihen asti, kunnes he ovat tarpeeksi kypsiä ymmärtämään sen kohottavan voiman. Näin voittaa sekä yksilö että suvun elämä. Vastakkain asetetaan vähempiarvoinen elämä ja kypsyyt, oivallinen ja kelpo nuoriso. Jälkimmäisille tulisi järjestää suotuisat olosuhteet, joissa synnyttää ja kasvattaa jälkeläisiä, jotta voidaan saavuttaa edukkain lopputulos. Sääntelemätön suvunjatkamisvietti johtaa hävitykseen ja vähempiarvoisen elämän jatkamiseen. Kasvatus ja sivistys ovat keinoja, joilla yliaistillisuus on mahdollista ohjata ja kanavoida elämää ajavaksi voimaksi. Seuraavassa Key korostaa rakkauden ja kiintymyksen merkitystä sukupuolisuhteiden solmimisessa:

Ne rakastavat parit, jotka eivät yhdistyneet elämänsä tai kuolemansa kautta ole synnyttäneet mitään tähteä; jotka eivät ole muodostaneet ylevää askelta korkeampaan ihmisyyteen johtavassa kultaisessa portaassa, jotka toistensa kautta ovat löytäneet ainoastaan eläinten mielihalun – ne olivat epäsiiveellisiä, koska heidän rakkautensa ei edistänyt elämän ylöspäinsuuntautuvaa kehitystä. Olkoonpa tällä elämänvastaisella rakkaudella ollut irrallinen ja keveä tahi elinkautinen, laillisestivihitty muoto, ei se ole missään suhteessa rikastuttanut rakastavien omaa saatikka sitten suvun elämää.²⁵⁹

Edellä korkeampaan ihmisyyteen johtava kultainen porras ja elämän ylöspäin suuntautuva kehitys näyttäytyvät lukijalle melkein vääjäämättömänä kehityssuuntana, jonka kyydistä jää pois valitsemalla huonosti. Key osoittaa tekstissä kritiikkinsä sekä irrallisiin ja keveisiin suhteisiin että elinkautiseen lain vahvistamaan avioliittoon, joissa rakkaus ei ole motivaattorina siiveelliselle kehitykselle. Eläinten mielihalulla viitataan ruumiilliseen sukupuolisuhteeseen, josta puuttuu henkinen yhteys ja joka ei edistä elämän ylöspäinsuuntautuvaa kehitystä. Siiveellisen kehityksen vastaparina eläinten mielihalu on primitiivistä ja edustaa taantumista sivistyksestä. Kirjoituksessa käy selkeästi ilmi lisääntymisen ja suvunjatkamisen keskeisyys sukupuolielämässä, mikä luonnollistaa heteroseksuaalisuuden normin sukupuolielämässä.

Key korostaa tekstissä vapaan rakkauden kannattajienkin edistämää ajatusta siitä, kuinka vain puolisoiden toisiaan kohtaan tuntema henkinen yhteys on ensisijainen ehto tulevien sukupolvien siiveelliselle kehitykselle. Ajatus toistuu myös vuoden 1909

²⁵⁹ *Sukupuolisiiveellisuuden kehitysurat*, Työläisnainen no 48–49 1909, 378.

Työläisnaisen 41. numerossa julkaistussa *Vakava sana äideille* -kirjoituksessa, jossa on suora lainaus Keyltä. Lainauksen mukaan äiti on vastuussa siitä, että lapsi otetaan ”vastaan lemmessä ja puhtaudessa, terveenä ja kauniina, täydellisessä molemminpuolisessa sopusoinnussa, molempien tahdosta täydellisessä yhteisönnessä”²⁶⁰. Tämä on edellytyksenä lapsen siveellisen kehityksen ja kasvatuksen onnistumiselle. Puolisoiden välisen suhteen ohella kirjoituksessa korostetaan äidin vastuuta.

Vuonna 1910 naisasianaisten äänenkannattajissa uutisoitiin useammankin kerran lapsiin kohdistuneesta seksuaalirikollisuudesta ja seksuaalisesta hyväksikäytöstä. Asiaa käsiteltiin myös naisjärjestöjen ja -osastojen kokouksissa. Seuraava sitaatti on *Työläisnaisessa* julkaistusta raportista Helsingin Naisosaston kokouksesta. Sitaatissa rikosten yhdeksi ratkaisuksi nähdään ”kommunistien ehdottama avioliittomuoto”²⁶¹, joka viittaa vapauteen valita oma kumppani sukupuolisuhteessa sekä mahdollisuudesta erota, kun puolisoiden välinen kiintymys päättyy.

*Rikokset poistuisivat, jos sosiaalisessa yhteiskunnassa kommunistien ehdottama avioliittomuoto, jonka mukaan rakkaus olisi yksinmäärävä avioliittoa alettaessa ja joka avioliitto kestäisi ainoastaan niin kauvan kun rakkautta olisi. Ja yhteiskunta luonnollisesti huolehtisi lapsista eikä vaimo olisi taloudellisten olojen pakosta sidottu sukupuolielämäänsä. Lisäksi sanoi puhuja, että nykyajan avioliitot pakoittavat mitä erimielisimmät ja toisiaan vihaavat henkilöt, yhdyselämään, josta avioliitoissa syntyneet lapset ovat jo perinnöllisyyden kautta onnettomia ja hermostuneita.*²⁶²

Kritiikki kohdistetaan taloudellisiin motiiveihin solmittuihin avioliittoihin, joissa riippuvuussuhde, pakko ja onneton yhteiselo johtavat perinnöllisyyden myötä lasten onnettomaan elämään ja hermostuneisuuteen. Raportoidussa keskustelussa viitataan August Forelin esittämään kantaan, jonka mukaan ”luonnottomat sukupuolirikokset ovat sairaaloisuuden ja hermostumisen synnyttämiä, usein perinnöllisyydestä johtuvia ilmiöitä”²⁶³. Onnettomasta yhteiselosta syntyneiden lasten hermostuneisuus johdetaan perinnöllisyyden kautta rikollisuuden ilmenemiseen tulevaisakin sukupolvissa, mikä

²⁶⁰ *Vakava sana äideille*, *Työläisnainen* no 41 1909, 323.

²⁶¹ *Naistemme toimintaa: Helsingin Naisosasto ja siveellisyysrikokset*, *Työläisnainen* no 18 1910, 138.

²⁶² *Naistemme toimintaa: Helsingin Naisosasto ja siveellisyysrikokset*, *Työläisnainen* no 18 1910, 138.

²⁶³ *Naistemme toimintaa: Helsingin Naisosasto ja siveellisyysrikokset*, *Työläisnainen* no 18 1910, 138.

perusteleo oikeuden vapaaseen sukupuolikumppanin valintaan jo pelkäästään rikollisuutta ehkäisevänä keinona.²⁶⁴

Vapaasta rakkaudesta ja sosialistien siveyskäsitteistä käyty keskustelu aineistossa paljastaa sukupuolimoraalikeskustelussa mukana olleiden puolien näkemyseroja, mutta myös eri puolten ennakkoluuloja toisiaan kohtaan. Absoluuttista sukupuolimoraalia tukeneet katsoivat sukupuolielämän kuuluvan avioliittoon. Työläisnaisten keskuudessa tämän näkemyksen puoltajat kannattivat siviiliavioliittoa kristillisen avioliiton sijaan, mikä näyttäytyi kristillismielisten keskiluokkaisten naisasianaisten silmissä uhkana avioliittoinstituutiolle. Aineiston perusteella täysin vapaita sukupuolisuhteita ja relatiivista sukupuolimoraalia kannattaneiden joukko naisasialiikkeessä ei ollut merkittävän suuri, vaikka työväenliikkeessä oli myös radikaalin vapaan rakkauden näkemyksen kannattajia. Laissa tunnustettu puolisoien välinen suhde turvasi kuitenkin jossain määrin naisen ja lasten asemaa. Siveellistä sukupuolisuhdetta ja -elämää määrittä osapuolten molemminpuolinen kiintymys ja henkinen yhteys.

Järjestäytyneiden työläisnaisten keskuudessa haluttiin poistaa avioliittoinstituution sukupuolia eriarvoistavat rakenteet, toisin sanoen naisen riippuvuus miehestä. Kiintymyksen ja henkisen yhteyden merkitys siveellisen sukupuolielämän määrittäjänä nousi entistä merkittävämpään asemaan, kun kyseessä oli vastuu seuraavasta sukupolvesta ja sille periytyvistä ominaisuuksista. Tasa-arvoisessa kumppanuudessa nainen ei olisi miehen alainen. Sukupuolikumppanin valinnan vapautuminen taloudellisista kahleista ei asettaisi naista pelkäksi kohteeksi, vaan tasavertaiseksi toimijaksi. Keskiluokkaisissa lehdistä vaatimus vapaudesta valita sukupuolikumppanit leimattiin sukupuolisuhteen ruumiillista puolta ihannoivaksi. Rotuhygieenistä retoriikkaa käytettiin molemmin puolin, sekä puolustamaan henkisen yhteyden merkitystä sukupuolisuhteessa että perustelemaan kumppanin vapaan valinnan ihmisten moraalia heikentävän vaikutuksen seurauksia.

²⁶⁴ Ks. myös *Helsingin Palvelijatyöryhdistys siveettömyydestä*, Työläisnainen no 18 1910, 139. Aineistossa olevissa artikkeleissa näkyy rotuhygieenisten keinojen kannatus siveellisyysrikollisuutta ennalta ehkäisevänä toimena, ks. *Hjördis Lindgrenin raiskauksen ja murhan johdosta*, Naisten Ääni no 6 1910, 61–62; *Tepsivämpiä keinoja tarvitaan*, Naisten Ääni no 7 1910, 81–82; *Vieläkin tepsivistä keinoista*, Naisten Ääni no 8 1910, 92–93; *Naisten lausuntoja siveellisyysrikoksista*, Koti ja Yhteiskunta no 4 1911, 38–40; *Suojelusta avuttomille!*, Koti ja Yhteiskunta no 12 1911, 130.

3.3 L. Onervan *Mirdja* ja ”nykyaikainen” kirjallisuus

L. Onervan *Mirdja* herätti ilmestyessään ja valtion kirjepalkinnon saatuaan keskustelua naisasianaisten äänenkannattajissa. Kirja käsittelee naisena olemisen problematiikkaa miesten yhteiskunnassa sekä identiteetin ja vapauden etsimistä kirjan nimihenkilön, Mirdjan näkökulmasta 1800- ja 1900-lukujen vaihteessa. Nimimerkki *Sofiantytär* on kirjoittanut *Naisten Ääneen* arvostelun romaanista sen julkaisuvuonna 1908. Kirjoittaja kuvailee tekstissä romaanin lukukokemusta:

*Se on hirmuinen tekele, tämä Mirdja. Lukijat hermot, terve mieli ja selvä maailmankatsomus täytyy lukijalla olla, jotta voisi hänen elämästään tasapainolla erota. Kirjan lukeminen on vakavamieliselle ihmiselle kärsimys. Moni on syttynyt vihaan siitä, että Mirdjan kaltainen epäsikiö korotetaan sankarittaren asemaan. Suurimman osan lukijakuntaa, sen, jolle ei todellinen elämä vielä ole mitään opettanut, tämä kirja epäilemättömästi on huumaa. Se on sille lukijakunnalle myrkky, makea mutta sitä tuhoavampi myrkky. Toivokaamme ettei se tapa. Kirjassa on yksi ajatus, se että sellaisen elämän, jota Mirdja elää, täytyy saada sellainen loppu, minkä se kirjassa saa. Mutta kuinka moni osaa tämän ajatuksen siitä lukea?*²⁶⁵

Kirjan lukukokemusta kuvaillaan kärsimykseksi ja sen sisältöä salakavalaksi myrkyksi, joka huumaa elämästä vielä oppimattoman lukijakunnan. Arvostelija esittää toivomuksen, ettei kirja vain tappaisi. Kirjan nimihenkilöä kutsutaan tekstissä *epäsikiöksi*, joka ansaitsee mielipuolisuuden palkaksi siveettömästä elämästä. Arvostelun kirjoittaja jopa epäilee, että Mirdjan kaltaista naista voisi olla edes olemassa:

Onko todellisuudessa tavallista, että naisella on vaan yksi ainoa vietti: vetämys urokseen; yksi ainoa harrastus; se sukupuolinen voitonhimo, joka ei jätä hänen aistimuksiaan rauhaan ennen kuin se on vetänyt hänen itsensä ja hänen esineensä – lokaan? Ehkä se on todellisuutta, mutta se on kauheaa todellisuutta. Se on murhaa, kiduttaa kuoliaaksi vähitellen. Niin kuin se teki Mirdjalle. (...) Täytyy sittenkin epäillä, onko Mirdja lainkaan luonnon luoma, todellisuudesta temmattu. Kaikissa niissä lukemattomissa tiloissa ja sielunmaisemissa, joissa hän esiintyy, voisi yhtä hyvin olla eri henkilö

²⁶⁵ Kirjallisuutta, *Naisten Ääni* no 15–16 1908, 229.

*jokaisessa eri asemassa. (...) On mahdotonta vakavasti uskoa, että yksi ja sama nainen kestäisi niin monen miehen käsissä.*²⁶⁶

Sukupuoliviettä kutsutaan *vetämykseksi urokseen*. Jälleen kyseessä on vertaus eläinmaailmaan. Tekstin mukaan todellisuus, jossa sukupuolivietistä tehdään elämää ohjaava asia, *ainoa harrastus*, se lopulta *murhaa ja kiduttaa kuoliaaksi vähitellen*. Kirjoittaja epäilee voiko Mirdjan kaltainen nainen olla todellinen ja *luonnon luoma*. Hän miettii, kuinka jokaisessa *eri asemassa* voisi *hyvin olla eri henkilö*. Tämä olisi tekstin mukaan siis uskottavampaa, kuin, että yksi nainen *kestäisi niin monen miehen käsissä*.

*Ja Mirdjan toinen hengellekäypä intohimo, tuo sairaaloinen itsensätutkeileminen, mitättömimmänkin mielenvaiheen saivarteleminen, se hävittää ruumiin ja sielun terveyden yhtä varmasti kuin tuo ainainen maisteleminen lemменmaljasta ja alati uudistuva keinuminen uroksien käsivarsilla. Mirdja viljelee näitä intohimoja rinnan, ja ne murhaavat hänessä ihmisen, (...).*²⁶⁷

Romaanin nimihenkilön toiminnassa turmiollista ei ole vain sukupuoliset suhteet eri ihmisten kanssa, vaan myös hänen impulsiivisuutensa, *itsensä sairaaloinen itsensätutkeileminen, mitättömimmänkin mielenvaiheen saivarteleminen*. Tekstissä kirjoittaja korostaa nimihahmon toiminnan toistuvuutta sanoilla *alati* ja *ainainen*, sekä vertaa toistuvasti Mirdjan epäsiiveellistä elämäntapaa hävitystyöksi, joka tuhoaa ja murhaa uhrinsa. Epäsiiveellinen vain sukupuoliviettä seuraava käytös esitetään tuhovoimana, joka tuhoaa hengen, hävittää ruumiin ja sielun terveyden ja murhaa ihmisen henkilön sisältä. Kirjoittaja asettaa vastakkain sairaalloisen käytöksen sekä ruumiin sielun terveyden, joka lopulta tuhoutuu. Samaan aikaan, kun elämä tuhoaa nimihahmoa itseään, hahmo esitetään myös omaavan *kyynillisen hävityshimon* ja olevan *itsemurhaavaa seuraa* kohtaamilleen ihmisille.²⁶⁸

Sofiantytär kuitenkin myöntää romaanin ansioiksi omaperäisyyden, oivallisen tekniikan ja ”tekijän kapinan tekopyhää moraalista vastaan”²⁶⁹. Tästä huolimatta kirja ei kirjoittajan

²⁶⁶ *Kirjallisuutta*, Naisten Ääni no 15–16 1908, 228–229.

²⁶⁷ *Kirjallisuutta*, Naisten Ääni no 15–16 1908, 229.

²⁶⁸ *Kirjallisuutta*, Naisten Ääni no 15–16 1908, 228.

²⁶⁹ *Kirjallisuutta*, Naisten Ääni no 15–16 1908, 229.

mielestä ”rikastuta lukijan sielunelämää”²⁷⁰ tai puhdistaa ilmaa, vaan tekee sen ”entistä ummehtuneemmaksi”²⁷¹. Syynä tälle kirjoittaja sanoo ”väärin aseiden käytön”. Kertomuksen tekijän kapinassa hän katsoo käytetyn samoja aseita, joilla tekopyhää moraalialia pidetään yllä:

*Mirdja ei ollut ihminen eikä nainen, ainoastaan naaras. Ihmistä ja naista hän tosin etsi itsestään, mutta ei löytänyt, sillä hän etsi vierailta aseilla; ne tuntosarvet, jotka hän pisti sieluunsa eivät olleet hänen omansa, vaan ne olivat Rolfien, Einojen ja kumppanien.*²⁷²

Edellä kirjoittaja lausuu Mirdjan olleen *ainoastaan naaras*. Ihmisen sijaan päähenkilöä kuvataan tekstissä usein eläimiin viittaavilla käsitteillä ja näin luodaan mielikuva jostain primitiivisestä, sivistyksen jo taakseen jättämästä maailmasta. Ajatus sivistyksen ja luonnon vastakohtaisuudesta tulee jo valistusfilosofian juurruttamista dikotomioista. Kirjoittajan epäuskoisuus kirjan luomaan todellisuuteen tulee tässä esiin toista kautta. Kirjan esittämä maailma ei ole ihmisten keskuudesta, vaan jostain kaukaisemmasta, ihmisen jo taakse jätetystä. Kirjan kuvaavan maailman epätodellisuus ja siihen liitetyt mielikuvat eläinmaailmasta ja primitiivisyydestä alleviivaavat ihmisen korkeampaa asemaa. Ihmisen ylemmyyttä sivistyneenä olentona kirja ei kykene arvostelijan mielestä tuomaan esiin, vaan se ”viljelee” aivan päinvastaista kuvaa yrittäessään muuttaa naisen asemaa. *Sofiantytär* ei anna L. Onervan romaanin nimihahmolle mahdollisuutta toimijuuteen, kun hän alleviivaa henkilöahmon elämäkuvauksen epätodellisuutta, kuinka naisen ei voi kuvitella käyttäytyvän omasta tahdostaan Mirdjan tavoin heittäytyen sukupuolisuhteisiin useiden eri ihmisten kanssa ja esittäen uutta roolia jokaisen kumppaninsa kanssa.

Koti ja Yhteiskunta -lehden 5. numerossa vuonna 1909 julkaistiin kaksi kommenttia L. Onervan *Mirdjan* tullessa ehdotetuksi valtion kirjallisuuspalkinnon saajaksi.²⁷³ Allekirjoittajana ensimmäisessä tekstissä on Suomen Naisyhdistys. Kyseessä ei ole vain yksityishenkilö, vaan järjestäytynyt joukko allekirjoittaneita, mikä varmasti tehostaa tekstin toimintaan kehottavaa vaatimusta yhdistyksen kannattajien joukossa.

²⁷⁰ *Kirjallisuutta*, Naisten Ääni no 15–16 1908, 228.

²⁷¹ *Kirjallisuutta*, Naisten Ääni no 15–16 1908, 229.

²⁷² *Kirjallisuutta*, Naisten Ääni no 15–16 1908, 229.

²⁷³ *Koti ja Yhteiskunta* no 5 1909, 62–63.

Vastalauseessa Suomen Naisyhdistys kehottaa ”[t]aisteluun lokakirjallisuutta vastaan”²⁷⁴ ja kirjoittaa seuraavaa:

*On valitettavasti jouduttu siihen, että kaunokirjallisuudessa erityisellä mielihalulla kuvataan sitä, mikä on rumaa, rivoa ja epänormaalia, jopa sitä usein esitetään sekä oikeutettuna että suotavana. On melkein jouduttu niin pitkälle aistittomuudessa, että juuri tällaisia kuvauksia pidetään tositaiteellisina. Kun tätä myrkyä vain tarjotaan yleisölle kauniissa maljassa, kauniissa muodossa, niin kaikki vaatimukset katsotaan täytetyiksi, huolimatta siitä kuinka monta tuhatta ihmistä sellainen kirjallisuus pahentaa ja saastuttaa. Tämä asianlaita on jo itsessään sangen surkea ilmiö. (...) Tuo turmeleva kirjallisuus on vastalauseiden voimalla torjuttava, ennen kuin se imee ytimen nuorisostamme ja pääsee alentamaan kansamme siveellistä kantaa.*²⁷⁵

Vastalauseessa toistuu sana *jouduttu*, mikä ilmaisee, että tilanteeseen, jossa julkaistaan ja palkitaan epäsideellistä ja paheellista kirjallisuutta, on ajauduttu vasten parempaa tietoa, vastentahtoisesti. Ilmaisuuksissa *on melkein jouduttu niin pitkälle aistittomuudessa* kuvastaa, kuinka ollaan jo lähes, mutta ei kuitenkaan vielä liian pitkällä, jotta ei olisi enää mahdollisuutta vaikuttaa ja muuttaa kehityksen suuntaa. Kirjallisuutta, joka esitetään kirjoituksessa *rumaksi, rivoksi ja epänormaalksi*, kutsutaan *myrkyksi tarjoiltuna vain kauniissa muodossa*. Kauniin muodon kirjoitetaan peittävän alleen olennaisen ja siirtävän huomion toisaalle siitä, kuinka L. Onervan *Mirdjan* kaltainen kirjallisuus *pahentaa ja saastuttaa monta tuhatta ihmistä*.

Vastaava kirjallisuus *on vastalauseiden voimalla torjuttava, ennen kuin se imee ytimen nuorisostamme ja pääsee alentamaan kansamme siveellistä kantaa*. Kirjallisuus on uhkana nuorisolle ja kansan siveelliselle kannalle tulevaisuudessa. *Ytimen imeminen* antaa tapahtuvasta vahingosta peruuttamattoman kuvan. Vanhasta ei jää jäljelle mitään, kun ydin ja kaiken alku imetään pois. *Alentava vaikutus kansan siveelliseen kantaan* viittaa kansan henkisen laadun heikkenemiseen.

Mirdjan kaltainen teos ei ole vain yksi tapaus, vaan kyse on laajemmasta ilmiöstä. Tekstissä tähän laajempaan kaunokirjallisuuden ilmiöön liitetään negatiivisia käsitteitä,

²⁷⁴ Vastalause, Koti ja Yhteiskunta no 5 1909, 62.

²⁷⁵ Vastalause, Koti ja Yhteiskunta no 5 1909, 62.

kuten ruma, rivo, epänormaali, aistittomuus, myrkky ja loka ²⁷⁶. Suoraan *Mirdja*-teokseen liitetään taiteellinen vähäarvoisuus, joka antaa ymmärtää, ettei epäsideellinen sisältö ole ainoa asia, jonka vuoksi Suomen Naisyhdistys ei pidä teosta kirjallisuuspalkinnon arvoisena. Taiteellisen vähäarvoisuuden korostaminen antaa lukijalle syyn olla lukematta teosta lainkaan. Kirjan sisällöstä tekstissä ei anneta tarkkoja kuvauksia, vaan lähinnä kirjoituksessa kuvaillaan teoksen laatuominaisuuksia.

Samaiseen *Koti ja Yhteiskunta* -lehden numeroon on laitettu heti Suomen Naisyhdistyksen allekirjoittaman kannanoton jälkeen kirjoitus otsikolla *Valtion kirjallisuuspalkinto*. Tekstin kirjoittaja kysyy syytä valinnalle ehdottaen teosta valtion kirjallisuuspalkinnon saajaksi. Tekstissä kommentoidaan teoksen sisältöä, mutta myös asioita, kuten kieliasua ja rakennetta. Seuraava sitaatti koskee kieliasua:

*Se [Mirdja] on jo muodon puolesta niin huono, että se osottaa suurta kirjallista köyhyyttä maassamme kun sellainen teos on saanut kustantajan. Ensimmäinen luku on eepillinen, se osottaa että kirjaa alussa todellakin on suunniteltu romaaniksi, mutta sen jälkeen kirjoitustapa muuttuu, siinä ei ole sitä yhtenäisyyttä ja kokonaisuutta, joka on romaanissa välttämätön. Sitten se on niin pitkäveiteinen ja ikävä, että vaivalla pääsee loppuun saakka. Kolme neljättäosaa saisi haitatta olla poissa. Kyllä kirjallinen arvostelukyky on mennyt alaspäin, kun sellaiselle teokselle ehdotetaan valtion palkinto.*²⁷⁷

Nämä kaksi tekstiä, *Vastalause* ja *Valtion kirjallisuuspalkinto*, täydentävät toisiaan: Ensimmäinen keskittyy suurempiin linjoihin ja siveelliseen vaikutukseen. Toinen sisältöön, tekstiin ja muotoon. Edellä olevassa sitaatissa haastetaan myös valtion kirjapalkinnon valitsijoiden *kirjallinen arvostelukyky* ja kyvykkyys tehtävään, nimenomaan teoksen puutteelliseksi kuvaillun kirjallisen laadun vuoksi. Romaaniin viitataan sanoilla *pitkäveiteinen* ja *ikävä*. Puuttamalla nimenomaan tekstin muotoon kirjoittaja etäännyttää omat intressinsä tai kantansa kirjan siveelliseen vaikutukseen. Puuttamalla nimenomaan muotoseikkoihin kirjoittaja ottaa kantaa asioihin, joihin kritiikin kirjoittajan henkilökohtaisten moraalisten ja aatteellisten kantojen ei ajatella suoraan vaikuttavan. Kirjalliset muotoseikat määräytyvät ennemmin yhteisesti jaettujen

²⁷⁶ Ks. myös Bertel Gripenbergin viime novellin johdosta, *Koti ja Yhteiskunta* no 5 1909, 61–62.

²⁷⁷ *Valtion kirjallisuuspalkinto*, *Koti ja Yhteiskunta* no 5 1909, 62.

kulttuurillisten kauneuskäsitysten ja kieliopin kuin henkilökohtaisten mieltymysten mukaan. Romaanin sisällöstä tekstissä sanotaan seuraavaa:

*Meillä ei ole tapana lehdessämme kertoa epäsiiveellisen kaunokirjallisuuden sisällöstä, sillä se ei ole meistä oikea tapa sitä vastustaa. Olkoon vaan, että Mirdja, yhtä paljon kuin hänen asetoverinsa Rolf, ovat epänormaaleja, sairaaloisen aistillisia, joiden aivoissa ei liiku mitään muita ajatuksia kuin sukupuolielämä, (...) Nuori tyttö, joka, niinkuin Mirdja, nauttien katselee omaa paljasta ruumistaan ja säälii ettei miehiä ole läsnä jotka voisivat sitä ihaila, ei ole normaalia. Hän vihaa työtä, harrastuksia, säännöllistä elämää, pitää ikävänä olla yhden miehen vaimo, hän lentää mieheltä miehelle. Päälle päätteeksi on kirja kuten upotettu alkoholiin: samppanjaa, konjakkia, absinttia virtaa sen läpi.*²⁷⁸

Arvostelija esittää, kuinka kirjassa esitetyt ihmissuhteet ja niihin osalliset ovat epänormaaleja, sairaalloisen aistillisia ja ajatuksiltaan puutteellisia. Nämä kuvailevat sanaparit liitetään ominaisuuksiin ja tapoihin, kuten oman alastoman ruumiin ihailu, vastahakoisuus työtä, harrastuksia, rutiineja ja yksiavioisuutta kohtaan sekä virtaava alkoholin kulutus. Näiden vastapariksi arvostelija asettaa jalon, valistuneen ja puhdasmielisen ihmisyyden, jollaista kirjassa ei ole mukana. Tätä puutetta kirjoittaja pitää osoituksena kirjailijan ajattelun ja näkemysten huonolaatuisuudesta ²⁷⁹. Sairaallinen aistillisuus ja alkoholi nähtiin kansan degeneraation syinä ja seurauksina.

Tekstin kirjoittaja mainitsee, ettei lehdessä yleensä julkaista epäsiiveellisten kirjojen sisältöä. *Mirdjan* kohdalla on ilmeisesti katsottu poikkeuksellisen tarpeelliseksi puuttua asiaan. Taitossa ensimmäiseksi laitettu Suomen Naisyhdistyksen kannanotto asettaa tietynlaiset odotukset kirjan sisällöstä, mikä varmasti lisää sen jälkeen tulevan arvostelun vaikutusta. Arvostelija mainitsee, kuinka epäsiiveellisen kirjallisuuden palkitseminen ”onkin suureksi osaksi naisten syy”²⁸⁰. Hän jatkaa, kuinka

[naiset] ovat nurkumatta alistuneet nuorten, tietämättömien muka ”estetikkojen”(!) kirjaarvostelujen alle, he ovat nurkumatta antaneet kirjallisuusseurojen päättää palkinnoista. Siksi että siiveetön kirjallisuus on

²⁷⁸ Valtion kirjallisuuspalkinto, Koti ja Yhteiskunta no 5 1909, 62.

²⁷⁹ Valtion kirjallisuuspalkinto, Koti ja Yhteiskunta no 5 1909, 62–63.

²⁸⁰ Valtion kirjallisuuspalkinto, Koti ja Yhteiskunta no 5 1909, 63.

*muodissa, ovat he nurkumatta sitä lukeneet ja saastuttaneet mieliään, (...).
Ja nyt alkaa heidän omista piireistään nousta kirjailijoita, jotka, niin kuin
Rakkaudessa, Hengettäressä ja nyt Mirdjassa, kilpailevat mieskirjailijain
kanssa irstailla ajatuksilla ja sanoilla.*²⁸¹

Myös tässä kirjoittaja osoittaa kyseessä olevan yhtä teosta laajempi ilmiö listaamalla kolme naisten kirjoittamaa epäsideellistä teosta. Kirjoittaja vetoaa tekstissään vielä Topeliuksen sanoihin ”painettu sana ei ole vain teko, vaan tuhatkertainen teko, jolla on tuhannet jalat ja tuhannet käsivarret valmiina toimimaan hyvän tahi pahan palveluksessa”²⁸². Tällä kirjoittaja pyrkii tekemään selväksi, että epäsideelliseen kirjallisuuteen ja sen julkaisuun tulee suhtautua vakavasti, koska jo Topelius tiesi kirjoitetun sanan vaaran.

*Nyt sanotaan leväperäisesti: ”miksi hän ei saisi kirjoittaa mitä hän tahtoo,
jos se on hänen kantansa? Ehkä hän kerran voittaa sen”. Tahi sanotaan:
”minä en ole esteetikko, minä en voi asiata arvostella”. Ja sillä tavalla
annetaan kädet ristissä saastaisen kaunokirjallisuuden myrkyttää tulevaa
sukupolvea.*²⁸³

Edellä kirjoittaja kumoaa mahdolliset vasta-argumentit julkaistun kirjallisen sanan painavuudesta kevyiltä vaikuttavilla lausahduksilla. Ensimmäisessä vastuu annetaan kirjailijalle lukijan sijaan ja toisessa vastuu siirretään heille, jotka ymmärtävät asiaa paremmin. Kirjailija jyrkästi tuomitsee vastuun siirtämisen todeten, että silloin annetaan epäsideellisen kaunokirjallisuuden myrkyttää seuraava sukupolvi.

Molemmissa *Koti ja Yhteiskunta* -lehdessä julkaistussa kirjoituksessa korostetaan epäsideellisen kirjallisuuden nykyaikaisuutta ja preesensia ilmiönä. Kehityksen on katsottu johtaneen sideellisen kannan alenemiseen, kun tällaista kirjallisuutta on alettu julkaista myös naisten toimesta ja kirjoittajat ovat ymmärtäneet, että valistustyöltä vaaditaan yhä enemmän. Ehkä se on jopa epäonnistunut aiemmin, koska on päädytty tällaiseen tilanteeseen. Ensimmäisessä kirjoituksessa tilanteeseen on kuitenkin ”jouduttu” eli kehityskulun syytä ei aseteta tiettyjen toimijoiden vastuulle. Toisessa

²⁸¹ Valtion kirjallisuuspalkinto, *Koti ja Yhteiskunta* no 5 1909, 63.

²⁸² Valtion kirjallisuuspalkinto, *Koti ja Yhteiskunta* no 5 1909, 63.

²⁸³ Valtion kirjallisuuspalkinto, *Koti ja Yhteiskunta* no 5 1909, 63.

kirjoituksessa vastuun kuitenkin ilmaistaan suoraan johtuvan naisista, jotka ovat siirtäneet vastuuta ja seuranneet *kädet ristissä* vierestä.

Katse kuitenkin siirretään tekstien päätteeksi huomiseen, jossa tulevan sukupolven degeneraatiosta on huolestuttava nykyisyyden valossa ja ryhdyttävä toimiin suunnan muuttamiseksi. Siveystason aleneminen liitetään molemmissa teksteissä rumuuteen, rivouteen ja sairaalloiseksi määritettyyn aistillisuuteen eli hyperseksuaalisuuteen, jotka taas asetetaan rinnakkain käsitteiden, kuten myrkky, loka ja saasta kanssa. Nämä samat käsitteet liitetään epänormaaliuteen. Kirjan (tai kirjojen, kuten tekstit antavat ymmärtää) tapauksessa huomio kohdistuu erityisesti naiseen ja naisen tuottamaan maailmankuvaan. Romaanien katsotaan heijastelevan kirjailijan ajatusmaailmaa ja käsiteltävänä on juuri naisten kirjoittamat teokset.

Jälkimmäisenä mainittuun arvosteluun on nimimerkki *Riitta* kirjoittanut vastineen, joka on julkaistu vuonna 1909 *Työläisnaisessa*: ”Tässä maailmassa yleensä ja muutamissa piireissä erittäinkin on ihmeellinen halu arvostella toisia ihmisiä ja niiden siveellisyyttä.”²⁸⁴ Kirjoittaja pitää arvostelua perusteettomana, koska *Koti ja Yhteiskunta* -lehdessä Suomen Naisyhdistyksen nimellä julkaistussa arvostelussa ei osoiteta mikä L. Onervan *Mirdjassa* nimenomaan on rumaa, rivoa ja myrkkyä. Kirjoittaja antaa ymmärtää, että käsitys rumasta ja rivosta ei ole yksiselitteinen, ja määritelmälle olisi tässä kontekstissa tarve.

*He eivät voi eroittaa henkevää ja sielukasta aistillisesta eikä siveellistä aistillista epäsideellisestä aistillisesta. (...) Se että Mirdja on sairaloinen, että hän on juuri sellainen sairaloinen kuin nykyajan ihminen usein on, ja että se sairaloisuus on mestarillisesti kuvattu, se ei merkitse heille mitään. Eihän ”Mirdjassa” ole mitään ärsyttäviä, kiihottavia aistillisia ruumiinpaljastuksia niin kuin esim. Harhamassa.*²⁸⁵

Työläisnaiseen kirjoittanut ei kiistä *Mirdjan* nimihahmon olevan sairaalloinen. Hän katsoo sellaisen olevan jopa yleistä nykyajassa. Juuri sairaalloisuuden taidokkaan kuvauksen nimimerkki osoittaa kirjan ansioksi. Tämän sijaan epäsideelliseksi kirjoittaja määrittelee ruumiinpaljastukset, joita hänen mukaansa on Suomen Naisyhdistyksen

²⁸⁴ Suomen Naisyhdistys kirjallisuuden kimpussa, *Työläisnainen* no 25 1909, 196–197.

²⁸⁵ Suomen Naisyhdistys kirjallisuuden kimpussa, *Työläisnainen* no 25 1909, 196–197.

mainioksi katsomassa Ilmari Rantaman²⁸⁶ *Harhamassa*. Tämä osoittaa kirjoittajalle porvarillisia siveyskäsityksiä kannattavan Suomen Naisyhdistyksen olevan kykenemätön erottamaan *henkevää ja sielukasta aistillisesta ja siveellistä aistillista epäsiiveellisestä aistillisesta*. Kirjoittajan päämääränä onkin enemmän osoittaa kritiikki porvarillisia siiveellisyyskäsityksiä kohtaan kuin kommentoida sinänsä L. Onervan kirjan sisältöä. Vapaita sukupuolisuhteita harrastavan nimihenkilön käytöksen kirjoittaja luokittelee sairaalloiseksi joka tapauksessa.

Eroottinenko kaunokirjallisuus epämuodikasta? -artikkeli julkaistiin *Koti ja Yhteiskunta* -lehdessä vuoden 1909 joulukuussa. Kirjoittaja esittää kritiikkinsä ”nykyään muodissa olevaa kirjallisuutta” kohtaan, jossa hänen sanojensa mukaan käsitellään eroottisuutta elämän ainoana sisältönä.²⁸⁷ Artikkelissa viitataan myös ruotsalaiseen, arvostetussa Svenska Dagblad[et]issäkin julkaisseeseen kirjoittajaan Annie Åkerhjelmiiin, millä pyritään tukemaan artikkelissa esiin tuotavaa näkökantaa. Viittauksella kirjoittaja osoittaa, ettei hän ole yksin mielipiteensä kanssa.

*Sen vuoksi siinä esiintyvät miehet ja naiset, ja – suotakoon se minulle anteeksi! – myöskin tämän kirjallisuuden tekijät, vaikuttavat erotomaanilta (rakkaussairailta). Sen maailman on ainoastaan maailman surkastunut elin, ja kokonaisuudessaan se vaikuttaa meihin vastenmielisesti, niinkuin epämuotoisuus ainakin.*²⁸⁸

Kirjoittaja väittää eroottiseksi katsomaansa rakkautta esittävien kirjojen henkilöhahmot ja kirjoittajat *erotomaaneiksi, rakkaussairiksi* ja vertaa tätä erotiikkaa korostavan ajattelutavan vaikutusta *epämuodostuneisuuteen*. Erotomanian sanakirjamerkitys vuoden 1910 tietosanakirjan mukaan on ”rakkaudenhulluus, mielenhäiriö, jossa sukupuolisella kiihottumisella on pääosansa”²⁸⁹. Tekstissä suluissa ilmaistu erotomanian määritelmä *rakkaussairas* liittää käsitteen sairauteen, ei-terveeseen. Tarkennettu määritelmä ja miellelyhtymä sairauteen on ymmärrettävä myös niille lehden lukijoille, jotka eivät erotomaanin käsitettä sellaisenaan tunne.

Edellä olevassa sitaatissa esitetään kirjallisuuden vaikuttavan lukijoihin ja yleisemmin *meihin* vastenmielisesti, vastaavalla tavalla kuin epämuotoisuus. Tekstissä ei avata

²⁸⁶ Algot Untolan yksi kirjailijaminä.

²⁸⁷ *Eroottinenko kaunokirjallisuus epämuodikkaaksi?*, *Koti ja Yhteiskunta* no 12 1909, 149.

²⁸⁸ *Eroottinenko kaunokirjallisuus epämuodikkaaksi?*, *Koti ja Yhteiskunta* no 12 1909, 149.

²⁸⁹ *Erotomania*, *Tietosanakirja confrater* – haggai 1910, 795.

enempää sitä, kuinka kirjoittaja määrittää epämuotoisuuden. Vastenmieliseksi esitetty vaikutus ja vertaaminen ”erotomaanien” tekemään kirjallisuuteen liittyy epämuodostumat negatiivisiin miellelyhtymiin. Epämuotoisuus esitetään yhtä haitallisena ihmiselle kuin esitetty kirjallisuuskin.

Vuoden 1909 *Koti ja Yhteiskunta* -lehden joulukuun numerossa toistuu jälleen kritiikki uutta kirjallisuutta kohtaan. *Uusia kirjoja* -osiossa sivutaan epäsiiveellistä kirjallisuutta kahden eri teoksen kohdalla. *Vuoden varrella* on Viki Kärkkäisen runokirja. Kirja saa ansioita muun muassa kauniista luontokuvauksesta ja miellyttävästä tavasta kuvata erilaisia mielentiloja, ”[m]utta toisin paikoin ilmestyy lukijan eteen se henki, joka ei ole siiveyden ja puhtauden, vaan pakanallisuuden.”²⁹⁰ Nimimerkki –s päättää kirjoituksen seuraavaan virkkeeseen: ”Mutta ainoastaan puhtaudessa on onni, eikä uudenaikaisessakaan pakanaudessa.”²⁹¹ *Koti ja Yhteiskunta* -lehdessä julkaistusta materiaalista välittyy vahvasti kristilliset ja uskonnolliset arvot. Tässä kontekstissa vertaus epäsiiveelliseen kirjallisuuteen pakanautena antaa ymmärtää sen olevan jotain, mitä vastaan tulee taistella – tai, vaikka ei taistella, niin valistustyöllä pyrkiä käännyttämään oikeaksi katsottuun oppiin. Uudenaikainen pakanaisuus vertautuu suoraan aiemmissa artikkeleissa mainittuun nykyaikaiseen kirjallisuuteen.

Samalla palstalla Viki Kärkkäisen runokirjan kanssa esitellään myös Anni Kasteen *Annikki*-romaani. Romanin nimihahmo tarjoaa edellä mainitun runoteoksen sisällölle vastaparin ja esimerkin siiveellisestä kirjallisuudesta. Kirjoittaja on sama kuin edellä, nimimerkki –s. Anni Kasteen teosta verrataan lehdessä useaan kertaan suitsutetun Björnsonin *En hanske* -teokseen.

Senjälkeen [En hanske] meille on syötetty joukottain mitä siiveettömmimpiä kirjoja, ”vapaan rakkauden ylistyslauluja”. Ja ne ovat saaneet paljon lukijoita, ja monta ihailijaakin. (...) Nyt on taas ilmestynyt merkillinen kirja. Anni Kaste on ”Annikissaan” korkealle kohottanut siiveellisyyden lippua. Rohkea, ylen rohkea on tämä teko. Jos, tuo kaunis siivistynyt, jaloluontoinen Annikki olisi vaatinut esim. ehdotonta rehellisyyttä tulevalta mieheltään, niin olisivat kaikki katsoneet hänen vaatimustaan kohtuulliseksi. Jos hän olisi vaatinut ehdotonta raittiutta, olisi hänellä jo ollut harvempi puolellaan.

²⁹⁰ *Uusia kirjoja*, *Koti ja Yhteiskunta* no 12 1909, 150.

²⁹¹ *Uusia kirjoja*, *Koti ja Yhteiskunta* no 12 1909, 151.

*Mutta voi – kun hän nyt rohkenee vaatia ehdotonta siveellisyyttä – niin kuinkahan monta mahtaneekaan hänen puolelleen asettua?! (...) Mutta jos kukaan ei aseta ihannetta korkealle, niin se pysyykin maassa matelevana, ”jokapäiväisenä”, poroporvarillisena.*²⁹²

Korkean ja ihanteellisen siveellisyysskannan esittäminen kirjassa ei kirjoittajan mielestä ole vain rohkeaa, vaan *ylen* rohkeaa. Tekstissä Annikki asettuu edellä mainitun Mirdjan vastinpariksi. Annikki on kaunis, sivistynyt ja jaloluontoinen, sekä ”hyvä ja miellyttävä, mutta onneksi ei täydellinen”²⁹³. Romaanin nimihenkilö vaatii puolisoiltaan ehdotonta rehellisyyttä, ehdotonta raittiutta ja ehdotonta siveellisyyttä. Etenkin viimeinen vaatimus esitetään tekstissä lähes kapinallisena, kirjoittaja arvelee tämän jopa karkottavan lukijoita. Annikki asettaa ihanteellisen siveyden tason korkealle, mutta kirjoittaja kuitenkin korostaa, ettei Annikkikaan ole täydellinen, vaan myös hänellä on omat heikot kohtansa. Tämä tekee henkilöhahmosta inhimillisen, ei täysin saavuttamattoman ideaalin.

*Kieli on hyvää, kertomistapa sujuva, luonnonkuvaukset oivallisia, kirjan henki kansallinen. Sanalla sanoen: Kirja on jokaisen nuoren miehen ja naisen luettava. On jo aika, että meidän nuorisomme – niin kuin muinoin profeetain aikana – valitsee ketä se tahtoo palvella: Baal’ia tai Jehovaa!*²⁹⁴

Tekstin kirjoittaja ei löydä romaanista moitittavaa. Nimimerkki on sisällyttänyt tähänkin tekstiin uskonnollisen viittauksen. Hän vertaa siveettömän ja siveellisen kirjallisuuden välistä valintaa paholaisen ja jumalan välillä. Nykyhetkeä verrataan *profeetain aikaan* sekä oikeaoppisuuden ja vääräoppisuuden välillä tehtävään moraaliseen valintaan. Vertauksen myötä teksti palaa alun moitteeseen ajan epäsideellistä kirjallisuutta kohtaan. Vertaus paholaiseen on voimakas ottaen huomioon *Koti ja Yhteiskunta* -lehden artikkeleissa usein näkyvän kristillisten arvojen vaalimisen. Tekstissä kysytään, miksi kukin lukemassaan kirjallisuudessa valitsisi päinvastoin kuin muuten elämässä. Viittaus *profeetain aikaan* ja valintaan jumalan ja paholaisen välillä myös lisää epäsideellisen kirjallisuuden uhkaavuuden tuntua.

²⁹² *Uusia kirjoja*, Koti ja Yhteiskunta no 12 1909, 151.

²⁹³ *Uusia kirjoja*, Koti ja Yhteiskunta no 12 1909, 151.

²⁹⁴ *Uusia kirjoja*, Koti ja Yhteiskunta no 12 1909, 151.

Myös *Naisten Äänessä* annetaan ulkopuolelta tuleviin haluihin mukautuvan naisen vastapariksi siveellisesti voimakas nainen, jolla on kyky parantaa epäsideellinen käytös. Vuonna 1910 *Naisten Äänen* 15. numerossa on julkaistu nimimerkillä *E. K:n*en artikkeli *Onko "Laulu tulipunaisesta kukasta" epäsideellinen?* Artikkelissa paneudutaan jo Suomalaisen naisliiton kokouksessa Tampereella pohdituttaneeseen kirjoituksen otsikon mukaiseen kysymykseen. Kirjoittaja ilmaisee tekstissä oman kantansa kysymykseen.

Kirja on niin kuin se luetaan. Mahdollista siis, että sellaisiakin ihmisiä on, jotka "Tulipunaisen kukan" tuoksusta turmeltuvat. Onhan ihmisessä sellaisia voimia, jotka väärästä kosketuksesta tuhoa tuottaviksi koituvat. Mutta tämä on vaan asian toinen puoli. Kysymyksessä oleva "Laulupa" ei heläyttelekään vaan aistillisen rakkauden kiihkosointuisia akordeja, – niitä on kyllä runsaasti, kuten elämässäkin valitettavasti usein on, – vaan Kyllikin ja Olavin suhteessa syventyy se kohti korkeuksia pyrkiväksi kamppaukseksi, taistelupauhuksi, jossa voimakkaana soi inhimillinen kärsimys, tuska ja ponnistus päästä sisäisestä rikkeytymisestä ja viheliäisyydestä ehjään persoonalliseen elämään.²⁹⁵

Tässä kirjoittaja tuo mielipuolisuuden sijaan toisen mahdollisen lopun siveettömälle elämälle. Ehjän persoonallisen elämän tavoittaminen on kärsimyksen, *tuskan ja ponnistusten* päässä rikkeytymisestä ja viheliäisyydestä, mutta mahdollista. Kirjoittaja ei tämän myötä kuitenkaan pidä epäsideellistä käytöstä yleisesti hyväksyttävänä tai vahingottomana, lähinnä inhimillisenä.

Eihän voi eikä saakaan hyväksyä sellaista, mikä vahingoittaa tervettä elämää, turmelee ihmisen sisimmän olemuksen ja tekee hänet mahdottomaksi ehjään onneen. Tuollaisissa pikkupaloissa kärvennelty sielu saa ennemmin tai myöhemmin omaa köyhyyttään itkeä. (...) Se on surkuteltavaa ja sangen yleistä, sillä "Olaveja" on paljon, mutta tuskinpa harvinaisempia ovat nekään "Elämän langat" ja "Annan silmät", "Pihlajantertut" ja "Gasellit", jotka ovat valmiit ensimmäiselle

²⁹⁵ *Onko "Laulu tulipunaisesta kukasta" epäsideellinen?*, *Naisten Ääni* no 15 1910, 177.

*vastaantulevalle "Olaville" sydämensä suuren aarteen tuhlaamaan,
käydäkseen sitten koko ikänsä sielussa ikuinen, kyöneletön ikänä.*²⁹⁶

Myös tässä kirjoittaja korostaa epäsiiveellisen elämän tuhovoimaa, joka ”vahingoittaa tervettä elämää, turmelee ihmisen sisimmän olemuksen ja tekee hänet mahdottomaksi ehjään onneen.” Monia erillisiä ihmissuhteita kirjoittaja vertaa *pikku paloiksi*, jotka kärventävät sielun. Kaksinaismoralismi tulee esiin tekstissä miespäähenkilön useista lemmensuhteista, mikä yleistetään koskemaan miessukupuolta yleisesti puhumalla monikossa *Olaveista*. *Elämän langat*, *Annan silmät*, *Pihlajatertut* sekä *Gasellit* viittaavat naissukupuolen edustajiin toisena osapuolena esiaviolisissa sukupuolisuhteissa. Naissukupuolen nimikkeet ovat heitä sukupuolestaan ja ihmisyydestä etäännyttäviä. Nimitykset viittaavat aikaan, kasveihin ja eläimiin. Nimikkeet kuvastavat siiveellisesti heikkoja naisia, jotka *ovat valmiit ensimmäiselle vastaantulevalle "Olaville"* ja joutuvat tekstin kirjoittajan mukaan kärsimään *koko ikänsä sielussa ikuinen, kyöneletön ikävä*. Aarteella viitataan siiveellisyyteen tai kunniaan. Joka tapauksessa aarre viittaa arvokkaaseen ja kallisarvoiseen.

Kirjoittaja jatkaa tekstissä, kuinka ”tarvitaan ’Kyllikkejä’, tiukkoja, siiveellisesti voimakkaita naisia, sillä vain sellaiset kykenevät auttamaan Olavin taipumuksilla varustettuja miehiä taistelussa perinnäistä ja omaa pahaa vastaan.”²⁹⁷ Tiukoilla ja siiveellisesti vahvoilla *Kyllikeillä* on nimi kuvailevan nimityksen sijaan. *Kyllikeillä* viitataan yleistäen naisiin, joilla on mainitut ominaisuudet, ei vain romaanin päähenkilöön²⁹⁸. Virkkeessä korostuu siiveellisesti voimakkaiden naisten kyky ja vastuu muiden siiveellisen kannan kohottamisesta. Epäsiiveellisen käytöksen parantaminen koskee tässä kontekstissa nimenomaan kaksinaismoraalia, koska Kyllikin parannettavana on Olavi. Kyse ei ole heikon, korkeasta siiveellisyydestä luopuneen naisen kohottamisesta, vaan perinnäisesti epäsiiveellisiä taipumuksia omaavan sukupuolen ohjeistamisesta oikeaan suuntaan.

Tekstissä kaksinaismoraali ja vääriksi katsotut elämänsomukset tuodaan esiin jonain, joka tulee ihmisen ulkopuolelta, ja on parannettavissa oikeilla keinoilla: ”Sellainen nainen, jolla on herännyt omanarvontunto, voimakas siiveellinen luonne ja suuri alttiiksi

²⁹⁶ Onko ”Laulu tulipunaisesta kukasta” epäsiiveellinen?, Naisten Ääni no 15 1910, 177.

²⁹⁷ Onko ”Laulu tulipunaisesta kukasta” epäsiiveellinen?, Naisten Ääni no 15 1910, 177.

²⁹⁸ Ks. myös *Musta siipi*, Koti ja Yhteiskunta no 1 1910, 2–3; *Uusia kirjoja*: Sirkka, Koti ja Yhteiskunta no 11 1910, 151–152.

antava rakkaus, kykenee paljon parantamaan sitä pahaa, minkä kaksinainen moraali ja väärät elämäkatsomukset ovat ihmiskuntaan iskeneet.”²⁹⁹ Toisaalta tämä on ristiriidassa aiemmin mainittuun miesten perimmäiseksi kerrottua pahaa vasten. Kaksinaismoraaliin ja epäsiiveellisyyteen suhtaudutaan tekstissä kuin sairauteen, joka on mahdollista parantaa oikeilla keinoilla ja elämäkatsomuksella.

Laajemmin epäsiiveelliseen kirjallisuuteen nimimerkki *E. K:n*en viittaa kirjoittaessaan, ”että nuorta väkeä ei varjella epäsiiveellisen kirjallisuuden vaikutuksilta maalaamalla heille niistä vaan kauhukuvia, vaan heitä on ohjattava ottamaan sellaisestakin kirjasta, jos se käteen sattuu, elämänymmärrystä ja viisautta itselleen.”³⁰⁰ Tässä kirjoittaja kannattaa näkemystä, jossa tiedon lisääminen on ehtona siiveellisen kannan kohottamiseksi, ei tiedonsaannin estäminen.

Naisten Äänessä vuonna 1908 julkaistu arvio L. Onervan *Mirdjasta* sisältää myös viittauksen kirjan arvioidusta vaikutuksesta nuorisoon. Vastaava retoriikka tulevan sukupolven sekä kansan siiveyskannan turmeltumisesta ja seksuaalisen aktiivisuuden vertaamisesta sairauteen toistuu vuonna 1909 *Koti ja Yhteiskunta* -lehdessä kirjoitetuissa artikkeleissa ”nykyaikaisesta” kirjallisuudesta. Niissä toistuvat vertaukset myrkkyyneen, sairaalloisuuteen ja epämuodostumiin. Ei-avioliitossa olevan naisen seksuaalisuus ja seksuaalinen aktiivisuus patologisoidaan. Naisen seksuaalinen aktiivisuus ja halu esitetään poikkeavana ja lähes sairauteen.

”Nykyaikaisen” kirjallisuuden kirjoittamissa artikkeleissa kritiikki osoitetaan ennen kaikkea teokset kirjoittaneiden naisten käsityksiin. Naisasianaisten tavoitteena oli yhteiskunnan moraalikäsityksen nostaminen naisille luontaiseksi ajatellun korkean moraalin tasolle. Yhteiskunnan moraalin kohottamisella pyrittiin ehkäisemään sosiaalisia ongelmia, kuten sukupuolitautilien leviäminen ja alkoholin käyttö, joiden oli havaittu vaikuttavan seuraaviin sukupolviin. Teksteissä arvostelun kohteena olevien naisten kirjoittamien teosten sisällön katsottiin toimivan päinvastaiseen suuntaan. Niissä naisshahmole on annettu sukupuolielämässä samat vapaudet kuin miehelle, mikä taistelee useiden naisasianaisten käsityksiä ja pyrkimyksiä vastaan. Kirjojen sisällön katsotaan edistävän epäedullista kansakunnan kehitystä.

²⁹⁹ Onko ”Laulu tulipunaisesta kukasta” epäsiiveellinen?, *Naisten Ääni* no 15 1910, 177.

³⁰⁰ Onko ”Laulu tulipunaisesta kukasta” epäsiiveellinen?, *Naisten Ääni* no 15 1910, 178.

3.4 Naisen ruumis ja sukupuolinen terveydenhoito

Lääketieteen erikoistuesssa 1800-luvulla, gynekologia ja obstetriikka (synnytysoppi) alkoivat keskittyä naisen ruumiiseen. Räisänen mukaan 1800-luvun loppuun mennessä naisen kehon biologisista ja fysiologisista erityisominaisuuksista oli ehditty saada jo runsaasti tietoa. Näihin erityisominaisuuksiin lukeutuivat kuukautiset, vaihdevuodet, munasolun rakenne ja irtoaminen, raskaus ja synnytys. Räisänen kertoo tutkimustulosten johtaneen lääketieteelliseen teoriaan, jonka mukaan naisellisuuden muotoili naisen lisääntymiskeskeinen tehtävä.³⁰¹

Kuten aiemmissakin käsittelykappaleissa on käynyt ilmi, erotiikan ei katsottu kuuluvan naisen ruumiiseen. Naisen ruumis ja seksuaalisuus määritettiin olevan lisääntymistä varten. Naisen seksuaalisuuden ja sukupuolielämän korostaminen itseisarvoisina asioina katsottiin vaaraksi naisen itsenäisyydelle, koska naisen seksuaalisuus paikantuu aineistosta tehtyjen havaintojen perusteella yksinomaan sukupuolisuhteeseen miehen kanssa. Seksuaalisuuden painottaminen olisi korostanut naista suhteessa mieheen, eikä itsenäisenä olentona.

1900-luvun alussa voimistelu alkoi kasvattaa suosiotaan naisten keskuudessa myös Suomessa. Ruumiin terveys alettiin nähdä henkisen terveyden kanssa yhdenvertaisena. *Naisten Äänessä* on julkaistu Anni Collanin pitämä esitelmä *Voimistelu kasvatuskeinona naisille*. Voimistelu nähdään Collanin esitelmässä sekä naisen vapautuksen seurauksena että välineenä.

*Voimistelun tulee tehdä naiset terveiksi, itsenäisiksi, vapaiksi ja kestäviksi, tulee kehittää järkevää terveydenhoitoa, sillä naiset ovat tulevan terveemmän ja paremman sukupolven kasvattajia. Naisilta täytyy vaatia, että he kerrankin jaksavat nousta vuosisatojen muotiorjuudesta ja asettaa uusia arvoja kauneuden vaatimuksille. Voimistelun tulee opettaa heille yhteiskunnallista kuria ja täsmällisyyttä, (...).*³⁰²

Yllä naisilta vaaditaan voimia nousta vuosisatojen muotiorjuudesta ja asettaa uusia arvoja kauneuden vaatimuksille. Kyseessä on vuosisatoja kestänyt tila, jossa naisen ruumiillisuutta on määrittänyt muoti. Esitelmän mukaan nyt on aika nousta tästä

³⁰¹ Räisänen 1995, 136–137.

³⁰² *Kotimaan uutisia: Voimistelun johtaja Anni Collan*, Naisten Ääni no 3 1909, 37.

orjuudesta ja luotava uusia kauneusihanteita. Voimistelu palvelee myös naisen uutta julkista roolia, koska se kehittää heille *yhteiskunnallista kuria ja täsmällisyyttä*.

Esitelmän mukaan voimistelu on yksi tapa kanavoida *liiallista elonvoimaa*: ”Siveellisesti tulee voimistelun antaa tilaisuutta liiallisten elonvoimain purkamiseen, elävän tunteen siveellisyyden onnesta ja siveettömyyden onnettomuudesta, sekä väärän vapauden turmiollisuudesta.”³⁰³ Ruumiinvoimien kanavoinnilla voimisteluun voidaan välttää *siveettömyyden onnettomuutta ja väärän vapauden turmiollisuutta*. Voimistelu antaa esitelmän mukaan *elävän tunteen siveellisyyden onnesta*. Esitelmässä kerrotaan, kuinka

*Eri henkilöt ovat eri aikoina asettaneet eri päämääriä, naisruumiin kehitykselle. Milloin on sen päämäärä ollut äitiys, milloin sulous ja miellyttävyys y. m. Harvemmin on asetettu hyvä terveys ja hyvät ruumiin voimat.*³⁰⁴

Aineiston perusteella yllä mainitut *eri päämäärät* ovat samanaikaisesti voimassa, vaikka asetettu eri aikoina. Naisen ruumiin terveys ja voimat liitetään sekä sulouteen, että äitiyteen eri yhteyksissä. Aiemmassa lainauksessakin todettiin, kuinka *voimistelun tulee tehdä naiset terveiksi, itsenäisiksi, vapaiksi ja kestäviksi (...), sillä naiset ovat tulevan terveemmän ja paremman sukupolven kasvattajia*.

Esitelmässä kerrotaan, kuinka Suomessa harjoitettu naisvoimistelu seuraa ruotsalaista voimistelujärjestelmää. Myöhemmin tekstissä todetaan, kuinka ”kansojen eri luonnonlaatu painaa eri maissa erikoisen leiman heidän käyttämäänsä voimistelujärjestelmään”. Voimistelujärjestelmässä siis piilee kansallinen erityislaatuisuus eli kansallisuudella ja ruumiillisuudella esitetään olevan yhteys. Esitelmän mukaan vielä keskeneräisen suomalaisen naisvoimistelujärjestelmän tehtävänä onkin löytää ”meidän luonnon laadullemme kaikkein sopivin muoto”.³⁰⁵

Voimistelun merkitys henkiselle ja ruumiilliselle terveydelle toistuu usein tutkielman aineistossa. Vuonna 1911 *Työläisnaisessa* julkaistiin useampi teksti kirjasta *Terveys, Kauneus ja sukupuolielämä*. Kyseessä on 1910 suomeksi ilmestynyt terveysvalistusopas *Terveys, kauneus, sukupuolielämä tytöstä naiseksi – Tytöille yksinkertaisia ohjeita*,

³⁰³ Kotimaan uutisia: Voimistelun johtaja Anni Collan, Naisten Ääni no 3 1909, 37.

³⁰⁴ Kotimaan uutisia: Voimistelun johtaja Anni Collan, Naisten Ääni no 3 1909, 37.

³⁰⁵ Kotimaan uutisia: Voimistelun johtaja Anni Collan, Naisten Ääni no 3 1909, 37.

jotka tulevat olemaan arvokkaita heidän kehittyessään työstä naiseksi (alkuperäisteos 1908)³⁰⁶. Kirja on suunnattu nimenomaan naispuolisille lukijoille. *Työläisnaisessa* julkaistut artikkelit ovat yksittäisiä lukuja kirjasta. Ensimmäisenä on julkaistu *Ruumiillisen kauneuden ihailu on yleistä*. Artikkelin korostaa ihmisen omaa vastuuta ruumiinkuntonsa ylläpidosta: ”Te voitte päättää, millaisen ruumiin te haluatte ja sen vuoksi käyttäkää ruumista, joka teillä on, siten että te voitte saattaa yksityiset osat, jotka sen muodostavat, tuottamaan toisia erilaisia ja toivottavan laatuksia osia, jotka yhdessä muodostavat ruumiin, jollaisen te olette päättäneet omata.” Lisäksi kirjoittaja korostaa terveyttä kauneuden ensisijaisena ehtona³⁰⁷.

Työläisnaisen saman vuosikerran 33. numerossa on julkaistu seuraavat kaksi lukua kirjasta: *Tavanmukaiset opetukset ovat tekokainoja ja turmelevia* sekä *Väärät katsantokannat häveliäisyydestä*. Molemmista käsitellään tapaa, jolla ruumiiseen ja sen toimintoihin suhtaudutaan³⁰⁸. Kirjoittajat kritisoivat, kuinka ruumiin asioista on ollut tapana vaieta tai käsitellä niitä epäluulolla.

*Mahdollista on, että te olette olleet kyllin onneton olemaan tekokainojen vaikutuksen alaisena, noiden pahansuopien ihmisten, jotka opettavat, että ihmisruumis on jotain, jota on hävettävä sensijaan että sille olisi, kuten tulisi olla, annettava kunnioitusta ja ihailua. (...) Ja luonnollisena seurauksena on ollut, että olette alkaneet pitää ruumistanne jonain huonona, vieläpä pahana, jolle te ette voi antaa samaa huomiota ja arvoa kuin mitä te annatte sielulenne.*³⁰⁹

Ihmisruumis ansaitsee kirjoituksen mukaan *kunnioitusta ja ihailua*. *Tekokainot* ja *pahansuovat ihmiset* kuitenkin opettavat ruumiin jonakin sellaisena, jota olisi hävettävä sen sijaan. Ruumiiseen ja ruumiintoimintoihin liitetty häpeä ja alistaisuus henkisyydelle johtivat vaikenemiseen ruumista ja sen toimintoja koskevista asioista: ”Jos sinä lukija, vielä ollessasi tyttöjäällä, olet halunnut ymmärtää jotain ruumistasi ja olet kysynyt äidiltäsi saaden ainoastaan vastaukseksi, ettei sellainen asia ole sopiva keskusteltavaksi,

³⁰⁶ Alkuperäinen teos: MacFadden, Bernarr & Malcolm, Marion (1908). *Health, Beauty, Sexuality From Childhood to Womanhood. Plain Advice to Girls That Will Be Found Invaluable As They Grow From Girlhood Into Womanhood*. New York/London: Physical Culture Publishing Company. (<https://archive.org/details/b28138077/mode/2up>, viitattu 16.5.2020)

³⁰⁷ *Ruumiillisen kauneudenihailu on yleistä*, *Työläisnainen* no 30–31 1911, 243.

³⁰⁸ Ks. myös *Alastomuuden harrastaminen*, *Työläisnainen* no 29 1910, 224–225.

³⁰⁹ *Tavanmukaiset opetukset ovat tekokainoja ja turmelevia*, *Työläisnainen* no 33 1911, 260.

(...).”³¹⁰ Ruumiiseen ja sen kykyihin liitetty häpeä on tehnyt aiheesta epäsoveliaan keskusteluaiheen.

Naisten tietämättömyys seksuaalikysymyksistä ja seksuaaliterveydestä ovat olleet naisasianaisten kritiikin kohteena. Tiedon lisääminen sukupuoliasioista nähdään siveellisyysrikoksia ennaltaehkäisevänä toimenpiteenä sekä vähentävän avioliiton ulkopuolella raskaaksi tulleiden naisten määrää ³¹¹. Useissa kirjoituksissa tärkeänä kuitenkin pidetään, ettei tällaisen tiedon tuominen nuorten ulottuville herätä ”sukupuolisia aisteja” liian aikaisin ja johda turmelukseen antamalla ideoita nuorille ³¹². Lehdissä korostetaan muun muassa vanhempien vastuuta ja sitä, kuinka sukupuoliasioista puhumisen tulisi olla osa lasten kasvatusta ³¹³.

Epäluuloinen ja karsastava asenne ruumiin toimintoihin vaikuttavat edelleen siihen, kuinka naisen kehoon suhtaudutaan raskauden aikana. Tätä käsitellään *Terveys, Kauneus ja sukupuolielämä* -kirjan luvussa *Väärät katsantokannat häveliäisyydestä*, joka on julkaistu *Työläisnaisessa* sarjan viimeisenä. Sivuutin kirjoitusta jo hieman tutkielman avioliittoa käsittelevässä luvussa.

Jokainen tyttö haluaa olla häveliäs. Siveellistä ominaisuutta katselee hän kunnioituksella. Hänelle on opetettu, että se on naisellisen naisen tunnussana. Mikäli häveliäisyys merkitsee puhtautta ajatuksissa, sanoissa ja töissä, hän on oikeassa koettaessaan olla häveliäs. (...) Mutta, sanotte te, eikä puhtaus merkitse samaa jokaiselle? (...) Puhtaus ajatuksissa, sanoissa ja töissä! Eikö se merkitse, että teidän on katseltava luonnollisia asioita luonnollisessa valossa? Eikö se edellytä, että te puhutte ja ajattelette niistä oikein ja järkevästi? On olemassa muutamia tyttöjä, jotka punastuvat ja näyttävät pahastuneilta, jos he näkevät äidin imettävän lastaan. On olemassa muutamia, jotka kääntävät pois katseensa pikemmin kuin katsovat raskasta naista. On olemassa muutamia, jotka suuttuvat, jos keskustelu kääntyy ihmisolentojen syntymisen alalle. (...) Ja siten, jos te tiedustatte keneltä normaliselta naiselta tahansa, te tulette huomaamaan, että hän

³¹⁰ Tavanmukaiset opetukset ovat tekokainoja ja turmelevia, *Työläisnainen* no 33 1911, 261.

³¹¹ Aviottomista ja hyljättyistä äideistä, *Työläisnainen* no 15 1907, 119.

³¹² Siveellisyysolot Pohjanmaalla rahvaan keskuudessa, *Koti ja Yhteiskunta* no 2 1906, 38–39.

³¹³ Siveellinen kasvatusta kansamme tulevaisuus, *Koti ja Yhteiskunta* no 9 1910, 123; ks. myös kirja-arvostelu saksalaisen kasvatustieteilijän teoksesta *”Kasvatusta ilman selkäsaunaa”*, *Työläisnainen* no 39 1909, 309.

*toivoo jonain aikana saavansa oman lapsen, imettävänsä sitä ja kokevansa äitiyden monet ihmeelliset ilot. Miksi sitten hän ei halua nähdä äidin antavan rintaa lapselleen? (...) Vastaus on helppo, hän kuvastaa luonnottomia oloja, jotka ympäröivät nykyajan tyttöjen kasvatusta.*³¹⁴

Kirjoittaja aloittaa yllä lainatun kappaleen määrittämällä häveliäisyyden merkitsevän puhtautta ajatuksissa, sanoissa ja töissä sekä kuuluvan osaksi siveelliseksi katsottua käytöstä. Itsessään tässä tavoitteessa ei ole moitittavaa. Tekstin kritiikin kohteena ovat kasvatuksessa korostetut puhtauden määritelmät, jotka eivät vastaa todellisia oloja. Tekstissä esitetään kolme esimerkkiä reaktioista, jotka naisen, tai pikemminkin tulevan äidin, ruumis saa aikaan muissa naisissa: punastuminen, katseen pois kääntäminen sekä suuttuminen. Silti *normalinen* nainen haaveilee tulevansa äidiksi eli raskaus, imettäminen ja lapsen syntymä ovat jotain, mitä *normaalin* naisen ruumis käy läpi äidiksi tulemisen prosessissa. Kirjoittajan kritisoima häveliäisyyskäsitys kasvattaa nuoria naisia suhtautumaan karttaen omaan kehoonsa. Sisäistetty häveliäisyyden ja siveellisyyden vaatimus siis opettaa naista suhtautumaan kavahtaen omaa ruumista ja sen sukupuolisia ominaisuuksia.

Naisen ruumiin sukupuoliseksi ominaisuudeksi eittämättä osoitetaan lastensaanti ja *äitiyden monet ihmeelliset ilot*. Käytetty *normalinen* käsite vetää rajan oletukset täyttävien ja oletukset hylkäävien naisten välille. *Normalinen* nainen *toivoo jonain aikana saavansa lapsen*, kun taas he, jotka eivät toivo saavansa lasta ja tulla äidiksi, ovat epätavallisia, epänormaaleja, koska eivät täytä naiselle ”luonnolliseksi” katsottua paikkaa. Kirjoittaja jatkaa äitiydestä: ”Äitiys, siinä naisellisuuden kruunu, puhdas, pyhä tila, jonka on pyhittänyt Neitsyt Maria”³¹⁵. Äitiys on *naisellisuuden kruunu*, asia, joka kruunaa naisena olon. Kristinuskon Neitsyt Mariaan vertaaminen nostaa äitiyden palvotun ja pyhänä pidetyn kanssa rinnakkain. Vertauksen jälkeen kirjoittaja kysyy ”miksi sitten, voinen kysyä, kieltäydytte te näkemästä naista, joka on tulemassa äidiksi?”³¹⁶ Kysymys asettaa häveliäisyyden nimissä opetetun kainon suhtautumisen äitiyteen rinnakkain kristinuskossa palvotun äitiyden kanssa ja paljastaa asenteissa piilevän ristiriidan. Kirjoittaja pyytää tunnustusta raskaana olevan naisen keholle:

³¹⁴ Väärä katsantokanta häveliäisyydestä, Työläisnainen no 33 1911, 262–263.

³¹⁵ Väärä katsantokanta häveliäisyydestä, Työläisnainen no 33 1911, 263.

³¹⁶ Väärä katsantokanta häveliäisyydestä, Työläisnainen no 33 1911, 263.

”Elkää koskaan enää ajatelko, että raskaassa naisessa on jotain anteeksipyydettävää, sillä todellisuudessa hänelle olisi osoitettava arvonantoa, ei, kunnioitusta”³¹⁷.

Kuten jo kappaleessa 3.1.1 totesin, artikkelin *Väärä katsantokanta häveliäisyydestä* sisällöstä käy ilmi, kuinka naisen ruumiiseen ja seksuaalisuuteen liittyy vahvasti häpeä, kainostelu ja karttelu. Häpeään ja sen seurauksiin on puuttunut jo vuonna 1908 *Naisten Äänessä* nimimerkki O. A. artikkelissa *Epäkohtaa korjaamaan*. Kirjoittaja kiistää väitteen sukupuolten välisestä yhdenvertaisuudesta yhteiskunnassa ja osoittaa millaisia seurauksia tästä on.

*Niin syvälle on naisen ihmisarvo painunut kansan keskuudessa, että sitä mitkään yleiset oikeudet hetikään auta. Tämä alennustila masentaa mieltä kaksin kerroin sentähden, ettei naiset sitä itse ymmärrä, vaan pitävät sen luonnollisena. Ja niinpä istuttaa äiti tarkoin lapsensa mieleen sen käsityksen mikä hänellä itsellään on ja sama kurjuus jatkuu polvesta polveen. Usein ainoa kasvatus minkä lapsi, varsinkin tyttö saapi, on hänen oman arvonsa polkemista.*³¹⁸

Naisten kerrotaan tiedostamattaan itse (re)konstruoivan alistettua asemaansa toistamalla oppeja, jotka he ovat omassa elämässään saaneet. Tämän kirjoittaja kertoo *masentavan mieltä kaksin kerroin*. Ei riitä, että naista ulkopuolelta sorretaan, mutta myös toisten naisten ja yksilöiden itsensä toimesta. Kirjoittaja väittää erityisesti tyttöjen oppivan kasvatuksessaan *oman arvonsa polkemisen*. Tämä vastaa aiemmin käsitellyssä *Terveys, Kauneus ja sukupuolielämä* -kirjassa esitettyä väitettä siitä, että tytöille opetetaan kainostelemaan ja kohtelemaan karttaen toisten naisen ruumista ja sen toimintoja. Myös suhtautuminen raskauteen on ollut *Naisten Äänessä* julkaistussa artikkelissa saman kaltainen:

*Ajattelen tässä erikoisesti sitä nurjaa käsitystä, joka on olemassa lapsen syntymiseen nähden. Sitä tapahtumaa pidetään ikään kuin häpeänä, jota pitää salata. Tuo juutalainen käsitys naisen saastaisuudesta siinä tilassa on niin syöpynyt vereen, että koko tapaus saa saastaisuuden leiman.*³¹⁹

³¹⁷ *Väärä katsantokanta häveliäisyydestä*, Työläisnainen no 33 1911, 263.

³¹⁸ *Epäkohtaa korjaamaan*, *Naisten Ääni* no 5 1908, 62.

³¹⁹ *Epäkohtaa korjaamaan*, *Naisten Ääni* no 5 1908, 62.

Tekstissä mainittu *juutalainen käsitys* viittaa Mooseksen laissa esiintyvään käsitykseen siemenen ja kuukautisveren saastuttavuudesta, mikä vaati erityistä puhdistautumista. Tämä siitä huolimatta, että lasten saaminen katsottiin velvollisuudeksi ja jumalan suosion osoitukseksi. Armas Niemisen mukaan ”poikalapsen synnyttänyt nainen säilyi synnytyksen jälkeen saastaisena seitsemän päivää ja tyttölapsen synnyttäjä kaksi viikkoa”. Käsitys naisesta saastaisena raskauden aikana ja jälkeen jatkoi elämäänsä edelleen katolilaisuudessa sekä myöhemmin uskonpuhdistuksenkin jälkeen kansan keskuudessa. Suomessakin vielä 1900-luvun alussa synnyttäneitä naisia pidettiin saastaisena ja alttiina pahoille vaikutuksille.³²⁰

Tämä johtaa tekstin mukaan tilanteeseen, jossa synnytys joudutaan tekemään mitä kurjimmissa olosuhteissa, joissa ei myöskään ole osattu varautua etukäteen. Synnytyksen jälkeen nainen palaa hetken levon jälkeen takaisin töidensä pariin, koska ”vuoteessa olo lapsen syntymän tähden katsotaan laiskuudeksi”. Kirjoittajan mukaan ”naiset itsekkin kerskaavat uljuuttaan” ja ”jos joku ei kestä, vaan jää vuoteeseen, puhutaan hänestä halveksien”. Raskaudesta ja synnytyksestä puhutaan ”häpeällisenä naistautina”.³²¹ Käsityskanta johtuu kirjoittajan mukaan tietämättömyydestä ja ymmärtämättömyydestä.

*Kun vertaamme tätä kansan käsitystä lapsen syntymisestä siihen mitä sivistyneessä piirissä samasta asiasta ajatellaan, tuntuu ero varsin huimaavan suurelta. Milloinka, milloinka on kansan nainen pääsevä siihen oikeutettuun asemaan, jossa hänen sivistynyt siskonsa jo on tässä suhteessa! (...) Elelevät niin suuret joukot kansamme naisia tietämättömyyden yössä. Eivät tunne oman ruumiinsa rakennusta, ei ihmisyyden vaatimuksia, eikä elämän arvoa! (...) Te, jotka paljon hyvää olette saaneet, olette velkapäät sitä muillekin jakamaan. Mikä suunnaton työala meille aukeaa. Käykäämme kansan keskuuteen niin silmämme aukenevat, sydämemme lämpiää!*³²²

Yhtäkkiä kirjoituksessa ei olekaan enää kyse sukupuolten välisistä eroista vaan *kansan ja sivistyneiden* naisten välisistä eroista. Kansan nainen käsitettä on käytetty *Palvelijatarlehdessäkin* viitatessa alempien yhteiskuntaluokkien naisiin ³²³. Tekstin

³²⁰ Nieminen 1951, 57–59.

³²¹ *Epäkohtaa korjaamaan*, Naisten Ääni no 5 1908, 62.

³²² *Epäkohtaa korjaamaan*, Naisten Ääni no 5 1908, 62–63.

³²³ *Kansan naisten vuoksi*, Palvelijatarlehti no 17–18 1906, 227–229.

alussa käsitelty sukupuolten epätasa-arvoinen asema muuttuu kansan naisten ja ylempien yhteiskuntaluokkien naisten välisiin eroihin. Ero tuntuu kirjoittajasta *varsin huimaavan suurelta*. Silti naisyyttä pyritään korostamaan kutsumalla sivistynyttä naista kansan naisen *siskoksi*. *Kansan naisen ja sivistyneen naisen* välillä oleva hierarkia syntyy suhteessa kehitykseen ja edistykseen. Tietämättömät kansan naiset halutaan tekstissä nostaa *siihen oikeutettuun asemaan, jossa hänen sivistynyt siskonsa jo on*. Kirjoittaja esittää ehkäpä jopa autuaana sen aseman, jossa ylempien yhteiskuntaluokkien naiset ovat ihmisinä, *jotka paljon hyvää ovat saaneet*. Käyttäen monikon ensimmäistä pronominia kirjoittaja sisällyttää itsensä sivistyneiden naisten joukkoon, jonka tulee levittää saamaansa tietoa *suurille joukoille kansamme naisia, jotka elävät tietämättömyyden yössä*. Kirjoittaja rinnastaa yön ja pimeyden tietämättömyyteen. Tieto ja sivistys esitetään niiden vastakohtana eli päivänä ja valona.

Aineiston artikkeleissa lisääntyminen ja rooli äitinä antaa naisen ruumiille, seksuaalisuudelle ja sen ilmentymille syyn tulla huomioduksi ja kohdatuksi luonnollisina asioina. Toiselta kannalta tämä on kietonut naisen ruumiin ja seksuaalisuuden entistä vahvemmin lisääntymisfunktioon antamatta niille itseisarvoa. Suvun jatkaminen ja periytyminen antoivat oivan pohjan rotuhygieenisille opeille, kuten aiemmassakin tutkimuksessa on esitetty.

Ajatus kasvatuksesta ennen syntymistä on ollut 1900-luvun alussa vielä uusi asia, kuten *Työläisnaisessa* vuonna 1910 julkaistussa artikkelissa kerrotaan. Artikkelin on kirjoittanut Hans Freimarkia mukaillen nimimerkki H. K.. Artikkelin ottaa huomioon myös raskasta työtä tekevien naisten rajalliset mahdollisuudet toteuttaa lasten kasvatusvelvollisuutta.³²⁴ Raskauden aikana rajanveto naisen oman henkilökohtaisen ruumiin ja sikiön välille on vaikeasti vedettävissä, koska ne elävät symbioosin kaltaisessa vuorovaikutuksessa, minkä myötä naisen päätökset omasta ruumiistaan vaikuttavat myös sikiöön. Naisen harteille asetetaan vastuu lapsen raskauden aikaisesta kasvatuksesta.

Siitä missä muodossa tällaisen kasvatuksen tulisi tapahtua, kuvaa eräs intialainen lääkäri Eastmann seuraavasti: "tulevat vanhemmat ponnistelevat yhteisvoimin siirtääkseen uudelle tulokkaalle parhaimpaa, mitä esi-isien entisyys on heille jälkeensä jättänyt. Rakkauden tilassa

³²⁴ *Kasvatus ennen synnyttämistä*, *Työläisnainen* no 25 1910, 192.

olevalla intialaisnaisella on tapana lapsensa esikuvana ajatella jotain perheensä tai heimonsa suuria luonteita. (...) Painaakseen niitä tuntuvammin mieleensä karttaa hän seuraakin, eristäytyä niin paljon kuin mahdollista, kuljeskelee yksin mutta ei ajattele mattomana, vaan tarkoituksella ihailla luonnon kauneutta ja suuruutta.” Mitä tässä näemme on villien kansojen raskauden tilassa olevien naisten tehtävänä, sen tulisi olla jo itsestään ymmärrettävää meidän lastemme äideillemme ja isillemme. (...) Äidin ja sikiön välinen yhteys antaa kyllä tilaa ajatella henkisen vaikutuksen vastaanottavuutta. Olkoon äidit tutkimalla tämän vaikutuksen laajuutta avullisia tieteelle, niin että lähimmässä tulevaisuudessa synnyttämisen edellä tapahtuva kasvatus tulisi tunnustetuksi ja yleisesti toteutetuksi.³²⁵

Tekstissä esitetään lääkäri Eastmannin kuvaus lasten raskauden aikaisesta kasvatuksesta Intiassa. Tarkempaa alueellista rajausta ei tehdä, vaan lainauksessa puhutaan yleisesti intialaisnaisesta. Kuvailtua esimerkkiä kutsutaan kirjoituksessa *villien kansojen raskauden tilassa olevien naisten tehtäväksi*. Kirjoittaja määrittää traditiota ylläpitävän kansan villoiksi ja primitiivisiksi. Tekstissä oleva taustaoletus lineaarisesti etenevästä kehityksestä ilmenee, kun kirjoittaja ilmaisee, kuinka vastaavanlaisen lastenkasvatusperinteen *tulisi olla itsestään ymmärrettävä meidän lastemme äideille*. Teksti antaa ymmärtää, että ihmisuku on oppinut taidon jo varhaisessa vaiheessa ”kehitystä” ja siksi sen tulisi olla *itsestään ymmärrettävää* kirjoittajan tuntemassa maailmassa. *Meidän* viittaa maailmaan ja siihen kulttuuripiiriin, josta kirjoittaja itse tulee. Teksti kehottaa äitejä ottamaan tutkivan asenteen äidin ja sikiön välisen vaikutussuhteen tarkasteluun ja olla siten *avullisia tieteelle*. Tieteellä korostetaan kirjoittajan oman kulttuuripiirin järkeen ja tutkimukseen perustuvaa maailmankatsomusta.

Samalla, kun äitiyden luonnollisuutta korostetaan naisen sukupuolisuuden ominaispiirteinä aineiston artikkeleissa, äitiyttä kuvaillaan erityistaitona ja osaamisalueena. Kasvattaminen on sukupuolispesifien luontaisiksi katsottujen taipumusten ohella *taito*. Siten myös naisten taidot kasvattajana ovat arvioinnin alaisena

³²⁵ *Kasvatus ennen synnyttämistä*, Työläisnainen no 25 1910, 193.

ja määrittävät sitä, kenen katsotaan olevan oikeutettu lisääntymään ja kenen ei. Tämä on tullut esiin esimerkiksi aiemmin käsitellyssä keskustelussa äitiysvakuutuksesta.

Työläisnaisessa on vuonna 1911 julkaistu nimikirjaimin M. O. allekirjoitettu teksti *Vaimon työtaakan helpoittaminen*. Teksti on jatkoa aiemmin ilmestyneelle ensimmäiselle osalle. Kirjoituksessa korostetaan lapselle periytyviin ominaisuuksiin huomion kiinnittämistä jo raskauden aikana. Raskaaksi tulevalle tai olevalle naiselle asetetaan myös tässä suuri vastuu tulevan sukupolven persoonallisista ominaisuuksista.

*Epäilemättä jokainen äiti on tehnyt enemmän tai vähemmän havaintoja siitä, miten eri tapaukset, joilla on ollut vaikutusta häneen, ovat samalla välillisesti vaikuttaneet hänen kohdussaan olevaan lapseenkin. (...) Lyhyesti sanoen, ne ominaisuudet, ajatukset ja taipumukset, joilla on naisessa raskauden aikana suuri valta, ne siirtyvät lapseen ja ovat selvemmin edustettuina. Tästä huomaamme kuinka paljon me naiset voisimme vaikuttaa tulevaan sukupolveen, jos vaan olisi mahdollista, jos vain tahtoisimme!*³²⁶

Tekstissä annetaan äidiksi tulleille naisille toimijuus kasvattajana ja lapsesta huolehtijana vetoamalla heidän omiin kokemuksiinsa ajatusten ja taipumusten vaikutuksesta sikiöön, koska *epäilemättä jokainen äiti on tehnyt enemmän tai vähemmän havaintoja* siitä. Kirjoittaja vetoaa tekstillä saman mielisiinsä huomauttamalla, kuinka *me naiset voisimme vaikuttaa tulevaan sukupolveen* lukien monikon ensimmäisellä persoonalla itsensä tähän joukkoon. Ainoana esteenä on mahdollisuuden ja ennen kaikkea tahdon puute. Tekstissä keskeistä on kasvatuksen vaikutus, periytyvien ominaisuuksien ohella, seuraavan sukupolven persoonallisiin ominaisuuksiin, ajatuksiin ja taipumuksiin.

*Kasvatus ennen syntymistä onkin tärkein kasvatus, se luo ihmisen, jollaisena hän pysyy kautta elämän. Tämän kasvatuksen kautta voivat äidit suuresti edistää maailman kehitystä, kehittyneitten äitien lapset ovat myös kehittyneitä, joille käy paljon helpommaksi valloittaa elämänopetus.*³²⁷

³²⁶ *Vaimon työtaakan helpoittaminen*, Työläisnainen no 39 1911, 307.

³²⁷ *Vaimon työtaakan helpoittaminen*, Työläisnainen no 39 1911, 307.

Tekstissä ilmenee deterministinen oletus syntymässä ja kasvatuksessa saatujen ominaisuuksien ja vaikutusten pysyvyydestä ihmisen elämässä. Lapsen kasvatusta on siten väylä, jonka kautta yksittäinen nainen voi vaikuttaa maailman kehitykseen, joka jälleen jalostuu seuraavassa sukupolvessa, kun *kehittyneitten äitien lapset ovat myös kehittyneitä*. Tekstissä yksilöllinen äitiys tarjoaa yhteiskunnallisen äitiyden rinnalle yhtä arvokkaan vaikutuspiirin. Biologista ja yhteiskunnallista äitiyttä ei arvoteta keskenään, vaan kyseessä on naiselle ominaiseksi katsotun taipumuksen skaalaaminen eri asteille. Kaikkia tasoja tarvitaan kansakunnan kehityksessä. Aineistosta tehtyjen havaintojen perusteella äitiys ja äidillisyydet tarjoavat naiselle vaikutusmahdollisuuden.

Kuukautisista mainitaan aineistossa muutaman kerran. Niihin liittyvä sisältö on rajautunut kuitenkin pitkälti muutamassa *Työläisnaisen* numerossa vastaan tulleet kuukautisvöiden myynti-ilmoitukseen³²⁸. Vuonna 1912 *Työläisnaisessa* on kuitenkin julkaistu artikkeli, joka käsittelee vaihdevuosien alkamista ja kuukautisia, sekä niihin vaikuttavia tekijöitä. Tekstin mukaan tällaisia tekijöitä ovat ”ilmanala, rotu, luonne, perheominaisuudet ja ulkonaiset olosuhteet”³²⁹. Kirjoitus on amerikkalaisen lääkärin ja professorin Emma Draken kirjoittamasta opaskirjasta *Mitä keski-ikäisen naisen tulee tietää* (1911). Opas lukeutuu Puritas-kirjaston avioliiton siveys- ja terveysopin lukemistoon.³³⁰ Kirjoituksessa menopaussin kivuliaisuuteen tai tuskattomuuteen vaikuttaa kirjoittajan mukaan yksilön sukupuolielämä:

Naimattomilla naisilla, taikka naineilla, mutta hedelmättömillä, kutistuvat sukuelimet sen johdosta ettei niitä ole käytetty luonnon määräämän tarkoitukseen, ja tästä on usein seurauksena aikaisempi menopausi ja useimmiten minkäänlaisista häiriöitä. Näin ei kuitenkaan ole laita silloin, kun sukupuoliyhteydessä käytetään ehkäisykeinoja taikka raskauden aikana keskenmenoaineita. Sellaisissa tapauksissa katoaa luonto ja vaatii ankarat sakot sen ikuisten lakien rikkomisesta. Usein ovat seurauksena vaikeat taudit, taikka ellei niin käy, tulee siirtyminen menopausiin pitkällisen ja siihen yhdistyy vuosia kestävä kiusallisuus ja sairaaloisuus sekä invaliditeetti. (...) Tyyniluontoiset naiset, jotka ovat oppineet hillitsemään itseään

³²⁸ Ks. esim. *Työläisnaisen* Kevätlehti 1911.

³²⁹ *Naisen kolmas ikäkausi*, *Työläisnainen* no 26–27 1912, 210.

³³⁰ Nieminen 1951, 248; 392.

*kaikissa elämän oloissa, läpäisevät tavallisesti menopausinsa rauhallisesti ellei satu mitään tautia, (...).*³³¹

Yllä olevassa lainauksessa toistuu selvä kahtiajako siveellisiin ja epäsiveellisiin naisiin. *Naimattomilla ja hedelmättömillä* avioituneilla naisilla sukuelinten kirjoitetaan kutistuvan, koska *niitä ei ole käytetty luonnon määräämällä tavalla*. Heidän menopaussinsa tapahtuu aikaisin ja *useimmiten minkäänlaisitta häiriöittä*. Sukuelinten vähä ”käyttö” ei siis tekstin mukaan aiheuta tuskallista tai vaikeaa vaihdevuosien alkua. Sen sijaan yksilöt, jotka sukupuolilyhteydessä ovat käyttäneet ehkäisykeinoja tai ovat tehneet raskaudenkeskeytyksiä, tulevat saamaan seurauksena *vaikeat taudit*, tai vaihtoehtoisesti heidän vaihdevuosiensa alkuun liittyy *pitkälliset, vuosia kestävät kiusallisuudet ja sairaaloisuus sekä invalidi-tila*. Tämän kerrotaan olevan luonnon rangaistus naiselle, joka on rikkonut luonnon *ikuisia lakeja*, s. o. lisääntymisen estäminen sekä sukupuolilyhteyden harjoittaminen ilman tarkoitusta jatkaa sukua. *Tyyniluontoiset naiset, jotka ovat oppineet hillitsemään itseään kaikissa elämän oloissa*, selviävät vaihdevuosista ja niiden alusta *rauhallisesti*, elleivät he sairastu tavalla, joka saattaa vaikuttaa asiaan. Sukupuolielämän lisääntymiskeskeisyys luonnollistetaan kutsumalla sitä luonnonlaiksi, jonka kiertäminen johtaa kehon toimintahäiriöihin ja kipuun.

Lehdessä julkaistussa kirjan luvussa Drake vetoaa tohtori Andrew F. Currierin havaintoihin menopaussista. Drake käyttää tekstissään hyväkseen myös Currierin luomia tilastoja kuukautisten alkamis- ja loppumisajankohdista. Currierin mukaan ammatit, joissa nainen muun muassa altistui korkeille lämpötiloille, työaika oli epäsäännöllinen ja ala epänaiseellinen, saattoivat aiheuttaa ennenaikaisen menopaussin. Artikkelissa mainitaan erityisesti pyykkäriin ja keittäjättären ammatit. Muita syitä aikaiseen menopaussiin olivat hänen mukaansa alkoholi, köyhyys, oopium, lavantauti ja liiallinen seksuaalinen nautinto. Currierin väittämät kuvastivat viktoriaanisen ajan miespuolisen perheen pään moraali ja luokkakäsityksiä.³³² Draken kirjoituksessa mainitaan vaikeiden vaihdevuosien syiksi ”rasittava seuralämä, myöhään valvonta, ylellinen elintapa, heikontuneet hermot, sopimaton puku, nurinkurinen katsantokanta kaikessa, mikä on todella arvokasta elämässä (...) kaikki tämä ja paljon muuta lisäksi, jota ei tässä tarvitse mainita”. Kirjoituksen mukaan ”lujan tahdon” ja ”terveen järjen”

³³¹ *Naisen kolmas ikäkausi*, Työläisnainen no 26–27 1912, 211.

³³² Delaney, Lupton & Toth 1988, 214.

noudattaminen elämässä sen sijaan helpottavat kuukautisten loppumiseen liittyviä vaaroja.³³³

Vuonna 1912 *Työläisnaisessa* käytiin keskustelua lapsirajoituskysymyksestä, joka kytkeytyi vapaaehtoiseen hedelmättömyyteen ja ehkäisykeinojen käyttöön sukupuoliyhteydessä. Lehden 25. numerossa on julkaistu artikkeli *Lapsirajoitusten syistä*. Siinä mainitaan, kuinka ”toimitusta on pyydetty antamaan tilaa tätä kysymystä koskevalle mielipiteen vaihdolle, julkaisemme tämän kirjoituksen sekä seuraavassa numerossa rotututkija Rutgers’in sekä myös eräiden sosialidemokratien lausuntoja asiasta”³³⁴. Lapsirajoitusten syitä avioliitossa pohtivan kirjoituksen on kirjoittanut alun perin Hans Ferch itävaltalaiseen *Arbeiterinne-Zeitung*-lehteen. Kirjoittaja kertoo lapsirajoituskysymyksen koskevan erityisesti työläisnaisten elämää, minkä vuoksi kysymys on haluttu ottaa käsittelyn alaiseksi myös *Työläisnaisessa*.

*Kun vastustetaan niin sanottujen suojelusvälineiden levittämistä, koska peljätään näiden ehkäisykeinojen rajoittavan lapsisiunausta, niin sillä tahdotaan poistaa työluokan naisilta mahdollisuus pidättäytyä tulemasta hedelmälliseksi. Kun hänet estetään hankkimasta huokeita ja vaarattomia ohjeita sikiämisen estämiseksi, niin siten häntä helpommin pakotetaan turvautumaan keinotekoiseen sikiön ulosajamiseen vaikeine seurauksineen. Ja kun oikeuslaitokset ahdistavat tällaista kirjallisuutta, niin kajoovat he helppohintaisiin lehtisiin, joita leviää köyhillekin, mutta jättävät rauhaan muun laajemmin avioliittoa käsittävän kirjallisuuden, jossa teeskentelyn varjolla neuvotaan ehkäisykeinoja, vaan jotka kallishintaisina menevät vain yläluokalle. Sitäpaitsi on yläluokalla tässä asiassa lääkäri ja kättilö ohjaajina.*³³⁵

Yllä olevassa lainauksessa kirjoittaja painottaa, kuinka köyhillä ja alempien luokkien naisilla on heikompi pääsy ehkäisyvälineisiin ja ehkäisyneuvontaan. Yhtenä syynä esitetään oikeuslaitos, joka *ahdistaa* huokean hintaista valistuskirjallisuutta ja *kajoovat helppohintaisiin lehtisiin*. Keskiluokan tarpeiden mukaan kirjoitettu kirjallisuus ei vastaa työläisten elinehtoja ja todellisuutta, minkä seurauksena työläiset jäävät ilman

³³³ *Naisen kolmas ikäkausi*, *Työläisnainen* no 26–27 1912, 211.

³³⁴ *Lapsirajoituksen syistä*, *Työläisnainen* no 25 1912, 195; ks. myös *Kautskyn mietteitä väestön lisääntymisestä*, *Työläisnainen* no 28 1912, 219; *Kautskyn mietteitä väestön lisääntymisestä*, *Työläisnainen* no 32 1912, 250–251.

³³⁵ *Lapsirajoituksen syistä*, *Työläisnainen* no 25 1912, 195.

tukea ja joutuvat turvautumaan *keinotekoiseen sikiön ulosajamiseen vaikeine seurauksineen*. Kirjoittaja jatkaa, ”kuinka monet menehtyvät turvautuessaan tietämättömyydessään terveydelle vaarallisiin keinoihin”, koska eivät kykene tarjoamaan riittävää ravintoa ja elinolosuhteita perheelleen ³³⁶. Artikkelin lopuksi kirjoittaja esittää kysymyksen, ”olisiko nyt rikos, jos estetään lapsien sikiäminen”. Loppuargumenttina kirjoittaja vetoaa siveellisyyteen, kun hän toteaa, kuinka ”todellakin epäsiiveellistä on vaatia lapsia siitettäväksi näkemään jo äidin kohdussa nälkää”³³⁷. Ehkäisyvälineiden käyttöä puolletaan siis siksi, ettei köyhimmissä luokissa ollut taloudellisia edellytyksiä tarjota tarvittavaa ravintoa ja elinoloja suurelle perheelle, mikä lisäsi myös lapsikuolleisuutta alemmissa yhteiskuntaluokissa.

Seuraava lapsirajoituskysymystä koskeva kirjoitus käsittelee toistuvien raskauksien ja hygieniaolosuhteiden vaikutusta naisen terveyteen. Alkuperäisen tekstin kirjoittaja ”rotututkija”³³⁸ Johannes Rutgers oli hollantilainen lääkäri ja Mattilan mukaan tunnettu hahmo syntyvyydensäännöstelyliikkeessä. Rutgersin kirja *Ihmissuvun jalostaminen* (suomennos 1910, alkuperäinen 1905) käsittelee uusmalthuslaisuutta eli lapsimäärän tarkoituksenmukaista rajoittamista ja millaisia seurauksia siitä aiheutuu ihmiskunnalle. Mattila kirjoittaa, kuinka ehkäisykeinojen käyttö oli rotuhygieeniseltä kannalta olennainen aihe, koska siten ehkäistiin vapaata sikiämistä ja puututtiin luonnonvalintaan. Väitettiin myös, että ehkäisyä käyttivät ainoastaan kelvollisimmat ja vastuuntuntoisimmat eli juuri he, kenen haluttiin jatkavan sukua. Mattilan mukaan Rutgers kaikesta huolimatta esitti, että, kun ainoastaan toivotut lapset syntyvät, heille kyetään takaamaan parhaimmat mahdolliset elinehdot, mikä edesauttaa heidän kehitystään parhaina mahdollisina ihmisinä. Rutgersin mukaan ehkäisykeinojen käytön yleisyyteen köyhimmissä väestönosissa taas voitaisiin vaikuttaa valistuksen kautta.³³⁹

Rutgers käy läpi kirjoituksessaan ehkäistyn ja raskauteen johtavan sukupuoliyhteyden eroista. Kirjoittajan mukaan ”kokemus ei vielä ole ollenkaan osoittanut, että raskauden sikseen jääminen olisi vaikuttanut terveydellisiä häiriöitä”³⁴⁰. Väitettä tukeakseen kirjoittaja viittaa professori H. Treubin gynekologian oppikirjaan. Kirjoittaja jatkaa eroista:

³³⁶ *Lapsirajoituksen syistä*, Työläisnainen no 25 1912, 195.

³³⁷ *Lapsirajoituksen syistä*, Työläisnainen no 25 1912, 195.

³³⁸ *Lapsirajoituksen syistä*, Työläisnainen no 25 1912, 195.

³³⁹ Mattila 1999, 76–78.

³⁴⁰ *Lapsirajoitus-kysymys*, Työläisnainen no 26–27 1912, 207.

*Fysiologiselta kannalta katsoen ovat raskaus ja maidon erittyminen fakultatiivista (ei välttämätöntä) toimintaa päinvastoin kuin munien irtautuminen (...), joka on erään organismin soluelämän oleellinen perusosa. (...), varsinainen erittelytoiminta sukupuolirauhasissa, muna- ja siemensolujen purkautuminen, tapahtuu siitä huolimatta yhtä varmasti kuin munuaisten erittäminen ja ihon kesiminen. Selvää on, että raskauden ja maidon erityksen suhteen tällaista välttämättömyyttä ei ole olemassa. Sitä paitsi ei ole mahdotonta, että yllämainittu vastakohta on sen kanssa yhteydessä. Joka tapauksessa riittävät tässä esitetyt tosiasiat todistamaan, että ei suinkaan käy päinsä katsella näitä molempia toiminnan muotoja samalta näkökannalta, (...).*³⁴¹

Tekstissä vapaaehtoisen hedelmättömyyden hyväksyttävyyttä perustellaan muun muassa sillä, että sukupuolirauhasten eritystoiminta on osa ruumiin perustoimintoja, kun taas raskaus ja maidon erityks ei ole välttämättömiä ihmisen ruumiin toimintoja. Tekstissä sukupuolirauhasten eritystoimintaa verrataan *munuaisten erittämiseen* ja *ihon kesimiseen*, jotka ovat sellaisia ruumiintoimintoja, jotka ovat osa ihmisen jokapäiväistä arkea ja jokaisen helposti havaittavissa. Kirjoituksessa sukurauhasten tehtäväksi nimetään siis muna- ja siemensolujen erittäminen, ei raskaus itsessään.

Kirjoituksessa vedotaan myöhemmin tilastotietoihin todisteena liian useiden perättäisten raskauksien vahingoittavasta vaikutuksesta naisen terveydelle. Näiden kohdalla Rutgers mainitsee, että ”vaikka todellinen sairaus useimmiten vaatii täydellistä pidättäytyväisyyttä, on tavallisessa terveydentilassakin lukemattomia suurempia ja pienempiä häiriötapauksia, joissa kyllä yhteys on sallittu, mutta ei raskaus”³⁴². Tässäkin kirjoittaja tekee eron raskauden ja yhdynnän välille. On tilanteita, joissa *yhteys on sallittu, mutta raskaus ei*. Tämän vuoksi vapaaehtoinen hedelmättömyys ja ehkäisykeinojen käyttö olisi suotavaa. Rutgersin tekstissä korostetaan myös taloudellisten olosuhteiden vaikutusta vapaaehtoiseen hedelmättömyyteen. Hänen mukaansa ”usein ei ole ollenkaan mahdollista vetää varmaa viivaa patoloogisen tilan ja taloudellisen epäkohdan välille”, koska ”molemmissa näemme saman pyrkimyksen

³⁴¹ *Lapsirajoitus-kysymys*, Työläisnainen no 26–27 1912, 207.

³⁴² *Lapsirajoitus-kysymys*, Työläisnainen no 26–27 1912, 207.

fysiologista *optimia* kohti”³⁴³. Eri tekijöiden yhteysvaikutus tulee siis ottaa huomioon *fysiologista optimia* kohti pyrittäessä.

Mattila on havainnut, kuinka Rutgersin ajatuksia vastaava syntyvyydensäännöstelyn ja rotuhygienian yhdistäminen oli 1900-luvun alussa kansainvälisesti tavallista naisasiaa ajaneiden naisten keskuudessa ³⁴⁴. Rotuhygieeniset syyt toimivat perusteena syntyvyyden säännöstelylle ja ehkäisyn käytölle, joihin toisaalla suhtauduttiin edelleen negatiivisesti, kuten Draken kirjan luvustakin käy ilmi. Ehkäisy periaatteessa mahdollisti vapautumisen toistuvien raskauksien aiheuttamasta rasituksesta sekä olisi katkaissut sukupuoliyhteyden ja lisääntymisen luonnollisena pidetyn yhteyden.

4. Yhteenveto

Aineistossa ilmenevien käsitysten mukaan naisen seksuaalisuus ja sukupuolielämä ovat jaettavissa siveelliseen ja epäsideelliseen, hyväksytyyn ja tuomittuun. Siveellisen sukupuolielämän päämääränä katsotaan olevan lisääntyminen ja naisen seksuaalisuus rajataan kuuluvaksi avioliittoon. Naisen esi- tai ulkoaviollinen sukupuolielämä tuomitaan epäsideellisenä. Todisteena sukupuoliyhdyntä pidetään raskautta. Asenteiden jyrkkyys jaottelua kohtaan näkyy aineistossa esimerkiksi äitiysvakuutuskeskustelussa, jossa naisen siviilisäätö on määrittävä tekijä siveelliseksi ja epäsideelliseksi katsotun sukupuoliyhteyden välillä.

Lehdissä käsitelty seksuaalisuus on kiistämättä heteronormatiivista. Siveellisen sukupuolielämän päämääränä on lisääntyminen, minkä lisäksi naisen hyväksyty seksuaalisuus ja sukupuolielämä rajataan kuuluvaksi avioliittoon, jonka kirjoitetaan olevan kahden eri sukupuolen edustajan välinen sopimus – oli kyse sitten valtion, kirkon tai siviilien keskenään tunnustamasta liitosta. Kritiikki kohdistuu naisen asemaan heteronormatiivisessa parisuhteessa. Heteroseksuaalisuuden normia ei siis itsessään haasteta, vaan naisen asemaa halutaan kohentaa tämän viitekehyksen puitteissa.

Lisäksi lehdissä (re)konstruoitu naisen ruumis ja seksuaalisuus on valkoisen naisen ruumis ja seksuaalisuus. Tästä kertoo muun muassa se, ketkä lehteen kirjoittivat, ketkä

³⁴³ *Lapsirajoitus-kysymys*, Työläisnainen no 26–27 1912, 207.

³⁴⁴ Mattila 1999, 78.

olivat lukijoina ja kenestä kirjoitettiin ja miten. Valkoisuus on normi, jota ei kirjoiteta teksteissä auki.

Läpi koko aineiston naisen seksuaalisuus ja sukupuolivietti käsitetään hyvin lisääntymiskeskeisenä. Vaikka naisen sisäsyntyinen intohimo ja sukupuolivietti tunnustettaisiinkin, niiden itseisarvoiseksi päämääräksi ilmaistaan suvun jatkaminen – ei vietin tyydyttäminen. Toisaalta myös häveliäisyysäännöt rajasivat sitä, miten naisen sukupuolisesta elämästä puhutaan. Naisen halu kuvataan haluna päästä äidiksi ja haluna kasvattaa lasta. Absoluuttista sukupuolimoraalia kannattaneiden keskuudessa irrallisiin vain vietin tyydyttämiseen tähtääviin sukupuolisuhteisiin ei suhtauduta yleisessä mielipiteessä kepeästi ja yliaistillisuudeksi tulkittu seksuaalinen aktiivisuus patologisoidaan, määritellään sairaudeksi. Lisääntymiskeskeisyys asettaa naisen ruumiin erityisellä tavalla alttiiksi sosiaaliselle kontrollille.

Äitiysvakuutuksella pyrittiin parantamaan taloudellisesti heikkoon asemaan joutuvia aviottomia äitejä. Keskustelu kävi vilkkaana ylemmistä luokista olevien naisten keskuudessa, voidaanko avioliiton ulkopuolista sukupuolielämään tukea tällaisella tavalla ja miten tuki tulisi järjestää niin, ettei se tukisi epäsideellistä sukupuolielämää. Aviottomien äitien sisällyttäminen äitiysvakuutuksen piiriin nähtiin avioliiton ulkopuolisten sukupuolisuhteiden hyväksymisenä käytännössä, minkä taas pelättiin rapauttavan kansan siveellisyyskäsitystä. Vaatimukset aviottomien äitien sisällyttämisestä vakuutuksen piiriin haastoivat käsityksen lisääntymisen rajoittumisesta pelkästään avioliittoon ja eroteon äitien välillä heidän siviilisäätynsä perusteella.

Vapaan rakkauden ja vapaiden liittojen kannatus haastoi käsitystä avioliitosta naisen sukupuolielämän ainoana oikeutettuna järjestäjänä. Avioliiton muodollisen solmimisen sijaan korostettiin henkisen yhteyden merkitystä siveellisen sukupuolielämän ja terveen tulevan sukupolven kehityksen edellytyksenä. Erityisesti järjestäytyneiden työläisnaisten mukaan nykyinen kirkon ja valtion tunnustama avioliitto ei tarjonnut edullisia olosuhteita seuraavan sukupolven kasvatukselle, koska se ylläpiti tekopyhyyttä ja kaksinaismoraalia. Järjestäytyneet työläisnaiset pyrkivät uudistamaan miehen ja naisen välisen suhteen tasa-arvoiseksi kumppanuudeksi, jossa nainen ei olisi miehestä riippuvainen – jokainen suhde solmittaisiin keskinäisestä kiintymyksestä, ei taloudellisen turvan vuoksi. Ilman keskinäistä kiintymystä sukupuolten välinen suhde olisi epäsideellinen.

Naisen seksuaalisuuden ja sukupuoliolentouden korostamisen pelätään aineistossa uhkaavan naisen itsenäisyyttä ja yksilöllistymiskehitystä, koska naisen seksuaalisuus paikannettiin sukupuolisuhteeseen miehen kanssa ja siten miehestä riippuvaiseksi. Naisen ajateltiin olevan auttamatta miehen halujen kohde. Taustalla on oletus avioliittoinstituutiossa vallitsevasta valtasuhteesta, jossa naisesta tulee avioitumisen jälkeen puolisonsa edusmiehisyyden alainen. Tässä viitekehyksessä kansan siveellisen kannan nostaminen voidaan myös nähdä pyrkimyksenä hallita miestä ja hallitsemattomana pidettyä miehen halua.

Jo olemassa olevaa jakoa hyväksytyksi ja tuomittavaksi katsotusta naisen seksuaalisuudesta uusinnetaan rotuhygieenisellä retoriikalla. Rotuhygieniaan viitataan ja käytetään retoriikassa, kun keskustellaan esimerkiksi siitä, kuka on oikeutettu äitiysvakuutuksen piiriin ja kuka ei; kenen lisääntymistä halutaan kannustaa ja kenen ei. Myös lasten kyvykkään kasvatuksen ja suopeiden kasvuolosuhteiden takaamisen tärkeyttä perustellaan vetoamalla rotuhygieniaa ja ihmissuvun jalostamista myötäileviin ajatuksiin.

Hyvien kasvuolosuhteiden takaamiseen liittyi myös keskusteluun vapaaehtoisesta hedelmättömyydestä ja ehkäisykeinojen käytöstä. Kun ainoastaan toivotut lapset syntyisivät, olisi heille mahdollista taata parhaat mahdolliset elinolot ja siten auttaa heitä kehittymään ihmisenä parhaimman mahdollisen kaltaiseksi. Syntyvyydensäännöstely nähtiin myös mahdollisuutena estää sairauksien periytymistä, vaikka valtavirtaeugeniikassa sen katsottiin puuttuvan luonnonvalintaan. Syntyvyydensäännöstelyliikkeessä ehkäisyn käyttöä puolustettaessa tehtiin ohessa myös ero sukupuoliyhteyden ja lisääntymisen välillä.

Mattilan on väitöksessään huomauttanut, kuinka seksuaalivalistajilla ja lääkäreillä saattoi olla vahvoja näkemyksiä siitä, ettei perinnöllisiä tauteja sairastavien tai seuraavaa sukupolvea vahingoittavia taipumuksia omaavien tulisi saada jälkeläisiä, vaikkei heillä olisikaan ollut syvällistä tietoa rotuhygieniasta. Hänen mukaansa seksuaalikysymyksiä ja sukupuolielämää koskevassa kirjallisuudessa esiintyvät rotuhygieeniset viittaukset saattavat siksi olla hyvin suppeita tai perustua ”yleisluontoiseen tietämykseen” tai ”terveeseen järkeen”.³⁴⁵ Aineiston perusteella Mattilan tekemä huomio näyttäisi pätevän myös suhteessa naisasianaisten näkemyksiin

³⁴⁵ Mattila 1999, 71–72.

lisääntymisestä ja naisen terveydestä. Vastuu tulevien sukupolvien terveydestä katsottiin olevan tämän nimenomaisen ”terveen järjen” mukaista ja siten kyseenalaistamattomissa. Keinoista oltiin kuitenkin eri mieltä.

Naisasiajärjestöjen äänenkannattajina toimineissa lehdissä käsiteltyjen aihepiirien laajuus on ollut suuri. Yksittäisiä aiheita saatetaan käsitellä vain muutamia kertoja, osin tai sivuuttaen. Rotuhygieeniset ajatukset tulevat näkyviin muun muassa artikkeleissa, jotka käsittelevät vaatimuksia avioliittolainsäädännön uudistamisesta sekä äidin aseman merkityksen tunnustamista. Naisen seksuaalisuudelle annetut merkitykset ja määritelmä kyvykkäästä äidistä luovat rotuhygieenisin perustein tehdyille tarkkailulle suotuisan pohjan. Naiselle annetaan vastuu koko tulevan sukupolven kasvatuksesta jo raskauden ajasta lähtien. Naisen vastuulla ei ole vain hänen oma ruumiinsa, vaan koko kansakunnan ruumis. Tämän vuoksi naisten tulisi olla kiinnostunut oman ruumiinkuntonsa ja terveytensä ylläpidosta. Odotukset seuraavan sukupolven laatuominaisuuksista asettavat naisen ruumiille ja seksuaalisuudelle vaatimuksia, niin elämäntavan, terveydenhoidon kuin persoonallisten piirteiden näkökulmasta.

Rotuhygieeninen retoriikka tai rotuhygieniaan viittaavat ajatukset eivät aineiston perusteella ole olleet tehokeinoja, joiden yksioikoisena tarkoituksena olisi määrätietoisesti levittää rotuhygieenistä ajattelumaailmaa. Naisasianaiset seurasivat aikaansa ja kansainvälisiä trendejä tieteessä ja yhteiskunnassa. Naisasiaa ajaneilla järjestöillä ja yksittäisillä toimijoilla oli 1900-luvun alussa vahvat siteet muissa valtioissa toimiviin naisasiaa edistäviin tahoihin, kuten liikkeen alaisuudessa toimiviin muihin järjestöihin ja lehtiin. Rotuhygieenisten ajatusten yleisyys 1800-luvun loppupuolella ja 1900-luvun alussa tekivät siitä näkyvän osan esimerkiksi juuri useissa valtioissa meneillään olevaa avioliittolainsäädännön uudistamisprosessia sekä lääketieteen kehitystä, joista aikakauslehdissäkin kerrottiin lukijoille. Rotuhygienian oppien levittäminen ei siis itsessään ole ollut päätavoite, vaan tavoitteena on ollut tiedottaa ”sivistyneen” maailman tapahtumista sekä yhteiskunnassa, tieteessä ja taiteessa tapahtuneista edistysaskeleista.

5. Lähteet

Lähteet

2.3 Keskeiset käsitteet

Työläisnaisten 3:s yleinen edustajakokous Tampereella heinäk. 17 – 19 p:nä 1905,
Palvelijatarlehti no 7–8 1905.

2.5 Tutkimuksen aineisto

Koti ja Yhteiskunta no 1 1906.

Koti ja Yhteiskunta no 1 1911.

Missä Naisten Ääntä luetaan?, Naisten Ääni no 7 1909.

Missä Naisten Ääntä luetaan, Naisten Ääni no 8 1912.

Miten olisi ”Työläisnaista” saatava enemmän leviämään?, Työläisnainen no 40 1912.

Naisosastoille huomattavaa!, Työläisnainen no 9 1908.

Naisten Ääni no 2 1909.

Naisten Ääni Näytenumero 1905.

Palvelijatarlehti no 1–2 1905.

Palvelijatarlehti no 1–2 1906.

Työläisnainen no 0 1906.

Vieläkö tarvitsemme Naisten Ääntä?, Naisten Ääni no 4 1909.

3.1 Avioliitto sallitun seksuaalisuuden areenana naiselle

Avioliitto ja terveys, Työläisnainen no 29 1910.

Ihmisyyskieltä, Naisten Ääni no 5 1912.

Kauheita siveellisyysrikoksia, Työläisnainen no 8 1908.

Ketä voimme syyttää kohtalon kovuudesta?, Naisten Ääni no 17 1912.

Kuinka Kaisa menetti työpaikkansa, Työläisnainen no 29 1907.

Kuka on suurin syntinen, Naisten Ääni no 6 1908.

Kylläpä oli tarpeen vaatimaa Pikakuvia Helsingin öisiltä kadulta, Naisten Ääni no 5 1908.

Lainsäädäntö, avioliitto ja perinnöllisyys, Työläisnainen no 34 1907.

Maailman murjoma, Työläisnainen no 41–42 1907.

Muutos avioliittolakiin välttämätön, Palvelijatarlehti no 13–14 1906.

Naisten virheistä, Naisten Ääni no 17 1909.

Onko mies intohimoisempi kuin nainen?, Työläisnainen no 33 1911.

Onko nykyajan naisella ihmisarvoa?, Naisten Ääni no 15–16 1908.

Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 8 1908.

Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 9 1908.

Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 10 1908.

Pakollisista lääkärintodistuksista avioliittoon aikoville, Naisten Ääni no 11–12 1908.

Palkkaussäännön uhri, Työläisnainen no 25–26 1908.

Palvelijatarkysymys, Työläisnainen no 23 1908.

Porvarillisen avioliiton karilla, Työläisnainen no 20 1908.

Rosa Mayerederin luona, Naisten Ääni no 12 1912.

Sairashuoneella, Työläisnainen no 3 1908.

Sananen naisten sorronalaisuudesta, Työläisnainen no 5 1908.

Siveellisyyskysymys Ruotsissa, Koti ja Yhteiskunta no 9 1911.

Sosialidemokratinen Naisliitto, Työläisnainen no 38 1907.

Sukututkimukset ja perinnöllisyyskysymys, Työläisnainen no 45–46 1911.

Suvun huonontumista vastaan, Työläisnainen no 6 1910.

Tienhaarassa, Naisten Ääni no 12 1907.

Vanhaa hapatusta, Naisten Ääni no 10 1907.

Vanhemmat ja lapset, Työläisnainen no 47 1909.

Voiko Suomen Valkonauhayhdistys siihen ryhtyä?, Naisten Ääni no 21 1908.

Väärät katsantokannat häveliäisyydestä, Työläisnainen no 33 1911.

Yksi monesta, Työläisnainen no 31 1907.

Äitiysvakuutus eduskunnassa, Työläisnainen no 19 1910.

Äitiysvakuutus eduskunnassa, Työläisnainen no 20 1910.

Äitiysvakuutus, Koti ja Yhteiskunta no 11 1910.

Äitiysvakuutus, Naisten Ääni no 18 1908.

3.2 Seksuaalisuus vapaan rakkauden aatteen raameissa

Helsingin Palvelijataryhdistys siveettömyydestä, Työläisnainen no 18 1910.

Hjördis Lindgrenin raiskauksen ja murhan johdosta, Naisten Ääni no 6 1910.

Missä syy siihen etteivät kaikki avioliitot ole onnellisia, Palvelijatarlehti no 11–12 1906.

Mitä tarkoittaa ”naisasia vapaamieliseen suuntaan”?, Koti ja Yhteiskunta no 1 1906.

Moraali, Työläisnainen no 37 1909.

”Naisasia uudessa valossa”, Koti ja Yhteiskunta no 11 1908.

Naistemme toimintaa: Helsingin Naisosasto ja siveellisyyssrikokset, Työläisnainen no 18 1910.

Naisten lausuntoja siveellisyyssrikoksista, Koti ja Yhteiskunta no 4 1911.

Oman maan kuulumisia: Naisille huomattavaa, Koti ja Yhteiskunta no 2 1909.

Palvelijatarkysymys, Koti ja Yhteiskunta no 3 1909.

Siviiliavioliitto, Työläisnainen no 40 1909.

Sosialidemokratia sivistysliikkeenä, Palvelijatarlehti no 9–10 1906.

”Sosialistimoraali”, Koti ja Yhteiskunta no 10 1910.

Sukupuolisiveellisyyden kehitysura, Työläisnainen no 48–49 1909.

Suojelusta avuttomille!, Koti ja Yhteiskunta no 12 1911.

Tepsivämpiä keinoja tarvitaan, Naisten Ääni no 7 1910.

Vakava sana äideille, Työläisnainen no 41 1909.

Vieläkin tepsivistä keinoista, Naisten Ääni no 8 1910.

Vähän vastustajalle, Työläisnainen no 32 1907.

Äitiysvakuutus, Koti ja Yhteiskunta no 11 1910.

3.3 L. Onervan *Mirdja* ja ”nykyaikainen” kirjallisuus

Bertel Gripenbergin viime novellin johdosta, Koti ja Yhteiskunta no 5 1909.

Eroottinenko kaunokirjallisuus epämuodikkaaksi?, Koti ja Yhteiskunta no 12 1909.

Kirjallisuutta, Naisten Ääni no 15–16 1908.

Musta siipi, Koti ja Yhteiskunta no 1 1910.

Onko ”Laulu tulipunaisesta kukasta” epäsideellinen?, Naisten Ääni no 15 1910.

Suomen Naisyhdistys kirjallisuuden kimpussa, Työläisnainen no 25 1909.

Uusia kirjoja, Koti ja Yhteiskunta no 12 1909.

Uusia kirjoja: Sirkka, Koti ja Yhteiskunta no 11 1910.

Valtion kirjallisuuspalkinto, Koti ja Yhteiskunta no 5 1909.

Vastalause, Koti ja Yhteiskunta no 5 1909.

3.4 Naisen ruumis ja sukupuolinen terveydenhoito

Alastomuuden harrastaminen, Työläisnainen no 29 1910.

Aviottomista ja hyljätyistä äideistä, Työläisnainen no 15 1907.

Epäkohtaa korjaamaan, Naisten Ääni no 5 1908.

Kansan naisten vuoksi, Palvelijatarlehti no 17–18 1906.

Kasvatus ennen synnyttämistä, Työläisnainen no 25 1910.

”Kasvatus ilman selkäsaunaa”, Työläisnainen no 39 1909.

Kautskyn mietteitä väestön lisääntymisestä, Työläisnainen no 28 1912.

Kautskyn mietteitä väestön lisääntymisestä, Työläisnainen no 32 1912.

Kotimaan uutisia: Voimistelun johtaja Anni Collan, Naisten Ääni no 3 1909.

Lapsirajoituksen syistä, Työläisnainen no 25 1912.

Lapsirajoitus-kysymys, Työläisnainen no 26–27 1912.

Naisen kolmas ikäkausi, Työläisnainen no 26–27 1912.

Ruumiillisen kauneudenihailu on yleistä, Työläisnainen no 30–31 1911.

Siveellinen kasvatus ja kansamme tulevaisuus, Koti ja Yhteiskunta no 9 1910.

Siveellisyysolot Pohjanmaalla rahvaan keskuudessa, Koti ja Yhteiskunta no 2 1906.

Tavanmukaiset opetukset ovat tekokainoja ja turmelevia, Työläisnainen no 33 1911.

Työläisnaisen Kevätlehti 1911.

Vaimon työtaakan helpottaminen, Työläisnainen no 39 1911.

Väärä katsantokanta häveliäisyydestä, Työläisnainen no 33 1911.

Tutkimuskirjallisuus

Ala, Juha (1999). *Suomi-neito ja suojeleusikä: Sortovuosien psykohistoria*. Helsinki: Gaudeamus.

Alfthan, Märta von (1966). *Seitsemän vuosikymmentä Naisasialiitto Unionin historiaa*. Helsinki: Unioni.

Alvesson, Mats & Kärreman, Dan (2011). Decolonializing discourse: Critical reflections on organizational discourse analysis. *Human Relations*, 64(9), 1121–1146.

Buchanan, Lindal & Ryan, Kathleen J. (2010). *Walking and Talking Feminist Rhetorics. Landmark Essays and Controversies*. West Lafayette: Parlor Press.

Cour, Lykke de la (2017). Eugenics, Race and Canada's First-Wave Feminists: Dis/Abling the Debates. *Atlantis: Critical Studies in Gender, Culture & Social Justice*, 38(2), 176–190.

Delaney, Janice; Lupton, Mary Jane & Toth, Emily (1988). *The Curse: A Cultural History of Menstruation*. Urbana: University of Illinois Press.

Elomäki, Anna (2011). Poliitiikan siveellisyys ja siveellisyyden politiikka suomalaisten naisasianaisten teksteissä. Teoksessa Tuija Pulkkinen & Antu Sorainen (toim.), *Siveellisyydestä seksuaalisuuteen: Poliittisen käsitteen historia* (s. 131–152). Helsinki: SKS.

Grosz, Elisabeth (1994). *Volatile Bodies: Toward Corporeal Feminism*. Bloomington/Indianapolis: Indiana University Press.

Hayden, Wendy (2013). *Evolutionary Rhetoric: Sex, Science, and Free Love in Nineteenth-Century Feminism*. Carbondale: Southern Illinois University Press.

Hietala, Marjatta (1985a). Rotuhygienia. Teoksessa Aira Kemiläinen, Marjatta Hietala & Pekka Suvanto (toim.), *Mongoleja vai germaaneja. Rotuteorioiden suomalaiset* (s. 105–162). Helsinki: SHS.

Hietala, Marjatta (1985b). Suomalaisen naistyyppin etsiminen. Teoksessa Aira Kemiläinen, Marjatta Hietala & Pekka Suvanto (toim.), *Mongoleja vai germaaneja. Rotuteorioiden suomalaiset* (s. 421–446). Helsinki: SHS.

Honkanen, Katriina (1996). Nainen. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.), *Avainsanat. Kymmenen askelta feministiseen tutkimukseen* (s. 139–157). Tampere: Vastapaino.

Jackson, Margaret (1987). 'Facts of Life' or the Erotization of Women's Oppression? Sexology and the social construction of heterosexuality. Teoksessa Pat Caplan (toim.), *The Cultural Construction of Sexuality* (s. 52–81). New York: Routledge.

Jallinoja, Riitta (1981). Naisasialiike muutoksen voimana. Teoksessa Leena Alanen, Liisa Rantalaiho & Aino Saarinen (toim.), *Naisen historiallisuus: yhteiskunta-yksilösukupuoli. Seminaariraportti* (s. 273–282). Tampere: Tampereen yliopisto.

Jallinoja, Riitta (1983). *Suomalaisen naisasialiikkeen taistelukaudet. Naisasialiike naisen elämäntilanteen muutoksen ja yhteiskunnallis-aatteellisen murroksen heijastajina*. Juva: WSOY.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1999). *Diskurssianalyysi liikkeessä*. Tampere: Vastapaino.

Jokinen, Arja; Juhila, Kirsi & Suoninen, Eero (1993). *Diskurssianalyysin aakkosen*. Tampere: Vastapaino.

Kotilainen, Noora (2008). Kuvajaisia ja kuvatuksia: Suomalaisen naisen rakentuminen 1920-luvun aikakauslehtien visuaalisissa representaatioissa. Helsingin yliopisto. Yhteiskuntahistorian laitos. Pro gradu.

Lake, Christina (2018). Eugenics in Late 19th-Century Feminist Utopias. *American Journal of Economics and Sociology*, 77(5), 1277–1312.

Leino-Kaukiainen, Pirkko (1992). Monipuolistuva aikakauslehdistö 1880–1917. Teoksessa Päiviö Tommila (toim.), *Suomen lehdistön historia 10: Aikakauslehdistön historia: Aikakauslehdistön kehityslinjat* (s. 105–177). Kuopio: Kustannuskiila.

Liljeström, Marianne (1996). Sukupuolijärjestelmä. Teoksessa Anu Koivunen & Marianne Liljeström (toim.), *Avainsanat. Kymmenen askelta feministiseen tutkimukseen* (s. 111–138). Tampere: Vastapaino.

Mattila, Markku (1999). *Kansamme parhaaksi. Rotuhygienia Suomessa vuoden 1935 sterilointilakiin asti*. Helsinki: SHS.

Mäki-Kuutti, Anna-Maria & Torkkola, Sinikka (2014). Tarkkuuskello ja höyrykone: terveysoppaat sukupuoleen kasvattajina. *Kasvatus & Aika* 8(1), 37–53.

Männistö, Tiina (2003). *Haluathan tulla todelliseksi naiseksi? Naisruumiin tuottaminen Suomessa ilmestyneissä nuorten naisten oppaissa 1890–1972*. Turun yliopisto. Historian laitoksen julkaisuja 63. Väitöskirja.

Nieminen, Armas (1951). *Taistelu sukupuolimoraalista: Avioliitto- ja seksuaalikysymyksiä suomalaisen hengenelämän ja yhteiskunnan murroksessa sääty-*

yhteiskunnan ajoilta 1910-luvulle. Helsingin yliopisto. Väestöpoliittisen tutkimuslaitoksen julkaisuja, sarja A:6. Väitöskirja.

Porter, Roy (1991). *History of the Body*. Teoksessa Peter Burke (toim.), *New Perspectives on Historical Writing* (s. 206–232). Cambridge: Polity Press.

Repo, Jemima (2011). *The Biopolitics of Gender*. Helsingin yliopisto. Poliitiikan ja talouden tutkimuksen laitos. Väitöskirja.

Räisänen, Arja-Liisa (1995). *Onnellisen avioliiton ehdot. Sukupuolijärjestelmän muodostumisprosessi suomalaisissa avioliitto- ja seksuaalivalistusoppaissa 1865–1920*. Helsinki: SHS.

Scott, Joan W. (1996). Introduction. Teoksessa Joan W. Scott (toim.), *Oxford Readings in Feminism: Feminism & History* (s. 1–13). New York: Oxford University Press.

Tietosanakirja 2 Confrater – Haggai (1910). Helsinki: Tietosanakirja.

Turunen, Arja (2014). Naistenlehdet Suomessa 1880-luvulta 1930-luvulle. *Media & Viestintä*, 37(2), 38–56.

Töyry, Maija (2005). *Varhaiset naistenlehdet ja naisten elämän ristiriidat: Neuvotteluja lukijasopimuksesta*. Helsingin yliopisto. Viestinnän julkaisuja 10. Väitöskirja.

Weßel, Merle (2018a). *An Unholy Union? Eugenic Feminism in the Nordic Countries, ca. 1890–1940*. Helsingin yliopisto. Maailman kulttuurien laitos. Väitöskirja.

Weßel, Merle (2018b). Female doctors, prophylactic health care and public health. Teoksessa Johannes Kananen, Sophy Bergenheim & Merle Weßel (toim.), *Conceptualising Public Health. Historical and Contemporary Struggles over Key Concepts* (s. 33–45). Lontoo: Routledge.

Vuori, Jaana (2004). Sukupuolen ja seksuaalisuuden retorinen analyysi. Teoksessa Marianne Liljeström (toim.), *Feministinen tietäminen. Keskustelua metodologiasta* (s. 93–117). Tampere: Vastapaino.

Ziegler, Mary (2008). Eugenic Feminism: Mental Hygiene, the Women's Movement, and the Campaign for Eugenic Legal Reform, 1900–1935. *Harvard Journal of Law and Gender*, 31(1), 211–235.

Liitteet 1–4

Liitteisiin on laskettu lehtien ja artikkeleiden lukumäärä kappaleina: Artikkelit vuosikohtaisesti ja lehdet sekä vuosikohtaisesti että koko aineistoon mittakaavassa.

Artikkelit ovat muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta laskettu kunkin lehden nidotun vuosikerran yhteydessä olevasta koko vuosikerran kattavasta sisällysluettelosta. Osassa sisältö on jaoteltu kuukausien mukaan, osassa keskeisten teemojen mukaan. Artikkeleiden teemoitus on lehtien toimitusten tekemiä.

Vuosikerroissa (*Työläisnainen* 1906–1907, *Naisten Ääni* 1909), joissa koko vuosikerran kattavaa sisällysluetteloa ei ole ollut saatavilla, artikkelit on kirjoittajan toimesta laskettu numerokohtaisesti ja taulukoitu kuukausittain.

Liite 1. Palvelijatarlehti 1906

Palvelijatarlehti

1906	kpl	%
Tammikuu	12	7,10
Helmikuu	19	11,24
Maaliskuu	12	7,10
Huhtikuu	12	7,10
Toukokuu	16	9,47
Kesäkuu	14	8,28
Heinäkuu	13	7,69
Elokuu	10	5,92
Syyskuu	23	13,61
Lokakuu	10	5,92
Marraskuu	10	5,92
Joulukuu	18	10,65
Artikkeleita yhteensä	169	100

Lehtiä yhteensä 10
joista tuplanumeroita 10

Lehtiä yhteensä (1906) 10
joista tuplanumeroita 10

Liite 2. Työläisnainen 1906–1912

Työläisnainen

1906*	kpl	%
Marraskuu	10	32,26
Joulukuu	21	67,74
Artikkeleita yhteensä	31	100

Lehtiä yhteensä **2**
joista tuplanmeroita 0

Työläisnainen

1907*	kpl	%
Tammikuu	46	9,31
Helmikuu	44	8,91
Maaliskuu	42	8,50
Huhtikuu	57	11,54
Toukokuu	51	10,32
Kesäkuu	40	8,10
Heinäkuu	43	8,70
Elokuu	49	9,92
Syyskuu	31	6,28
Lokakuu	33	6,68
Marraskuu	37	7,49
Joulukuu	21	4,25
Artikkeleita yhteensä	494	100

Lehtiä yhteensä **45**
joista tuplannumeroita 5

Työläisnainen

1908	kpl	%
Valtiollista	36	9,00
Sos. Dem. Naisliikkeen alalta	22	5,50
Ammatilliselta alalta	37	9,25
Eduskunta-asioita	28	7,00
Maataloudellista	4	1,00
Työväen vakuutus	8	2,00
Työväen suojelus	16	4,00
Kunnallisia kysymyksiä	10	2,50
Terveydellistä	16	4,00
Raittiusliike	5	1,25
Osuustoimintaa	1	0,25
Uskonto, kirkko ja sosialidemokratia	20	5,00
Sivistys- ja kasvatuskysymyksiä	24	6,00
Avoliitto- ja siveellisyysskysymyksiä	13	3,25
Kaunokirjallista	105	26,25
Nuorisoliikkeen alalta	2	0,50
Matkakirjeitä ja kuvauksia	10	2,50
Elämänkerrallista	4	1,00
Kirjallisuus- ja taidearvostelua	11	2,75
Sosialismia	8	2,00
Sekalaista	20	5,00
Artikkeleita yhteensä	400	100

Lehtiä yhteensä **51**
joista tuplannumeroita 1

* Artikkeleiden lukumäärä laskettu kirjoittajan toimesta

Työläisnainen**1909****kpl****%**

Valtiollista	22	6,01
Sos. Dem.	47	12,84
Naisliikkeen alalta		
Ammatilliselta alalta	29	7,92
Eduskunta-asioita	16	4,37
Maataloudellista	2	0,55
Työväen vakuutus	3	0,82
Työväen suojelus	16	4,37
Kunnallisia kysymyksiä	12	3,28
Terveystenhoitoa, kotitaloutta	7	1,91
Raittiusliike	13	3,55
Osuustoimintaa	6	1,64
Uskonto ja sosialidemokratia	11	3,01
Sivistys- ja kasvatuskysymyksiä	45	12,30
Avoliitto ja siveellisyys	15	4,10
Kaunokirjallista	70	19,13
Nuorisoliikkeen alalta	1	0,27
Elämäkerrallista	7	1,91
Sosialismia	8	2,19
Matkakirjeitä	8	2,19
Kirjallisuus ja taidearvostelua	10	2,73
Sekalaista	18	4,92
Artikkeleita yhteensä	366	100

Lehtiä yhteensä**48**

joista tuplnumeroita

2

Työläisnainen**1910****kpl****%**

Ammatillista	27	7,01
Avoliitto ja siveellisyys	23	5,97
Eduskunta-asioita	18	4,68
Elämäkerrallista	11	2,86
Kaunokirjallista	86	22,34
Kirjallisuus- ja taidearvostelua	10	2,60
Kotitalouden alalta	19	4,94
Kunnallisia kysymyksiä	5	1,30
Matkakirjeitä	9	2,34
Osuustoimintaa	2	0,52
Raittiusliike	11	2,86
Sekalaista	23	5,97
Sivistys- ja kasvatuskysymyksiä	47	12,21
Sos. dem. naisliikkeen alalta	39	10,13
Sosialismia	5	1,30
Terveystenhoitoa	12	3,12
Valtiollista	26	6,75
Uskonto ja sosialidemokratia	12	3,12
Artikkeleita yhteensä	385	100

Lehtiä yhteensä**47**

joista tuplnumeroita

3

Työläisnainen

1911	kpl	%
Valtiollista	27	7,38
Sos. dem. naisliikke	21	5,74
Ammatillinen liike	35	9,56
Eduskunta-asioita	21	5,74
Äitien ja lasten huolenpito (Osa tältä alalta on sivistys- ja kasvatuskysymyksissä)	8	2,19
Kunnallisia kysymyksiä	12	3,28
Työväen suojelus	10	2,73
Terveystoiminta, kotitalous	30	8,20
Raittiusliike	7	1,91
Osuustoiminta	6	1,64
Uskonto ja sosialidemokratia	8	2,19
Sukupuolikysymys	17	4,64
Sivistys- ja kasvatuskysymyksiä	27	7,38
Kaunokirjallista	71	19,40
Elämäkerrallista	6	1,64
Sosialismia	7	1,91
Matkakirjeitä	12	3,28
Kirjallisuus ja taidearvostelua	12	3,28
Sekalaista	29	7,92
Artikkeleita yhteensä	366	100

Lehtiä yhteensä **43**
joista tuplanumeroita 7

Työläisnainen

1906–1912	kpl
Lehtiä yhteensä (1906–1912)	283
joista tuplanumeroita	23

Työläisnainen

1912	kpl	%
Ammattiliike	35	10,64
Eduskunta-asioita	12	3,65
Elämäkerrallista	2	0,61
Kaunokirjallista	45	13,68
Kirjallisuus ja taidearvostelua	7	2,13
Kunnallisia kysymyksiä	8	2,43
Matkakirjeitä	13	3,95
Osuustoiminta	6	1,82
Raittiusliike	6	1,82
Sekalaista	18	5,47
Siveellisyys ja avioliitto	12	3,65
Sos.-dem. naisliike	39	11,85
Sosialismia	18	5,47
Sivistys ja kasvat	21	6,38
Työväen suojelu ja vakuutus	12	3,65
Terveystoiminta, kotitalous	31	9,42
Uskonnon arvostelu	11	3,34
Valtiollista	20	6,08
Äitien ja lasten huolenpito	13	3,95
Artikkeleita yhteensä	329	100

Lehtiä yhteensä **47**
joista tuplanumeroita 5

Liite 3. Koti ja Yhteiskunta 1906–1911

Koti ja Yhteiskunta

1906	kpl	%
Kirjoituksia eri aloilta	40	63,49
Kaunokirjallisuutta, elämäkertoja y. m.	23	36,51
Artikkeleita yhteensä	63	100

Lehtiä yhteensä	11
joista tuplanumeroita	1

Koti ja Yhteiskunta

1908	kpl	%
Kirjoituksia eri aloilta	59	67,82
Elämäkertoja ja Kaunokirjallisuutta	12	13,79
Oman maan kuulumisia	11	12,64
Ulkomaan uutisia	5	5,75
Artikkeleita yhteensä	87	100

Lehtiä yhteensä	11
joista tuplanumeroita	1

Koti ja Yhteiskunta

1910	kpl	%
Kirjoituksia eri aloilta	76	67,86
Kaunokirjallisuutta, elämäkertoja y. m.	18	16,07
Oman maan kuulumisia	10	8,93
Ulkomaan uutisia	8	7,14
Artikkeleita yhteensä	112	100

Lehtiä yhteensä	11
joista tuplanumeroita	1

Koti ja Yhteiskunta

1906–1911	kpl
Lehtiä yhteensä (1906–1911)	64
joista tuplanumeroita	7

Koti ja Yhteiskunta

1907	kpl	%
Kirjoituksia eri aloilta	49	64,47
Elämäkertoja ja kaunokirjallisuutta	16	21,05
Oman maan kuulumisia	8	10,53
Ulkomaan uutisia	3	3,95
Artikkeleita yhteensä	76	100

Lehtiä yhteensä	11
joista tuplanumeroita	1

Koti ja Yhteiskunta

1909	kpl	%
Kirjoituksia eri aloilta	59	59,60
Elämäkertoja ja Kaunokirjallisuutta	21	21,21
Oman maan kuulumisia	11	11,11
Ulkomaan uutisia	8	8,08
Artikkeleita yhteensä	99	100

Lehtiä yhteensä	11
joista tuplanumeroita	1

Koti ja Yhteiskunta

1911	kpl	%
Kirjoituksia eri aloilta	52	52,00
Elämäkertoja, kaunokirjallisuutta	31	31,00
Oman maan kuulumisia	9	9,00
Ulkomaan uutisia	8	8,00
Artikkeleita yhteensä	100	100

Lehtiä yhteensä	9
joista tuplanumeroita	2

Liite 4. Naisten Ääni 1906–1912

Naisten Ääni

1906	kpl	%
Tammikuu	8	8,89
Helmikuu	9	10,00
Maaliskuu	7	7,78
Huhtikuu	9	10,00
Toukokuu	11	12,22
Kesäkuu ja heinäkuu	12	13,33
Elokuu	6	6,67
Syyskuu	7	7,78
Lokakuu	5	5,56
Marraskuu	7	7,78
Joulukuu	9	10,00
Artikkeleita yhteensä	90	100

Lehti yhteensä **11**
joista tuplanumeroita 1

Naisten Ääni

1907	kpl	%
Tammikuu	7	5,79
Helmikuu	9	7,44
Maaliskuu	13	10,74
Huhtikuu	12	9,92
Toukokuu	11	9,09
Kesäkuu ja heinäkuu	20	16,53
Elokuu	7	5,79
Syyskuu	7	5,79
Lokakuu	11	9,09
Marraskuu	9	7,44
Joulukuu	15	12,40
Artikkeleita yhteensä	121	100

Lehtiä yhteensä **11**
joista tuplanumeroita 1

Naisten Ääni

1908	kpl	%
Elämänkertoja ja luonteenkuvauksia	27	13,30
Valtiollisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia	45	22,17
Raittiutta ja siveellisyyttä koskevia kirjoituksia	20	9,85
Matkakertomuksia, kirjeitä ja tervehdyksiä	21	10,34
Kirjallisuutta ja taidetta	27	13,30
Selostuksia, keskusteluja, kertomuksia, kaskuja, runoja	63	31,03
Artikkeleita yhteensä	203	100

Lehtiä yhteensä **20**
joista tuplanumeroita 4

Naisten Ääni

1909*	kpl	%
Tammikuu	17	8,33
Helmikuu	17	8,33
Maaliskuu	22	10,78
Huhtikuu	19	9,31
Toukokuu	15	7,35
Kesäkuu	17	8,33
Heinäkuu	13	6,37
Elokuu	14	6,86
Syyskuu	16	7,84
Lokakuu	20	9,80
Marraskuu	22	10,78
Joulukuu	12	5,88
Artikkeleita yhteensä	204	100

Lehtiä yhteensä **23**
joista tuplanumeroita 1

* Artikkeleiden lukumäärä laskettu kirjoittajan toimesta

Naisten Ääni

1910	kpl	%
Elämäkertoja ja luonteenkuvauksia	22	10,09
Valtiollisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia	56	25,69
Raittiutta ja siveellisyyttä koskevia kirjoituksia	12	5,50
Kuvauksia eri maista, kirjeitä ja terveyshyödyksiä	28	12,84
Kirjallisuutta ja taidetta	13	5,96
Selostuksia, keskusteluja, kertomuksia, kaskuja, runoja	87	39,91
Artikkeleita yhteensä	218	100

Lehtiä yhteensä **23**
joista tuplanumeroita 1

Naisten Ääni

1911	kpl	%
Elämäkertoja ja luonteenkuvauksia	26	11,02
Valtiollisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia	42	17,80
Raittiutta ja siveellisyyttä koskevia kirjoituksia	12	5,08
Kuvauksia eri maista, kirjeitä, haastatteluja	24	10,17
Kehotuksia, uutisia ja selostuksia	62	26,27
Kirjallisuutta ja taidetta koskevia lausuntoja	19	8,05
Kertomuksia, runoja, tunnelmia, kaskuja	51	21,61
Artikkeleita yhteensä	236	100

Lehtiä yhteensä **24**
joista tuplanumeroita 0

Naisten Ääni

1912	kpl	%
Elämäkerrallisia kuvauksia	29	10,74
Valtiollisia ja yhteiskunnallisia kirjoituksia	26	9,63
Raittiutta ja siveellisyyttä koskevia kirjoituksia	12	4,44
Kuvauksia eri maista, kirjeitä ja haastatteluja	54	20,00
Kirjallisuutta ja taidetta	25	9,26
Selostuksia, kehotuksia ja uutisia	62	22,96
Kertomuksia, runoja, tunnelmia, kaskuja	62	22,96
Artikkeleita yhteensä	270	100

Lehtiä yhteensä **26**
joista tuplanumeroita 0

Naisten Ääni

1906–1912	kpl
Lehtiä yhteensä (1906–1912)	138
joista tuplanumeroita	8